

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı

KADIN BALIKÇI FOLKLORU:
İZMİR VE MUĞLA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nükte Sevim DERDİÇOK

DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. Pınar FEDAKAR

İZMİR-2015

JÜRİ ÜYELERİ

JÜRİ ÜYESİ (DANIŞMAN): Yrd. Doç. Dr. Pınar FEDAKAR

JÜRİ BAŞKANI: Prof. Dr. Metin EKİCİ

JÜRİ ÜYESİ: Yrd. Doç. Dr. Evrim ÖLÇER ÖZÜNEL

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “Kadın Balıkçı Folkloru: İzmir ve Muğla Örneği” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Nükte Sevim DERDİÇOK

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Nükte Sevim DERDİÇOK

Numarası : 92130003221

Anabilim Dalı : Türk Halk Bilimi

Tez Başlığı (Türkçe) : Kadın Balıkçı Folkloru: İzmir ve Muğla Örneği

Tez Başlığı (İngilizce) : Fisharwoman Folklore: The Example of Izmir and Muğla

Tez Savunma Tarihi : 29.06.2015

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Metin EKİCİ

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza : .....

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Pınar FEDAKAR (Danışman)

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza : .....

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Evrim ÖLÇER ÖZÜNEL

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza : .....

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle

Oy çokluğuyla

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
GİRİŞ: KADIN BALIKÇILARLA İLGİLİ TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR,	
ARAŞTIRMA ALANI, YÖNTEM VE KAYNAK KİŞİLER.....	1
A. Kadın Balıkçılarla İlgili Türkiye'de Yapılmış Çalışmalar	1
B. Araştırma Alanı	6
C. Yöntem.....	12
D. Kaynak Kişiler	15
I. BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜRÜNDE BALIK, BALIKÇILIK VE MESLEK FOLKLORU..	20
I.1. Türk Kültüründe Balık ve Balıkçılık	20
I.2. Türkiye'de Balıkçılığın Durumu	24
I.3. Kadın Balıkçıların Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu	26
I.4. Meslek Folkloru ve Balıkçılık Hakkında Mesleki Bilgi	28
II. BÖLÜM: KADIN BALIKÇILARIN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI.....	39
II.1. Kadın Balıkçılar ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktarılmasında Taşıyıcı İşlevi	
Gören Dille Birlikte Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar.....	44
II.2. Kadın Balıkçılar ve Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler	59
II.3. Kadın Balıkçılar ve Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar	68
II.4. Kadın Balıkçılar ve El Sanatları Geleneği.....	79
III.BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN BALIKÇI FOLKLORU	82
III.1. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kadın Balıkçıların Yeri	82
III.2. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kadın Balıkçı Folkloru.....	83
SONUÇ.....	91
KAYNAKLAR	96
KAYNAK KİŞİ LİSTESİ.....	103
EKLER	117
E.1. SOKÜM Başlıkları Tablosu	117
E.2. Fotoğraflar.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	136
ÖZET ...	137
ABSTRACT.....	138

ÖNSÖZ

Geleneksel mesleklerden biri olan balıkçılık, “yarar” sağlamak amacıyla yapılan, kazanç edinmeyi (balık avlamak) amaçlayan; ama ürüne ve üretime dayalı olmayan bir meslektir. Mesleğin yöntemleri ve uygulamaları, özel araç-gereç kullanımı başta olmak üzere pek çok tekniği ve tecrübeye dayalı özel bilgiyi içerir. Bu nedenle balıkçı, hem teknik hem de sanatsal bilgi birikimine sahiptir. Balık avını ve balıkçılığı bir meslek olarak tanımlamak gerekirse, bu konudaki en temel ilkeleri ortaya koyan tanımın Platon’a ait olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Balıkçılığın, mesleki olarak temel özelliklerini çözümleyen Platon, balık avcılığını şöyle tanımlar:

“Öyle ya, sanatı bir bütün olarak göz önüne aldığımızda görürüz ki, onun tam yarısı kazanma; kazanmanın yarısı yakalama; yakalamanın yarısı av; avın yarısı canlı avı; canlı avının yarısı su avidir” (Platon, 1997, s. 12-13).

Burada balıkçılık sanat olarak kabul edilir ve sanatlar “meydana getirme-üretme” ve “elde etme-kazanç” olarak ayrılır, elde etme ise “mübadele-değiş-tokuş” ve “zorla ele geçirme” olarak ayrılır, zorla ele geçirme “savaş-mücadele” ve “hile ile elde etme-av” olarak ayrılır. Av, “canlı” ve “cansız” avı olmak üzere ikiye, cansız avı ise “karada” ve “suda” olmak üzere yine ayrılır (Platon, 1997, s. X-IX).

Platon’un meslekî faaliyetler içinde, “kazanç ya da ele geçirme amaçlı” ve “sanata dayalı” bir faaliyet olarak tanımladığı balıkçılık mesleğinin sanatla ilişkisini ise, Henry Glassie’nin geleneksel Türk el sanatını tasnif etmekte kullandığı “sade”, “canlı” ve “ciddi” olmak üzere üç kategoriden “sade”yle açıklamak mümkündür. Glassie, “sade”yi, “sade ama basit değil” şeklinde açıklar. Sade; “saf, duru, yalın ve hizmette kusursuz”dur ve “biçimin kullanıma uygunluğu egemen”dir. Balıkçının kullandığı ağlar ve sepeti de sade ve işlevsel ürünlerdir. Balıkçılar ağları üretirler. Ağların yapımı bugün fabrikasyon üretim olsa da geçmişte (sadece 20-30 yıl kadar öncesinde) el ürünüydü ve bütünüyle kadınlar tarafından yapılmaktaydı. Ağ tamiri işi “Maramat veya Meramet” adıyla bilinir ve bu iş; uzman kadın balıkçıların da maharetidir. Bunun yanında balık tutma işi, elbette tecrübe ve uzmanlıkla edinilen bir bilgiye dayanır. Glassie’nin verdiği örnekle açıklamak gerekirse tornacının keskisini tornada dönen ağaca yöneltirken ya da demirci balta başını döverken yararlılığa dayanan teknolojik bir eylemi gerçekleştirir ve bu eylem güzelliği ortaya çıkarır. Bu tanımlama “sanat ve zanaat” tartışmasına

gönderme yapmakla birlikte, Glassie'nin sanat ve zanaatı bir gören bakış açısıyla balıkçılık mesleğine yaklaştığımızı ve geleneksel bir meslek olarak kabul ettiğimizi belirtmek gerekir (Glassie, 1993, s. 926-927). Dolayısıyla, balık avlama teknikleri, denizde yol alma ve bulma, avın yerini tespit etme ya da hava durumunu anlamak ve daha pek çok özel bilgi ise balıkçının sanatı içerisinde yer alır ve usta-çırak ilişkisiyle aktarılır. Balıkçılıkla ilgili bilgi metodik olarak eğitim kurumlarında verilmekle birlikte ancak tecrübeyle desteklenmesi ve tecrübenin paylaşılmasıyla tamamlanmaktadır. Bugün balıkçılık, elektronik teçhizat ve teknik donanımın kullanıldığı modern bir meslektir. Balıkçılar; motorlu tekneler, ağ sarma ve toplama sistemleri, radarlar ve hava tahmin raporları gibi daha nice modern teknik araç ve gereç kullanmaktadır. Ancak, ağ atmak ve parakete (paragat) hazırlamak ve çekmek gibi geleneksel tekniklerin devam ettirilmesi, halk takviminin bir parçası olan fırtına takviminin takip edilmesi ve hava tahmini için deniz yüzeyi, bulutların yönü, yıldızların parlaklığı, rüzgârın esiş yönü ve hızı gibi halk meteorolojisinin uygulanması ve benzeri pek çok konuda gelenekselliğini korumaktadır. Benzer şekilde, balıkların uluslararası ortak adlarının yanında yerel adlandırılmalarının da kullanılması, tekne şekillerinden, avlanma ekipmanlarına kadar teknik araç-gerece yerel isimler verilmesi de geleneksel yapının etkisidir. Balık avlamak, denizde ve teknede yaşamak sebebiyle gündelik hayatı belirleyen meslek folkloruna bağlı sözlü kültür ürünleri de bu geleneğin bir parçasıdır.

Geleneksel bir meslek olarak balıkçılık, meslek folkloru bakımından halk biliminin inceleme alanına girer. Balıkçılık bu çalışmada sadece meslek folkloru kapsamında ele alınmamış, çalışmanın kaynak kişileri olarak “kadın balıkçılar” seçilmiş ve balıkçılığa bağlı meslek folkloru, toplumsal cinsiyet bakımından da değerlendirilmiştir.

Toplumsal rol paylaşımında, kadının biyolojik cinsiyetine uygun yapılarak, ona evinin ve çocuklarının bakımıyla sınırlı görevi olan ve yaptığı işi katma değer yaratmakla ilişkilendirmeyen bir anlayış çerçevesinde pasif bir rol yüklenirken, erkeğe tam tersi olarak ekonomik gelir sağlayan, katma değer yaratan bir değer biçilmiş ve karar mekanizmasında etkin rol verilmiştir. Böylece toplumun kadına ve erkeğe yüklediği bu roller “toplumsal cinsiyete dayalı rol” kavramı ile toplumsal yapı içinde yerini almıştır (Güler, 2005). Kadın ve erkeklere yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği sorumlulukların yarattığı cinsiyet eksenli ayrımcılık, avlanma faaliyetlerini de

erkeğin hâkimiyetinde değerlendirerek kadını daha güvenli ve özel alanlar içerisinde konumlandırır.

Bu nedenlerle balıkçılık, “kadın mesleği” olarak düşünülmez. Aksine balıkçılık, “erkek mesleği” olarak kabul edilir fakat ülkemizde deniz, göl ve akarsularda balıkçılık yapan, balıkçılığı meslek edinmiş kadınlar bulunmaktadır. Balıkçılığın yaşam biçimi ve çalışma şartları, sektör içerisinde yer alan kadınlar için bazı engeller teşkil etse de kadınlar da bu mesleği sürdürmektedir.

Dünyada hızla artan toplumsal cinsiyet odaklı araştırmalara rağmen, Türkiye’de kadın balıkçılarla ilgili az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların neredeyse tamamı, av ve avlanma teknikleriyle ilgilidir ve kadınların sektör içinde görünürlüğü ve bilinirliğini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Kadın balıkçıların halk bilgisi ürünlerini, mesleğe bağlı kültürel birikimlerini ele alan çalışma ise yoktur. Kadın balıkçıların mesleki bilgisi ve folklorunu toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan bu tez, kadın balıkçıların folklor ürünlerinin ele alındığı ilk çalışmadır.

Bu incelemenin araştırma odağını küçük ve orta ölçekli teknelerle, aile balıkçılığı kapsamında deniz balıkçılığı yapan kadınlar oluşturmuştur. Göl ve nehir balıkçılığı ile olta balıkçılığı kapsam dışında tutulmuştur. Bunun yanında ağ yapımı ve tamiri ile mezarlık gibi balıkçılıkla yakından ilgili alanlar da, hem kadın balıkçıların balıkçılık yanındaki ek alanları olduğu için hem de incelemeyi desteklemek amacıyla araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırma alanı Kıyı Ege bölgesindeki İzmir ve Muğla illeridir. Bölgenin sırasıyla orta ve güneyden kıyı şeridinin geniş, balıkçılığın yaygın olduğu iki il seçilmiştir. Balıkçılıkla ilgili çalışmalardaki bilgilere göre de araştırma alanındaki kadın balıkçı sayısı diğer bölgelere göre fazladır (Göncüoğlu, 2008, s. 5).

Derleme alanını oluşturan 2 il, 5 ilçe, 3 belde, 3 köy, bir mahalle ve bir koyda derleme yapılmıştır. Ayrıntılı olarak; **Muğla** ilinde; **Ula ilçesine** bağlı **Akyaka beldesi** ve **Akçapınar Köyü**, **Yerkesik belediyesine** bağlı **Akbük Koyu**’nda ve **Marmaris ilçesine** bağlı **Bozburun beldesi** ile **Bozburun**’a bağlı **Taşlıca Köyü**’nde derleme yapılmıştır. **İzmir** ilinde; **Urla ilçesi** ve **Urla**’ya bağlı **Özbek köyü**, **Foça ilçesi** ve **Seferihisar ilçesine** bağlı **Sığacık Mahallesi**’nde derleme yapılmıştır.

İlk derleme tarihi **14 Ağustos 2014**, son derleme tarihi ise **7 Mayıs 2015**'tir. Muğla'da **20 gün** derleme yapılmıştır. Araştırma ekibinin ikamet yeri İzmir'de derleme yapılan gün sayısı ise **20**'dir. Derleme kayıtlarından oluşan arşivde; **13 saatlik kamera kaydı, 8 saatlik ses kaydı** ve **3.962 fotoğraf** yer almaktadır.

Araştırma alanını oluşturan iki ilde, toplam **44 kaynak kişi** ile görüşülmüştür. Ayrıca yaklaşık olarak **30 kadın balıkçı** ile kabul etmedikleri veya verilen adreslerde bulunmadıkları için görüşme yapılamamıştır. Görüşme yapılamayan 30 kadın da göz önüne alınınca araştırma sahasında aktif olarak balıkçılık yapan kadınların sayısı **74** olarak tespit edilmiştir. Kaynak kişilerimizin %75'i (33 kişi) Muğla'dan; %25'ini oluşturan 11 kişi ise İzmir'dendir (Tablo 1). Kaynak kişilerden %68'lik oranı oluşturan 30'u kadındır (Tablo 2). Araştırma alanını oluşturan iki ilden de kadın balıkçılarla görüşme yapılmıştır. Kadınların illere göre dağılımı ise, %80'i (24 kişi) Muğla, %20'si (6 kişi) İzmir'i kapsayacak şekildedir (Tablo3). En fazla kadın balıkçı Muğla'dadır. Muğla'da özellikle Bozburun'daki kadın balıkçıların sayısının yüksek olması nedeniyle en fazla kaynak kişi bu bölgeye aittir. Görüşmeler yaptığımız kadın balıkçıların yaşları 30-80 arası değişmektedir. Kadınların %10'u 30-40; %13'ü 40-50; %53'ü 50-60; %17'si 60-70; %7'si ise 70-80 yaş aralığındadır. Genellikle **50-60 yaş** arası olan kadın balıkçılarla görüşmeler yapılmıştır (Tablo 4). Kadınların %96'sı ilköğretim mezunu iken %2'si ortaokul mezunu, diğer %2'si ise okuma yazma bilmemektedir (Tablo 5). Bu durum **50-60 yaş** arası kadınların sayısal fazlalığıyla açıklanacağı gibi, eğitim seviyesindeki yükselme ile balıkçılık mesleğini tercih etme arasındaki ters orantı da dikkati çekmektedir. Bu durum, mesleği zorunlu bir seçenek haline getirmektedir ve kaynak kişiler, yapılan mülakatlarda özellikle kızlarının bu mesleği sürdürmemelerini istediklerini belirtmişlerdir. Bu düşünce; işin zorluğu, maddi yetersizliği ve güvence eksikliği nedenleriyle açıklanmıştır. Kadınların %83'ü evli; %14'ü dul; %3'ü ise bekar (Tablo 6). Kaynak kişileri oluşturan kadınlar balıkçılık, ağ yapımı, ağ tamiri, mezatta balık temizleme işlerini yapmaktadır. Kadınların tamamı balıkçılık mesleğinde ustadır (Tablo 7). Ayrıca bazı balıkçıların pansiyonculuk (%3), çiftçilik (%3) ve restoran işçiliği (%3) gibi ek işleri de vardır (Tablo 8). Tamamının bağ veya bahçe işiyle uğraştığını, ev işlerini kendilerinin yaptığını ve çocuklarına kendilerinin baktığını belirtmek gerekir. Kadınların %70'i mesleği eşinden, %10'u hem eşinden hem

babasından, %17'si babasından ve %3'ü de hem anneanesi hem dedesinden öğrenmiştir (Tablo 9). Kadın balıkçıların %77'si eşiyle, %3'ü babasıyla, %10'u eşi veya oğluyula ve %10'u yalnız başına ava çıkmaktadır (Tablo10).

Bu tezle İzmir ve Muğla'daki kadın balıkçıların deniz ve balıkçılıkla ilgili sözlü kültür ürünleri, deniz ve balıkçılıkla ilgili faaliyetlerine bağlı kültürel hayatları, balıkçılıkla ilgili inançları ve geleneksel uygulamaları ile erkek balıkçılardan toplumsal cinsiyete bağlı olarak değişen mesleki ve kültürel özellikleriyle ilgili bilgi verilmiştir. Yöredeki balıkçılar, kadın balıkçılar ve aileleriyle görüşülerek avla ilgili araç ve gereçler, avlama teknikleri ve avladıkları balıkların isimleri gibi konular ve bu konulara bağlı folklor ürünleri tespit edilmiştir. Bunun yanında kadın balıkçıların anlattığı efsane, fıkra; söylediği atasözü, deyim, alkış ve kargış gibi sözlü kültür ürünlerine de yer verilmiş, kadın balıkçıların balığa çıkmadan önce, av sırasında ve sonrasında bolluk, bereketi artırmak, nazar veya kötü hava şartlarından korunmak gibi nedenlere bağlı inanç ve uygulamaları ve mesleği öğrendikleri usta-çırak ilişkisi de incelenmiştir.

Çalışma kapsamında yapılan derlemeler “Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM)”ın alt başlıklarına göre tasnif edilmiştir. Bu tasnifin ana başlıkları şunlardır:

1. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktarılmasında Taşıyıcı İşlevi Gören Dille Birlikte Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar
2. Gösteri Sanatları
3. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler
4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar
5. El Sanatları Geleneği

SOKÜM içinde en fazla veri “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktarılmasında Taşıyıcı İşlevi Gören Dille Birlikte Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar” ve “Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar” başlıklarında elde edilmiştir. “Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler” başlığında da özellikle “nazar” ve “kurban” alt başlıklarında çok sayıda veri derlenmiştir.

Mesleği ailesinin bir üyesine veya gençlere öğreten balıkçı sayısının eskisine göre azaldığını belirten kaynak kişiler, maddi nedenlerle mesleği kızlarının devam ettirmesini istememektedir. Kaynak kişilerin görüşleri ışığında kadın balıkçı sayısının azalacağını söylemek mümkündür. Hâlbuki kadın balıkçılar, balıkçılık mesleğinin ağ atma ve

toplama, parakete (paragat) hazırlama gibi alanlarında uzmanlaşmıştır. Bunun yanında ağ yapımı ve tamiri konusunda ise mesleğin bu alanının kadınlar tarafından gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Balıkçılık mesleğinde bir anlamda uzmanlaşma alanına sahip olan kadın balıkçıların bu mesleği sürdürmemesi balıkçılık sektöründeki uzmanlaşmayı olumsuz yönde etkileyeceği gibi, bu çalışmada yer verilen somut olmayan kültürel mirasın da kaybedilmesine neden olacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında her zaman sabırlı davranarak desteğini hiçbir zaman esirgemeyen başta annem olmak üzere tüm aileme; kapısını açan, sofrasına davet, ailesine kabul eden tüm kaynak kişilerime; alan araştırması esnasında yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım Mustafa Caner ZENGİN ve Selnur ŞARMAN'a; çalışmanın istatistiksel verilerini hazırlamamda yardımcı olan dostum Merve BERBER'e; yabancı kaynaklar konusunda benimle vakit harcayan dostum Berkay ERDEMANDI'ya teşekkür ederim.

İzmir ve Muğla illerinde gerçekleştirilen alan araştırmasına dayanan bu tezde, 2014 TDAE 002 numaralı "Kıyı Ege Kadın Balıkçı Folkloru" adlı Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında gerçekleştirilen alan araştırmasının verileri kullanılmıştır. Araştırmacı olarak görev aldığım projeye destek veren Ege Üniversitesi Rektörlüğü ve Bilimsel Araştırma Projeleri Şube Müdürlüğü'ne ve de Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü'ne ve alan araştırmasında destek ve yardımlarını esirgemeyen proje araştırmacılarından hocam Öğr. Gör. Dr. Huriye GÖNCÜOĞLU'na teşekkür ederim.

Daima tecrübelerinden faydalandığım değerli hocam Prof. Dr. Metin EKİCİ'ye; halk bilimi alanıyla tanışmamı sağlayıp desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Öğr. Gör. Dr. Gürol PEHLİVAN'a ve tüm sorularımı cevaplayan, sorunlarıma çözüm getiren, kocaman bir "eşik"ten atlamamı sağlayan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Pınar FEDAKAR'a teşekkürlerimiz tabiidir.

GİRİŞ: KADIN BALIKÇILARLA İLGİLİ TÜRKİYE’DE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR, ARAŞTIRMA ALANI, YÖNTEM VE KAYNAK KİŞİLER

A. Kadın Balıkçılarla İlgili Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar

Çalışmamızın bu kısmında genel olarak kadın balıkçılar, özel olarak ise kadın balıkçı folkloru ile ilgili Türkiye’de yapılmış olan çalışmalara yer verilmiştir. Balıkçılarla ilgili yapılmış çalışmalar elbette vardır; fakat araştırmamızda tez kapsamında incelediğimiz kadın balıkçılarla ilgili olan çalışmalara odaklanılmıştır. Kadın balıkçılarla ilgili yazılmış bir kitap yoktur. Kadın balıkçılarla ilgili yapılmış çalışmalar daha çok yüksek lisans ve doktora tezleri ile projeler kapsamında karşımıza çıkmaktadır. Yapılmış olan tezler ise, kadın balıkçı folklorundan ziyade; su ürünleri alanında yapılmış olmaları sebebiyle, balıkçıların sosyo-ekonomik yapısı, örgütlenme eğilimleri ve sorunları üzerinde yoğunlaşmıştır. Sosyal bilimler alanında yapılan tezler ise, kültür ve çevre ilişkisi ile iş ve yaşam pratikleri ile ilgilidir. Kadın balıkçılarla ilgili görsel kaynaklar ve internet siteleri de son derece sınırlıdır. “Makaleler”, “Tezler”, “Görsel Kaynaklar”, “İnternet Siteleri” ve “Projeler” başlıkları ile sunduğumuz kaynak çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

A.1. Makaleler

Türkiye’de kadın balıkçılarla ilgili hazırlanmış olan makaleler kronolojik olarak aşağıda sıralanmıştır.

Kadir DOĞAN ve Onur GÖNÜLAL’ın birlikte hazırladıkları “**Gökçeada (Ege Denizi) Balıkçılığı ve Balıkçıların Sosyo-Ekonomik Yapısı**” adlı makalede (2011), Gökçeada balıkçılığı, balıkçıların örgütlenme yapıları ve sosyo-ekonomik yapısı incelenmiştir. Çalışma kapsamında sadece Gökçeada’da balıkçılık yapan kadın sayısı verilmiştir (Doğan ve Gönülal, 2011, s. 57-69).

Vahdet ÜNAL ve Huriye GÖNCÜOĞLU’nun 2011 yılında birlikte hazırladıkları “**Fisherwomen in Turkish Fishery: Southern Aegean Sea**” isimli makale ile Türkiye’de “kadın balıkçı” kavramı ilk defa ortaya konmuştur. Ayrıca, kadın balıkçıların Türkiye’deki durumu, sosyal ve ekonomik yapıları araştırılmıştır. Bu

çalışma, kadın balıkçılarla ilgili yapılan diğer araştırmalara öncülük etmiştir (Göncüoğlu ve Ünal, 2011, s. 1013-1019).

2013 yılında Huriye GÖNCÜOĞLU, Vahdet Ünal ve Zafer KIZILKAYA'nın birlikte hazırladıkları “**Supporting Fisherwoman in Small Scale Fisheries in Turkey**” adlı çalışma, 2007-2013 yılları arasında Türkiye’de gerçekleşen tüm kadın balıkçı çalışmalarını örneklerle değerlendiren bir incelemedir (Göncüoğlu, Ünal ve Kızılkaya, 2013).

Huriye GÖNCÜOĞLU ve Vahdet ÜNAL'ın 2015 yılında birlikte hazırladıkları “**Socioeconomic Impacts of Fisherwomen: A case study of Golyazı Island (Uluabat Lake), Turkey**” isimli makalede, kadın balıkçıların Gölyazı Gölü’ne olan sosyal ve ekonomik katkıları araştırılmıştır (Göncüoğlu ve Ünal, 2015).

A.2. Tezler

Türkiye’de kadın balıkçılarla ilgili yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezi sayısı oldukça azdır. Söz konusu tezler, kronolojik olarak aşağıda sıralanmıştır.

2005 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim (Etnoloji) Anabilim Dalı bünyesinde Prof. Dr. Muhtar KUTLU danışmanlığında Seda KILINÇ tarafından “**Narlı (Erdek/Balıkesir) Köyü’nde Balıkçılar: Kültür ve Çevre İlişkisi Açısından Etnografik Bir Analiz**” adlı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Seda Kılınç, yüksek lisans tezinde Narlı Köyü’nde yaşayan balıkçıların kültür ve çevre ilişkisini ele almıştır. Hem gırgır balıkçılığı hem de küçük ölçekli balıkçılık ile geçimini sağlayan on dört aile ile gözlem ve görüşme yöntemleri ile elde ettiği verileri objektif değerlendirme çerçevesinde analiz eden KILINÇ, deniz merkezli bir çevrede yaşayan balıkçıların uygulamalarının çevre ve toplum yapısına, gereksinimlere uygun bir biçimde olduğu tespitinde bulunmuştur. Bu çalışma, birebir kadın balıkçılar ile ilgili olmasa da balıkçı aileleri içerisinde kadının rol ve sorumluluklarının açıklanması noktasında önemli bir kaynaktır (Kılınç, 2005, s. 1-173).

2006 yılında ise; Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı bünyesinde Prof. Dr. Metin EKİCİ danışmanlığında Yasemin MİRZALI SARAL tarafından hazırlanmış “**Doğu Karadeniz Bölgesi Denizcilik Folkloru Üzerine Bir Araştırma**” adlı yüksek lisans tezi, konuyla ilgili bir ilk olması açısından

önemli bir çalışmadır. SARAL, bu çalışmasında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde (Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin) yaşayan insanların denize ve denizcilik faaliyetlerine bağlı kültürel hayatları, inançları ve geleneksel uygulamaları ile ilgili bilgi vermektedir. Yöredeki balıkçılar ve aileleriyle görüşen SARAL, söz konusu bölgede avlanan balıklar ve isimleri gibi konulara değindiği gibi balıkçıların anlattığı masal, fıkra, halk hikâyesi, atasözü, deyim, alkış ve kargışlara da yer vermiştir. Ayrıca, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaptığı saha çalışması sonucunda derlediği gelenek ve görenekler hakkında da bilgi veren SARAL'ın bu çalışması önemli bir örnek teşkil etmektedir (Saral, 2006, s. 1-295).

2007 yılında ise, Seda AVAN tarafından hazırlanmış olan **“Manyas Gölü Balıkçılarının Sosyo-Ekonomik Yapısı”** adlı yüksek lisans tezi karşımıza çıkmaktadır. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Su Ürünleri Anabilim Dalı'nda yapılmış olan bu tezde, Manyas Gölü'nde su ürünleri avcılığı yapan balıkçıların sosyal ve ekonomik yapıları incelenmiştir. Seda AVAN, 118 adet balıkçıya uyguladığı anketler sonucunda balıkçıların yaş dağılımları, medeni hali, eğitim düzeyi ve tekne boyları ile kullanılan ağ çeşitleri gibi başlıkları orantısal olarak ele almıştır (Avan, 2007, s. 1-44).

Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde 2008 yılında Doç. Dr. Vahdet Ünal danışmanlığında Huriye GÖNCÜOĞLU tarafından hazırlanan **“Güney Ege'deki Kadın Balıkçıların Sosyo-Demografik Özellikleri, Örgütlenme Eğilimleri ve Sorunları”** adlı yüksek lisans tezi de önemli bir çalışmadır. GÖNCÜOĞLU, Güney Ede'de küçük ölçekli balıkçılık içinde aile balıkçılığında kendini gösteren kadın balıkçıların varlığını, sosyo-ekonomik durumlarını ve mesleki örgütlenme eğilimlerini ortaya koymuştur. Çalışmasında 96 kadın balıkçı ile görüşen GÖNCÜOĞLU, kadınların balıkçılığın gerektirdiği tüm işleri yapmalarına rağmen geri planda kalmaları ve sayılarının giderek azalması gibi hususlara da değinmiştir (Göncüoğlu, 2008, s. 1-98).

2010 yılında ise benzer bir çalışma Aslıhan ÖZER tarafından hazırlanmıştır. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Dr. Meral SOYLU danışmanlığında hazırladığı **“Uluabat (Apoloyont) Gölü Kadın Balıkçıların Profili”** adlı yüksek lisans tezinde ÖZER, 62 kadın balıkçı ile görüşmüş ve bu balıkçıların sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili bilgi vermiştir (Özer, 2010, s. 1-44).

Son olarak, 2012 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yrd. Doç. Dr. Aylin DİLEMEN ÖZARSLAN danışmanlığında Özlem YENİAY tarafından “**Gökova Körfezi'nde Balıkçı Kadınlar: İş ve Yaşam Pratikleri**” adlı bir yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Özlem YENİAY bu çalışmasında, Muğla'nın Gökova Körfezi'nde aile balıkçılığı sistemiyle çalışan kadınları incelemiş; toplumsal cinsiyetin algısı ve rollerinin sebep olduğu karada ve denizdeki cinsiyetçi iş bölümü, kadının sosyal ve kültürel kimliklerini tartışmıştır (Yeniay, 2012, s. 1-148).

A.3. Görsel Kaynaklar

Görsel nitelikli olarak ise; “**Lilit'in Kızkardeşleri**” isimli, senaryosu Necati Sönmez'e ait ve yönetmenliği Emel Çelebi tarafından yapılmış olan belgeselde kadınların sahip olduğu güçlü ve üretken kimlik, Ege yöresindeki 3 ayrı kadın üzerinden anlatılmıştır. Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdüren bu üç kadından biri dağ başında hayvanlarıyla yaşayan çoban, biri tarla alıp satan bir çiftçi, bir diğeri ise yüzme bilmediği halde Gökova-Akyaka'da her gün denize açılıp ağ atan balıkçı bir kadındır. (Çelebi, Emel, *Lilit'in Kızkardeşleri*, Zeze film, video, 2008.)

A.4. İnternet Siteleri

Kadın balıkçıların meslekî hayattaki varlığı, çektikleri sıkıntılar ve yapılan projelerle ilgili olan yazı ve fotoğrafların bulunduğu internet sitelerinin sayısının oldukça az olduğunu söylemek mümkündür.

Datça-Bozburun Yarımadası'ndaki kadın balıkçılar ile ilgili bilgileri veren internet sitesi son derece önemlidir. Bu sitede neden kadın balıkçıların araştırıldığı ve söz konusu bölge ile ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca, E.Ü. Su Ürünleri Fakültesi Avlama ve İşleme Teknoloji Bölümü'nden Huriye Göncüoğlu'nun başlattığı ve kadın balıkçıların hiçbir sosyal güvencelerinin olmamasına dikkat çeken “Ege'nin Kadın Balıkçıları” projesi ile ilgili bilgiye ulaşmak mümkündür. (Ege'nin Kadın Balıkçıları, <http://www.kadinbalikcilar.com>)

Akdeniz Koruma Derneği, kadın balıkçılarla ilgili çeşitli proje ve çalışmalar yürütmekte ve bunlarla ilgili bilgilendirmeleri de internet siteleri üzerinden

duyurmaktadır. (Akdeniz Koruma Derneği, Ege'nin Kadın Balıkçıları Bozburun'da Eğitimdeydi, <http://www.akdenizkoruma.org.tr/medya/egenin-kadin-balikcileri-bozburunda-egitimdeydi>)

Hakimiyet Gazetesi'nin internet sitesinde yayınlanan "Kadın balıkçılar eşleriyle mesaide" başlıklı haber de kadın balıkçıların meslekî hayatını fotoğraflarla gözler önüne sermektedir. İnternet sitesinde yayınlanan 8 fotoğraf ile kadın balıkçıların tekne üstündeki iş hayatı hakkında fikir sahibi olabilmek mümkündür. (Hakimiyet Gazetesi, Kadın Balıkçılar Eşleriyle Mesaide, <http://www.hakimiyet.com/kadin-balikcilar-esleriyle-mesaide-p8-aid,434.html#galeri>)

Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi olan ve araştırmacı olarak görev aldığımız "Kıyı Ege Kadın Balıkçı Folkloru" projesi kapsamında Çanakkale, Balıkesir, İzmir ve Muğla illerinde çektiğimiz kadın balıkçılarla ilgili çeşitli fotoğrafların yayımlandığı Tutunamayanlar isimli internet sitesinin ilgili sayfası da kadın balıkçıların meslekî hayatı hakkında bilgilendirici olması bakımından önemlidir. (Hazal Geyik, Tutunamayanlar, Kadın Balıkçılar, <http://www.tutunamayanlar.net/fotograf/manset/601-kadin-balikcilar>)

A.5. Projeler

2012 yılında Sualtı Araştırmaları Derneği ile E.Ü. işbirliği ve bireysel destek ile "Gökova'nın Kadın Balıkçıları" adlı bir proje gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında kadın balıkçılara denizde güvenlik, sürdürülebilir balıkçılık eğitimleri ve ekosistem temelli balıkçılık av araç ve gereçleri eğitimi verilmiştir. (Sualtı Araştırmaları Derneği, <http://www.sad.org.tr>)

Kadın balıkçılarla ilgili yapılmış olan kapsamlı projelerden biri de, E.Ü. Su Ürünleri Fakültesi'nden Öğr. Gör. Dr. Huriye Göncüoğlu tarafından başlatılan ve UNDP-GEF, Koç Vakfı ve Akdeniz Koruma Derneği'yle birlikte 2013-2014 yıllarında gerçekleştirilen "Egeli Kadın Balıkçılar" projesidir. Proje, Datça ve Bozburun yarımadalarındaki 70 kadın balıkçı ile gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında kadın balıkçılara mesleki eğitimler verilmiş ve kadın balıkçıların tanınırlığı açısından önemli adımlar atılmıştır. (Akdeniz Koruma Derneği, Ege'nin Kadın Balıkçıları Bozburun'da

Eğitimdeydi, <http://www.akdenizkoruma.org.tr/medya/egenin-kadin-balikcileri-bozburunda-egitimdeydi>)

2015-2016 yılında “Ege’nin Kadın Balıkçıları” projesi devam etmektedir. Datça-Bozborun Yarımadası kapsamında yürütülen proje, UNDP-GEF, Koç Vakfı, Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı ve Akdeniz Koruma Derneği desteği ile sürdürülmektedir. Çalışma kapsamında kadın balıkçılara artı gelir kaynakları geliştirmek ve kadın girişimciliğini artırmaya yönelik uzun soluklu eğitim çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

Kadın balıkçı folkloru ile ilgili olarak ise, şu ana kadar yapılmış olan tek bir proje mevcuttur. Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi olarak gerçekleştirilen “Kıyı Ege Kadın Balıkçı Folkloru” isimli bu proje, proje yöneticisi Yrd. Doç. Dr. Pınar Fedakar ve proje araştırmacıları Öğr. Gör. Dr. Huriye Göncüoğlu ile yüksek lisans öğrencisi Nükte Sevim Derdiçok tarafından yapılmıştır. Söz konusu proje kapsamında Kıyı Ege’deki (Çanakkale, Balıkesir, İzmir ve Muğla illeri) kadın balıkçıları ile görüşmeler yapılmış ve folklor ürünleri derlenmiştir.

B. Araştırma Alanı

Araştırma alanı Kıyı Ege bölgesindeki İzmir ve Muğla illeridir. Bölgenin sırasıyla orta ve güneyinden iki il seçilmiştir. Bu illerin kıyı şeridi geniştir ve burada balıkçılık yaygın olarak yapılmaktadır. Balıkçılıkla ilgili çalışmaların verdiği bilgilere göre de araştırma alanındaki kadın balıkçı sayısı diğer bölgelere göre fazladır. (Göncüoğlu, 2008, s. 3)

Derleme alanını oluşturan 2 il, 5 ilçe, 3 belde, 3 köy, bir mahalle ve bir koyda derleme yapılmıştır. Muğla’da **20 gün**, ikamet yerimiz olan İzmir’de de **20 gün** derleme yapılmıştır.

Ayrıntılı olarak aşağıdaki haritada da gösterildiği üzere **Muğla** ilinde; **Ula ilçesine** bağlı **Akyaka beldesi** ve **Akçapınar Köyü**, **Yerkesik belediyesine** bağlı **Akbük Koyu**’nda ve **Marmaris ilçesine** bağlı **Bozburun beldesi** ile **Bozburun**’a bağlı **Taşlıca Köyü**’nde derleme yapılmıştır.

İzmir ilinde; Urla ilçesi ve Urla'ya bağlı Özbek köyü, Foça ve Seferihisar'a bağlı Sığacık Mahallesi'nde derleme yapılmıştır.

Burada araştırma alanını oluşturan iki ilin tarihi, coğrafi yapısı ve ekonomisiyle ilgili kısa bilgi verilecektir.

B.1. İzmir

İzmir'in tarihi, Yeşilova Höyüğü'nden elde edilen bilgilere göre M. Ö. 8500 yıllarına kadar dayanmaktadır. Burada M.Ö. 1000 yıllarından itibaren ilk Yunan yerleşimleri görülmeye başlanmış, M. Ö. 7. Yüzyılda, önce Lidya, ardından Pers hakimiyetine girmiş ve eski önemini kaybetmiştir. Roma döneminde de gelişmeye devam eden kent, kalabalık nüfusa sahip büyük bir ticaret şehrine dönüşmüştür. Bizans devrinde de eski önemi kalmasa da bir liman kenti olarak etkinliğine devam etmiştir. M.S. 11. yüzyılda Selçuklu ve Anadolu Türk Beyliklerinin bölgeye gelişi başlamış ve öncelikle bu gruplar Kadifekale civarına yerleşmiştir. M.S. 1402 yılında Timur Ankara Savaşı'ndan sonra bu haçlı kalesini ele geçirmiş ve tüm kent Türklerin hakimiyetine girmiştir. Daha sonra Osmanlı hakimiyetine geçen kentte M.S. 16-17. yüzyıllarda ticari hayat tekrar gelişmeye başlamıştır. Yahudiler, Rumlar ve Levanten gruplar ticarete etkili olmuşlardır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra 15 Mayıs 1919'dan 9 Eylül 1922'ye kadar Yunanistan işgali altında kalmıştır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin Üçüncü Büyük Şehri olarak varlığına devam etmektedir (Akurgal, 1993).

Türkiye'nin üçüncü büyük kenti ve en önemli ikinci limanı olan İzmir, Anadolu Yarımadası'nın batısında, Ege Denizi'nin kıyısında yer alır. Şehrin yüzölçümü 12.012 km²'dir ve nüfusu da yaklaşık olarak 4 milyondur (İzmir Büyükşehir Belediyesi, Tanıtım Kitapçığı, www.izmir.bel.tr).

İzmir ili kuzeyde Madra Dağları ve Balıkesir il sınırı, güneyde Kuşadası Körfezi ve Aydın il sınırı, batıda Çeşme Yarımadası ve kendi adı ile anılan İzmir Körfezi, doğusunda da Manisa il sınırı ile çevrilmiş bir coğrafyaya sahiptir. İzmir ili içinde Ege Bölgesi'nin önemli akarsularından olan Gediz'in aşağı çığırı ile Küçükmenderes ve Bakırçay akış gösterir. İlin en kuzeyinde bulunan Madra Dağları, 1250 metreyi aşan yüksekliğe sahiptir. Madra Dağları'nın güneyinde ise Bakırçay Ovası yer alır. Gediz Nehri, İçbatı Anadolu'da Murat Dağı'ndan doğar. Toplam uzunluğu 400 km'dir. İzmir sınırı içindeki Yamanlar Dağı'ndan doğan Kemalpaşa Çayı Gediz'in en önemli kollarından biridir. Küçükmenderes, Bozdağlar'dan doğar. Uzunluğu 124 km'dir. Kendi ismi ile anılan çok bereketli bir ovayı sulayarak, Selçuk ilçesinin batısında denize dökülür. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir Genel Bilgileri, <http://www.kultur.gov.tr/TR,72613/genel-bilgileri.html>)

İzmir’de yazların genellikle sıcak ve kurak, kışların ise ılık geçtiği Ege tipi Akdeniz iklimi görülür. Sıcaklık ortalaması yaz aylarında 27,5°C, kış aylarında ise 12°C ile 14°C arasındadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, Tanıtım Kitapçığı, www.izmir.bel.tr). Temmuz-ağustos ayları en sıcak ve ocak-şubat en soğuk aylardır. Kar yağıışı yok denecek kadar azdır. Sıcak yaz aylarında “ımbat” ismi verilen, kara ve denizin gece-gündüz arasındaki ısınma ve soğuma farkından meydana gelen rüzgâr serinlik getirir ve sadece İzmir iline aittir. İklima bağlı olarak geniş, sert ve iğne yapraklı, sürekli yeşil kalan, kuraklığa dayanıklı ağaç ve çalılar, bitki örtüsünü oluşturur. Kızılçam, fıstık çamı, karaçam, selvi, maki ve zeytin ağaçlarına rastlanır. Bağ ve meyve bahçeleri önemli bir alanı kaplar (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir Genel Bilgileri, <http://www.kultur.gov.tr/TR,72613/genel-bilgileri.html>).

İzmir’de tarıma dayalı sanayi kolları oldukça gelişmiştir. Pamuk, üzüm, incir, kuru meyve, sebze, baharatlar, alkollü içecekler, hayvan yemi ve tütün, bölgede üretilen başlıca ürünlerdir. Bunlar dışında, demir-çelik, petro kimya, otomotiv, çimento, ayakkabı, tarım makineleri ve seramik sanayi gibi alanlar da şehir ekonomisine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, İzmir, Türkiye’nin en büyük ihracat limanıdır. İzmir sanayisi de hem en büyük ihracat limanı olması hem de fuarı sayesinde önemli bir kenttir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir’in Ekonomik Yapısı, <http://www.izmir.bel.tr/izmir%20EkonomikYapisi/126/179/tr>).

İzmir ilinde hayvancılık da önemli bir yer tutar. İzmir’in Çeşme, Dikili, Foça ve Karaburun gibi kıyı ilçelerinde balıkçılık yapılmaktadır. Bu bölgelerde başlıca avlanan balık cinsleri; kefal, lüfer, yılanbalığı, dil balığı, sardalye, çipura, barbunya, trança, levrek, mercan ve sinarittir. Ayrıca karides, midye, kerevit ve sünger avcılığı da yapılmaktadır (Coğrafya Dünyası, İzmir Ekonomik Faaliyetler, <http://www.cografya.gen.tr/tr/izmir/ekonomi.html>).

İzmir, asırlardır önemli bir liman kentidir ve en önemli gelir kaynağı ticarettir. Ilıman iklimi ve ili çevreleyen bereketli araziler nedeniyle tarım ve tarıma dayalı ticaret de önemli olmuştur. Ege Denizi kıyısında olması nedeniyle balıkçılık da önemli bir gelir kaynağıdır. Ege balıkçıları, Akdeniz balıkçılığının önemli bir kısmını oluşturur ve Akdeniz balıkçılığında asırlardır değişmeyen bir yapıdan bahsetmek mümkündür (Braudel, 1995, s. 31-35).

B.2. Muğla

Muğla tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. İlk çağlarda bu bölgeye Karia'lılar yerleştiği için Karia adı verilmiştir. Bölgenin bilinen ilk tarihi buraya Lugga diyen Hititler ile başlamaktadır. Hititlerden sonra bölgeye Frigler egemen olmuş daha sonra Lydialılar bölgeyi ele geçirmişlerdir. Bu arada Kıta Yunanistan'dan Dor'lar ve Ion'lar da yöreye göç etmişlerdir. Bölge M.Ö. 546 yılında Pers'lerin, M.Ö. 334 yılında (Halikarnassos/Bodrum ve civarı) Makedonya Kralı Büyük İskender' in, M.Ö. 189'da Bergama Krallığı'nın, M.Ö. 133'te Roma İmparatorluğu'nun, Roma'nın ikiye bölünmesiyle de, Doğu Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir. Şehrin Türklerin eline geçmesi Uç Beylerden Menteşe Bey tarafından 1284'te gerçekleşmiştir. Bölge 1391 yılında, Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı topraklarına katılmış, 1402'de Timur'un hakimiyetine geçmiş; Timur bu yöreyi tekrar Menteşe Beyliği'ne vermiş, daha sonra 1425'te II. Murat zamanında, Menteşe Bölgesi tümüyle Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine geçmiştir. Menteşe oğulları zamanında Yunanistan, Muğla kıyıları ve adalarına çıkmış, Rodos adasını bir süre egemenlikleri altına almışlardır. Bu dönemde Rodos adasına yerleşen Sait Jean şövalyeleri Osmanlılar ve Menteşe oğulları ile savaşmışlar, Bodrum kalesini de bir süre ellerinde tutmuşlardır. Ancak 1522'de Kanuni Sultan Süleyman tarafından hem Rodos adası hem de Bodrum Kalesi Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştır. İtalya, Kurtuluş Savaşı sırasında Muğla ve yöresini 11 Mayıs 1919 tarihinden itibaren işgale başlamıştır. Ege illeri arasında Muğla işgal sırasında en fazla şehit veren il olmuştur. Anadolu'daki durumun kötüye gittiğini anlayan İtalya, 2. İnönü Zaferi kazanıldıktan sonra ülkesindeki iç siyasal dalgalanmalarını öne sürerek 5 Temmuz 1921'de Muğla'dan ayrılmıştır. Böylece Muğla özgürlüğüne kavuşmuştur (Muğla Büyükşehir Belediyesi, Muğla Tarihi, <http://www.mugla.bel.tr/mugla-kulturu/kultur-ve-tarihi/mugla-tarihi>).

Türkiye'nin en kalabalık yirmi dördüncü şehri olan Muğla, 2013 yılı itibariyle 866.665 nüfusa sahiptir. 12.974 km²'lik yüzölçümüne sahip olan şehir, kuzeyinde Aydın, kuzeydoğusunda Denizli ve Burdur, doğusunda Antalya ile komşu; güneyinde Akdeniz ve batısında ise Ege Denizi ile çevrilidir. Muğla, toplam uzunluğu 1100 km'yi aşan deniz kıyıları ile Türkiye'nin en uzun sahil şeridinde sahip olan ildir. Muğla,

Akdeniz iklimi etkisinde kalmaktadır. Çok fazla yağış alan Muğla, orman oranı bakımından Türkiye'nin en zengin olan bölgelerinden biridir. Muğla, fazla yağış almasına rağmen, genellikle bu yağışların büyük çoğunluğu kış mevsiminde düştüğü için yaz kuraklığının belirgin olduğu bir ildir. Muğla ilinde Bafa Gölü ve Köyceğiz Gölü isimleriyle bilinen iki büyük göl bulunmaktadır. Ayrıca, Çine Çayı, Esen Çayı ve Dalaman Çayı da bölgedeki üç önemli akarsudur. Şehir, denizden 670 m yükseklikte, Hisar Dağı'nın eteklerinde kurulmuştur. Muğla Ovası, Karadağ, Kızıldağ, Masadağı ve Hamursuz Dağı ile çevrelenmiştir (Vikipedi, Muğla, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mu%C4%9Fla>).

Tarım, turizm, sanayi ve ticarete dayanan Muğla ekonomisi ise çok yönlüdür. Muğla, orman, turuncgiller ve sanayi ürünleri bakımından zengin bir il olmasının yanında en çok turist gelen bölgelerden de bir tanesidir. Dağlık bir arazi olması sebebiyle tarıma müsait alanının az olmasına rağmen Muğla, Türkiye'nin önemli tarım üretim merkezleri arasındadır. Başlıca tarım ürünleri; buğday, arpa, mısır, bakla, pamuk, tütün, susam ve anasondur. Bunun yanı sıra sebzeçiliğin giderek yaygınlaştığı Muğla ilinde lahana, pırasa, ıspanak, patlıcan, hıyar, domates, fasulye, biber, soğan, bakla ve karnabahar yetiştirilmektedir. Hayvancılık ise Muğla ilince ikinci derecede gelir kaynağıdır. Küçükbaş hayvan sayısı giderek azalmaktadır. Ancak, Türkiye'de en çok bal üretilen il, Muğla'dır. Özellikle Marmaris balı ve arı sütü meşhurdur. Benzer şekilde, ilde balıkçılık ve sünger çıkarma da çok ileri seviyededir. Kefal, barbunya ve mercanbalığı bol miktarda yakalanan balıklardır. Aynı zamanda, Türkiye'de süngerin tamamı da bu bölgeden çıkarılmaktadır (Coğrafya Dünyası, Muğla Ekonomik Faaliyetler, <http://www.cografya.gen.tr/tr/mugla/ekonomi.html>).

Muğla, tarih boyunca dağlık araziler ve Ege kıyısı arasındaki özel coğrafi konumuyla önemli bir yerleşim bölgesi olmuştur. Bugün de bu konumuna bağlı olarak turizm bakımından önemli bir ildir. Coğrafi özellikleri uygun olmasa da iklim şartlarının uygun olması nedeniyle tarım da önemli bir gelir kaynağıdır. Muğla'da hayvancılık da önemlidir. Balıkçılık ise hayvancılığın en yoğun alanını oluşturur. Kıyı bölgelerinin pek çoğu balıkçılıkla uğraşır. Kadın balıkçı sayısının da en fazla olduğu ildir.

Muğla, deniz kültürü ile de dikkat çekmektedir. Özellikle Akyaka bölgesi, denizi ve buna bağlı olarak gelişen deniz kültürü ile önemlidir. Tekneler de bu kültürün bir

parçasıdır. Balıkçı tekneleri, gezi tekneleri ve amatör tekneler ile Akyaka'nın deniz kültürü tamamlanır. Gece yarısı balığa çıkan balıkçılar, sabah erken saatlerde döner ve yakaladıkları balıkları kooperatiflerine satarlar. Kooperatif yönetimi ise bu balıkların halka satışını düzenler. Gezi tekneleri sayesinde ise, bölgeyi tanıma amaçlı deniz turları düzenlenmektedir (Çınar, 2007, s. 32-33).

C. Yöntem

Bu tezin öncelikli amacı, İzmir ve Muğla illeri ve çevrelerindeki kadın balıkçılar etrafında oluşmuş efsane, masal, halk hikâyesi, fıkra, türkü, mani, atasözü, deyim, alkış, kargış gibi halk bilgisi ürünleri ile inanç ve uygulamaları tespit etmek ve bunları incelemektir. Bir diğer amaç ise, genelde balıkçılık, özelde kadın balıkçı folklorunun tanıtılması ve denizle ilgili kültürel birikimin paylaşılmasına katkı sağlamaktır.

Dünyada hızla artan toplumsal cinsiyet odaklı çalışmalara paralel olarak yakın zamanda balıkçılık sektörü ve kadın balıkçılarla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Türkiye'de de balıkçılık ve denizcilikle ilgili çalışmalar mevcuttur. Söz konusu çalışmalardan birkaçı balıkçılığın kültürel yapısına odaklanmıştır. Kadın balıkçılarla ilgili olarak ise, az sayıda çalışma bulunmakla birlikte kültürel yapıyı ele alan bir çalışma yoktur ve bu inceleme, kadın balıkçıların folklor ürünlerinin ele alındığı ilk çalışma olacaktır.

Bu çalışmayla İzmir ve Muğla'daki kadın balıkçıların deniz ve balıkçılıkla ilgili sözlü kültür ürünleri, deniz ve balıkçılıkla ilgili faaliyetlerine bağlı kültürel hayatları, balıkçılıkla ilgili inançları ve geleneksel uygulamaları ile erkek balıkçılardan toplumsal cinsiyet algısı ve rollerine bağlı olarak değişen mesleki ve kültürel özellikleriyle ilgili bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmamızda ele aldığımız veriler, araştırmacı olarak görev aldığımız Ege Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında yapılmış 2014 TDAE 002 numaralı "Kıyı Ege Kadın Balıkçı Projesi" kapsamında derlenen metinlerdir.

Yöredeki balıkçılar, kadın balıkçılar ve aileleriyle görüşülerek avla ilgili araç ve gereçler, avlama teknikleri ve avladıkları balıkların isimleri gibi konular ve bu konulara bağlı folklor ürünleri derlenmiştir. Bunun yanında kadın balıkçıların anlattığı efsane, fıkra, atasözü, deyim, alkış ve kargış gibi sözlü kültür ürünlerine de yer verilmiştir.

Kadın balıkçıların balığa çıkmadan önce, av sırasında ve sonrasında bolluk, bereketi artırmak, nazar veya kötü hava şartlarından korunmak gibi nedenlere bağlı inanç ve uygulamaları ile mesleği öğrendikleri usta-çırak ilişkisi de çalışmamız kapsamında incelenmiştir. Bunun için İzmir ve Muğla illerinde kadın balıkçı nüfusunun olduğu ilçeler tespit edilmiş ve tespit edilen ilçelerde saha araştırması yapılmıştır.

Çalışmamız kapsamında ilk olarak, söz konusu kadın balıkçıların sayısı, iletişim bilgileri ve konuyla ilgili su ürünleri, sosyoloji ve halk bilimi (folklor) alanlarında daha önce yapılmış olan çalışmalar tespit edilmiştir. Tespit edilen kaynak kişilerle iletişim kurulduktan sonra folklor ürünleri derlenmiştir. Derleme sırasında “gözlem” ve “görüşme” yöntemleri kullanılarak tespit edilen kaynak kişilerden bilgi elde edilmiştir (Ekici, 2007, s. 67-74). Kaynak kişilerin hepsiyle karşılıklı görüşme yapılmıştır. Derleme yöntemlerinden “görüşme”, esasında konuşma ve sohbeta dayalı bir diyalogdur. Bu nedenle bir anlamda “sohbet”in doğal akışı ve bu “sohbet”e karşılıklı olarak derlemeci ve kaynak kişinin ayırdığı zamana bağlı olarak sorular belirlenmiştir. Bu teknik kullanılırken önceden hazırlanan sorular kaynak kişiye yöneltilmiştir. Sorular; kaynak kişi bilgileri ve SOKÜM olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Öncelikle “Kaynak Kişi Listesi”ndeki bilgileri edinmeyi amaçlayan sorular yöneltilmiş, daha sonra SOKÜM başlıklarını tespit amacıyla SOKÜM listesinde yer alan 5 ana başlık ve alt başlıklar soru olarak kaynak kişiye yöneltilmiştir.

Görüşme yöntemi yanında ağırlıklı olarak “gözlem” tekniğinin kullanılması tercih edilmiştir (Ekici, 2007, s. 67-74). Özellikle “ağ donatma”, “ağ tamiri”, parakete (paragat) vb araçların hazırlanması ve tekneyle denize açılıp balık tutma faaliyetleri kaynak kişinin “iş”ini gerçekleştirdiği anlardır. Bu duruma eşlik eden derlemeci, ancak balıkçıların izin verdiği ölçüde “katılımcı gözlemci” olmuş; yani ağ tamirine ağı tutmak vb gibi konularda, teknede bazı araç gereçleri getirmek, götürmek gibi basit işlerde yardımcı olmuş; ama yine de katılımcı olarak bu faaliyetler içinde yer alarak “içerden gözlem” tekniği kullanılmıştır. Bu faaliyetler uzmanlık gerektirdiği için derlemeci, ağırlıklı olarak “dışardan gözlem” tekniğini kullanmak durumunda kalmış ve bu noktada edindiği bilgiyi “görüşme” sırasında kaynak kişilere sorular yönelterek gözlemlerinin doğrulamasını yapmışlardır.

Görüşmelerin tamamı görsel ve işitsel cihazlarla eş zamanlı olarak kaydedilmiştir. Kamera ve ses kayıt cihazlarıyla yapılan kayıtlar derlemelerin deşifresinde kullanılmıştır. Fotoğraflar ise, öncelikle yapılan alan araştırmasının kanıtı olarak kaydedilmiş ve arşivlenmiştir. Fotoğrafların, halk bilimi araştırmalarında özellikle alan araştırmasında “kanıt” olma dışında da işlevleri vardır (M. Muhtar Kutlu, Görsel Etnografi, <http://gorseletnografi.blogspot.com.tr/>). Dolayısıyla bu araştırmada kaydedilen fotoğraflar “kanıt” olma özelliği dışında “metinle kavramlaştırılmayan dünyanın hiç değilse başka türden kodlarının verilmesi” amacıyla kullanılmıştır (Yıldırım, 2013, s. 118). Bu amaçla fotoğrafların çekiminde tesadüfi bir yol izlenmemiş, kadın balıkçıların mesleği ve toplumsal cinsiyeti, SOKÜM’ü ve gündelik hayatı konularını, yazıya geçirilen bilgiye görsel olarak destek verecek fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Örneğin; teknenin “ev haline” dönüşmesi, 9 metrelik bir teknede büyüyen ve büyütülen çocuklar görülmeden, basit mutfak araç gereçleriyle donatılan mükellef sofralara bakılmadan yeterince anlaşılabilir veya tarif edilemez. Ya da ağ donatırken veya ağ toplarken ortaya koyulan ustalığın yüzlerce metrelik ağ karıştırmadan, bozmadan düzenlemek anlamına geldiği, bir oda dolusu ağ ve bunca ağla baş edebilen bir çift el görülmeden yeterince anlaşılabilir veya tarif edilemez. Ya da paragatta yer alan yüzlerce olta iğnesi ve balık pul ve yüzgeçlerinden yaralanan ellerin kınayla tedavi edilmesi bilgisinde yer alan yaraların 70 yaşında bile tam anlamıyla iyileşemeyen izleri görülmeden kınanın balıkçının ellerindeki anlamı yeterince anlaşılabilir veya tarif edilemez. Tezin görsel kanıtı ve açıklayıcısı olarak kullanılan fotoğraflara ve fotoğrafı açıklayan notlara “Ekler” kısmında yer verilmiştir. Fotoğraflar kadar çekildiği bağlamın ve amacının açıklanması, yani yazılıyla bir tanımlama eklenmesi de önemlidir. John Berger, fotoğrafın imgesi ve fotoğrafa eklenen söz ya da yazının fotoğrafa etkisini açıklarken; “Eklenen sözün imgeyi nasıl değiştirdiğini açıklayabilmek güç, ama değiştirdiği kuşkusuz. Artık imge, sözü aydınlatıyor.” diye yazar (Berger, 2014, s. 28). Bu çalışmada arşivlenen **3.962 fotoğraf** bulunmaktadır. Burada yer verilenler, yukarıda değinildiği gibi kadın balıkçıların folklorunu ortaya koymayı amaçlayan imgelerden yola çıkılarak belirlenmiş ve fotoğrafın bağlamını açıklayan notlarla birlikte verilmiştir.

Söz konusu bölgede gerçekleştirilen derleme çalışmasından sonra elde edilen halk bilgisi ürünlerinin yazıya geçirilip sınıflandırılması için deşifre ve tasnif çalışmaları başlamıştır.

Çalışma alanımızdan biri olan Muğla ile ilgili araştırma sahası ve kaynak kişi bilgileri gibi konular, Huriye GÖNCÜOĞLU tarafından hazırlanan “**Güney Ege’deki Kadın Balıkçıların Sosyo-Demografik Özellikleri, Örgütlenme Eğilimleri ve Sorunları**” adlı yüksek lisans tezinin verileri kullanılarak tespit edilmiştir. Saha araştırması ve inceleme yöntemlerinde ise; Prof. Dr. Metin EKİCİ danışmanlığında, Yasemin MİRAZLI SARAL tarafından hazırlanmış “**Doğu Karadeniz Bölgesi Denizcilik Folkloru Üzerine Bir Araştırma**” adlı yüksek lisans tezi model olarak kullanılmıştır.

D. Kaynak Kişiler

Bu çalışmanın araştırma odağını küçük ve orta ölçekli teknelerle, deniz balıkçılığı yapan kadınlar oluşturmuştur. Göl ve nehir balıkçılığı ile olta balıkçılığı kapsam dışında tutulmuştur. Bunun yanında ağ yapımı ve tamiri, midyecilik ve mezatçılık gibi balıkçılıkla yakından ilgili alanlar da, hem kadın balıkçıların balıkçılık yanındaki ek alanları olduğu için hem de incelemeyi desteklemek amacıyla araştırma kapsamına alınmıştır.

2008 yılında yapılan bir araştırmaya göre İzmir’de ruhsat teskeresine sahip **168**; Muğla’da ise, **163** kadın balıkçı bulunmaktadır (Göncüoğlu, 2008, s. 24). Ancak bu veriler, aktif olarak balıkçılık yapan kadınların sayısını göstermemektedir. Ruhsatı bulunduğu halde balıkçılık yapmayan kadınlar da mevcuttur. Araştırma alanını oluşturan iki ilde, toplam 44 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Ayrıca yaklaşık olarak 30 kadın balıkçı ile kabul etmedikleri veya verilen adreslerde bulunmadıkları için görüşme yapılamamıştır. Görüşme yapılamayan kişilere kaynak kişi listesinde yer verilmemiştir.

Burada, kaynak kişilerle ilgili çeşitli bilgilerin hem sayısal verilerini hem de yüzdelik orandaki dağılımı gösteren tablolara yer verilecektir. Tablolardaki değer ve oranların analizi ise bu kısmın sonunda yer almaktadır:

Tablo 1:

Kaynak Kişilerin İllere Göre Dağılımı		
İzmir	11	%25
Muğla	33	%75

Tablo 2:

Kaynak Kişilerin Cinsiyeti		
K	30	%68
E	14	%32

Tablo 3:

Kadınların İllere Göre Dağılımı		
İzmir	6	%20
Muğla	24	%80

Tablo 4:

Yaş		
30-40	3	%10
40-50	4	%13
50-60	16	%53
60-70	5	%17
70-80	2	%7

Tablo 5:

Eğitim		
Okuma-yazma bilmiyor	1	%2
İlkokul	28	%96
Ortaokul	1	%2

Tablo 6:

Medeni Durum		
Bekar	1	%3
Evli	25	%83
Dul	4	%14

Tablo 7:

Mesleki Uzmanlığı		
Balıkçı ve ağ yapımı	30	%100

Tablo 8:

Balıkçılık ve Ek Gelirler		
Ağ yapımı	5	%17
Pansiyon işletmeciliği	1	%3
Mezatta balık temizleme	1	%3
Çiftçilik	1	%3
Restoran işçiliği	1	%3
Balıkçılık	21	%70

Tablo 9:

Mesleği Kimden Öğrendi?		
Eş	21	%70
Baba	5	%17
Anneanne-dede	1	%3
Baba-eş	3	%10

Tablo 10:

Balığa Birlikte Çıkılan Kişi		
Tek başına	3	%10
Eşi ve çocukları	3	%10
Babası	1	%3
Eşi	23	%77

Kaynak kişilerimizin %75'i (33 kişi) Muğla'dan; %25'ini oluşturan 11 kişi ise İzmir'dendir (Tablo 1). Kaynak kişilerden %68'lik oranı oluşturan 30'u kadındır (Tablo 2). Araştırma alanını oluşturan iki ilden de kadın balıkçılarla görüşme yapılmıştır. Kadınların illere göre dağılımı ise, %80'i (24 kişi) Muğla, %20'si (6 kişi) İzmir'i kapsayacak şekildedir (Tablo3). En fazla kadın balıkçı Muğla'dadır. Muğla'da özellikle Bozburun'daki kadın balıkçıların sayısının yüksek olması nedeniyle en fazla kaynak kişi bu bölgeye aittir. Görüşmeler yaptığımız kadın balıkçıların yaşları 30-80 arası değişmektedir. Kadınların %10'u 30-40; %13'ü 40-50; %53'ü 50-60; %17'si 60-70; %7'si ise 70-80 yaş aralığındadır. Genellikle 50-60 yaş arası olan kadın balıkçılarla görüşmeler yapılmıştır (Tablo 4). Kadınların %96'sı ilkökul mezunu iken %2'si ortaokul mezunu, diğer %2'si ise okuma yazma bilmemektedir (Tablo 5). Bu durum 50-60 yaş arası kadınların sayısal fazlalığıyla açıklanacağı gibi, eğitim seviyesindeki yükselme ile balıkçılık mesleğini tercih etme arasındaki ters orantı da dikkati çekmektedir. Bu durum, mesleği zorunlu bir seçenek haline getirmektedir ve kaynak kişiler, yapılan mülakatlarda özellikle kızlarının bu mesleği sürdürmemelerini istediklerini belirtmişlerdir. Bu düşünce; işin zorluğu, maddi yetersizliği ve güvence eksikliği nedenleriyle açıklanmıştır. Kadınların %83'ü evli; %14'ü dul; %3'ü ise bekardır (Tablo 6). Kaynak kişileri oluşturan kadınlar balıkçılık, ağ yapımı, ağ tamiri, mezatta balık temizleme işlerini yapmaktadır. Kadınların tamamı balıkçılık mesleğinde ustadır (Tablo 7). Ayrıca bazı balıkçıların pansiyonculuk (%3), çiftçilik (%3) ve restoran işçiliği (%3) gibi ek işleri de vardır (Tablo 8). Tamamının bağ veya bahçe işiyle uğraştığını, ev işlerini kendilerinin yaptığını ve çocuklarına kendilerinin baktığını belirtmek gerekir. Kadınların %70'i mesleği eşinden, %10'u hem eşinden hem babasından, %17'si babasından ve %3'ü de hem anneannesi hem dedesinden

öğrenmiştir (Tablo 9). Kadın balıkçıların %77'si eşiyle, %3'ü babasıyla %10'u eşi veya oğluyla ve %10'u yalnız başına ava çıkmaktadır (Tablo10).

I. BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜRÜNDE BALIK, BALIKÇILIK VE MESLEK FOLKLORU

I.1. Türk Kültüründe Balık ve Balıkçılık

I.1.1. Türk Kültüründe Balık

Besin kaynaklarımızdan biri olan balık, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Destan, masal, efsane, fıkra, deyim ve atasözü gibi sözlü kültür ürünlerinde balığa yer verilmiş olması da Türklerin hem asırlardır balıkçılık yaptığını hem de balıkla ilgili önemli bir kültürel birikime sahip olduğunu göstermektedir.

Balığın Türk kültüründeki yeriyle ilgili bilgi vermeye kelimenin kendisinden başlamak yerinde olacaktır. “Balık” kelimesi, Türkçenin bilinen en eski sözlüğü olan Dîvânu Lugat’it Türk’te bugünkü şekliyle kaydedilmiştir. Ayrıca sözlükte karşımıza çıkan “balıklan-” (balıkla dolmak) (Yıldız, 2014, s. 40) ve “baliksa-” (balık yemek istemek) gibi balık kelimesinden türetilen fiiller, o dönemde de balık avcılığı yapıldığının bir göstergesidir (İlhan ve Şenel, 2008, s. 268). “Balık” kelimesi “şehir” anlamında da kullanılmaktadır. “Balçık” kelimesinin de kökeni olan “bal-“ hem şehir anlamındaki balık hem de “yapışkan” anlamındaki “balık”la ilişkilendirilmiştir (Tuna, 1961, s. 642-644).

Verbitskiy’in derlemiş olduğu Altay yaratılış destanında “*Bu dünyanın yanına, yaratılmış üç balık.*” şeklinde ifade edilen balık, dünyanın üzerinde durduğuna inanılan hayvanlardan biridir. İnaniş’a göre dünya, balık, öküz ve kaplumbağa gibi hayvanların üzerinde durmaktaydı. Verbistkiy’nin derlediği Altay yaratılış destanında geçen balık da dünyanın üzerinde durduğuna inanılan balıkla ilişkilendirilmiştir (Ögel, 1998, s. 433-444).

Altay yaratılış destanında, başı kuzeye doğru çevrili ve zincirlere bağlı olarak tasvir edilen balık, zincirlerinin bağlı olduğu düşünülen orta direğin “Kutup Yıldızı” ile ilgili olan “Demir Kazık” olarak tasavvur edilmesi sonucunda astronomik olarak da ele alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında, dünyanın üzerinde durduğuna inanılan balığın “balık burcu” ile bir ilgisinin olup olmadığı noktası ise tartışmalıdır (Ögel, 1998, s. 442).

Doğudan doğan güneşin dünya üzerinde dönerek Baykal Gölü’nün içinde batıp kaybolduğuna ve ertesi gün tekrar çıktığına inanan Yakut Türkleri, Baykal Gölü ve

Baykal Gölü'nün derinliklerinde yaşadığı kabul edilen *Arağıt Balığı*'na (*Arat Balık*) büyük önem vermiştir. Yine Yakut Türkleri tarafından *Doydu-Balıga* ve *Ölög-Balıga* (yani Ölüm Balığı veya Ölüm yeri balığı) olarak adlandırılan ve ağız gırtlığının altında, gözü ensesinde olarak tasavvur edilen bir dünya balığının varlığına inanılıyordu. Yakut efsanelerine göre, bu balığın belkemiği tersine çevrilmişti (Ögel, 1998, s. 440).

Yaşar Çoruhlu, Türk kozmolojisinde gök gürültüsünün balık ile sembolize edildiğini ifade etmekte; aynı zamanda, balığın özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk, evlilikte ise, mutluluk ve üremenin simgesi olarak kabul edildiğini belirtmektedir (Çoruhlu, 2010, s. 165). Bu inanca paralel şekilde, balık bir motif olarak farklı sanat dallarında ve eserlerinde bolluk, bereket ve verimliliği ifade etmektedir (Dilay, 2011, s. 56).

Balıkla ilgili olarak değinmemiz gereken bir diğer önemli konu ise, Hz. Yunus'un bir balık tarafından yutulduğu ve sonra kurtuluşuyla ilgili olup Kur'an-ı Kerim'in Saffat Suresi'ndeki kıssadır:

“Ninova halkına peygamber olarak gönderilen Yunus, 33 yıl onları tanrının dinine davet etmiş, kendisine bu süre içerisinde sadece iki kişi inanmıştır. Bunun üzerine Yunus, Tanrı'nın izni olmadan Ninova'dan ayrılarak Akdeniz'e kadar giderek bir gemiye binmiştir. Hikâyeye göre, Yunus'un bindiği gemi denizin ortasına geldiğinde fırtına çıkar, gemidekiler orada günahkâr birinin olduğunu, O'nu denize atarak fırtınadan kurtulacaklarını düşünürler. Çekilen kur'a Yunus peygambere çıktığı için denize atarlar ve O'nu büyük bir balık yutar. Yunus hatasını anlayıp balığın karnında dua eder ve duası kabul edilir. Balık Yunus'u sırasıyla Nil nehrine, Fars denizine, el-Betâik Denizi'ne ve Dicle'ye götürüp, Nusaybin topraklarında düz ve geniş bir yere atar. Bir başka rivayete göre, balık O'nu önce Eyle'ye sonra Dicle'ye götürmüş, sonra da Ninova'ya atmıştır. Yunus tekrar kavmine döndürülür ve 100 bin kişi O'na inanır.”
(Vikipedi, Yunus (peygamber),
http://tr.wikipedia.org/wiki/Yunus_%28peygamber%29)

Yunus Peygamber ile ilgili bu kıssaya konu olan balık, pek çok efsanede de karşımıza çıkmaktadır. Şanlıurfa, Balıklıgöl'deki; Kütahya Tavşanlı'da bulunan balıklı havuzdaki; Erzurum Söğütlü Köyü'nde yer alan havuzdaki; yine Erzurum Tekman ilçesinde bulunan Kandilli deresindeki ve Erzincan Molla Köyü'ndeki merkez caminin yanında yer alan sudaki balıklar kutsal sayılmakta; söz konusu yerlerdeki balıkların kutsallığıyla ilgili çeşitli efsaneler anlatılmaktadır (Akçiçek ve Canyurt, 1993, s. 2-3).

Yukarıda bahsettiğimiz efsanelere benzer bir anlatma, Evliya Çelebi tarafından nakledilmiş ve bizim de çalışma alanımız olan İzmir ile ilgili bir metindir. Evliya Çelebi'nin tasvir ettiği Halkalı Pınar mesiresindeki “Balıklı Göl”de bin çeşit balık bulunduğu ve söz konusu yerin “evliya nazargahı” olması sebebiyle balıkların avlanmadığı belirtilmiştir. Bu anlatmada da çeşitli sebeplerden dolayı kutsal sayılan balıklar, ziyarete gelenler tarafından beslenir; ama asla avlanmazlar. Kutsal sayılan bu balıklar, Çarşamba günü mesire yerine gelen kadınlara görünmezler (Kuzay Demir, 2011, s. 77-85).

Evliya Çelebi, Trabzon seyahatinde ise balık satıcılarını, hamsiyi çağrıştıran halk oyunu hareketlerini, halk hekimliğiyle ilgili çeşitli pratikleri ve hamsiyle yapılan yemekleri görüp kaydetmiştir (Mustafa Tayar, Gıda Hijyeni, <http://www.dunyagida.com.tr/yazar.php?id=12&nid=2704>). Evliya Çelebi, Trabzon seyahati sırasında balık ve balıkçılıkla ilgili gördüğü hususları ayrıntılı olarak anlatırken, çalışma alanlarımızdan biri olan İzmir ile ilgili sadece balıklarının lezzetli olduğu bilgisini kaydetmiştir (Fedakar, 2013, s. 235).

Çeşitli anlatmalara kaynaklık eden inanmalar dışında, bazı balıkların yenmesi sonucunda gözlerin kör olacağı; on iki çeşit alabalığın on iki imamı temsil ettiği; Tanrı'nın balığı ilk olarak hem uçan hem de yüzebilen bir hayvan olarak yaratmasına rağmen balığın fazla övünmesi sonucunda kanatlarından yoksun bırakıldığı ve bir şey adandığı zaman denize balık atılması gerektiği gibi çeşitli inanç ve uygulamalar da mevcuttur (Akçiçek ve Canyurt, 1993, s. 1-2).

Türk kültüründe balık, sözlü anlatmalardan halk hekimliği uygulamalarına, mutfak kültüründen mimarî motiflere kadar hemen her alanda karşımıza çıkmaktadır. Balığın Türk kültüründeki yeri ve sembolik anlamları, üzerinde müstakil bir çalışma yapılması gereken geniş ve dikkat çekici bir konudur.

I.1.2. Türk Kültüründe Balıkçılık

Türkler arasında beslenme, geçim ve spor amacıyla eski dönemlerden itibaren yapılan avcılık içerisinde değerlendirebileceğimiz alanlardan biri de balıkçılık; yani “balık avcılığı”dır.

Dîvânu Lugat'it Türk'te, eski dönemlerden itibaren yapılagelen avcılığın balıkçılık kolu ile ilgili nakledilmiş olan “argag” (balık avlamak için kullanılan ucu eğri demir), “tor” (tuzak, kuş ve balık avlanan ağ), “balıkçın” (balıkçıl kuşu), “balıklığ” (balığı olan, balıklı), “balıksa” (balık yemek istemek), “başgan” (50-100 rıtl ağırlığında büyük bir balık) ve “izdenğ” (balık avlanan bir çeşit ağ) gibi kelimeler, o dönemlerde de balık avının yapıldığına bir göstergedir (İlhan ve Şenel, 2008, s. 259-277).

Dîvânu Lugat'it Türk'te nakledilmiş bazı kelimeler sayesinde de fikir sahibi olabileceğimiz balıkçılığın en ilkel avlanma yöntemi, aletsiz avcılıktır. Aletsiz avcılıkta, el ve ayakla su ürünlerinin sıkıştırılması, vurulması ve toplanması söz konusudur. Buna ek olarak; sütleğen otu, tütün, öküz dili gibi bitkilerin kullanımı ile balıkların uyuşturulup sersemletilerek avlandığı da bilinmektedir (Atar ve Ateş, 2009, s. 276-277). Muğla ili Akyaka beldesi, Akçapınar Köyü'nde yaptığımız derleme çalışmasında, kadın balıkçı Filiz (K.K. 17), 1960'lı yıllarda da bu tür avcılığın yapıldığını anlatmıştır. “Balıkotu” adı verilen otların kullanıldığını; ama artık bu tür avcılığın yapılmadığını belirtmiştir.

İnsanlığın ilk uğraşlarından biri olan balıkçılık, besin toplama ve karasal avcılık kadar eskidir; ancak Osmanlı döneminde bu toprakları ziyaret etmiş olan seyyahların hemen hepsi, seyahatnâmelerinde Türklerin ağızlarına balık koymadıklarını, uzak durduklarını belirtirler. Hatta, bazıları yaygın olan bir batıl inançtan söz eder: “Şarap değil de su içtiklerinden yedikleri balıklar midelerinde tekrar dirilir diye korkarlar.” Anadolu'da bugün bile halkın büyük çoğunluğunun su ürünlerine büyük ilgi göstermemesinin nedeni bu inanış olup olmadığı ise tartışma konusudur. Türk toplumunun ilkin göçebelik özelliği, sonra da toprağa bağımlılığı, onun hem tarım hem de hayvancılık alışkanlığını pekiştirmiştir; Osmanlıların balıkçılığa yönelmesini engellemiştir. Balığın besin olarak kullanımının tam olarak yaygınlaşmaması sebebiyle balıkçılık da çok önemli bir iş kolu haline gelmemiştir. Evliya Çelebi, Trabzon seyahatinde Laz olan balık satıcılarının çığırkanlıklarını nakletmiş; Özellikle Karadeniz'de çok sık tutulan hamsiyi çağrıştıran folklor hareketlerini anlatmış, hamsiyi tüm hastalıklara iyi gelen bir ilaç olarak tanımlamıştır. Evliya Çelebi balıkla ilgili bir yemek tarifini de aktarmıştır. Temizlenen hamsiler onar onar şişlere çekilir. Maydanoz, kereviz, soğan, pırasa karıştırılır ve bu karışımın da içine karabiber ile tarçın katılır.

Sonra tavaya, ilk sırası balıkla başlamak üzere üst üste sebze ve balıklar dizilir. Üzerine zeytinyağı dökülür ve tamamı hafif ateşte yaklaşık bir saat süreyle kızartılır. Çelebi'nin anlattığına göre bu yemek şenlik günlerinde hazırlanırdı. XVII. yüzyılda İstanbul'da balıkçılık lonca hâlinde örgütlenmiş, dalyanlar vergiye tâbi kılınmıştı. Evliya Çelebi İstanbul'daki balıkçı esnafını ayrıntılı olarak anlatır. Çelebi, balıkçıları “esnaf-ı dalyancıyan” ve “esnaf-ı ığrıbcıyan” olarak ikiye ayırmaktadır. İlk grup 700, ikinci grup ise 3 bin balıkçıdan oluşur. ığrıpcı esnafı dalyanlarda değil açık denizde balık tutanlardır. Ayrıca yalnız Haliç'te balık tutabilen “esnaf-ı karıtyacıyan” vardı. Bunların yanında ağ ile balık tutan bin balıkçı ve oltayla balık tutan bin “esnaf-ı düzenciyan” ve saçma adı verilen ağlarla balık avlayan 300 balıkçı, zıpkınla balık avlayanlar ve çömlek denen özel sepetlerle kayabalığı yakalayanlardan ve “esnaf-ı sepetçiyan” dediği istakoz avcılarından da söz eder. İstanbul'da, balık satan balıkçılar 3 bin kişi kadardı. Sayıları 2 bini bulan balıkçı dükkânları Balat, Cibali, Unkapanı, Yenikapı, Kumkapı, Samatya, Kasımpaşa, Hasköy ve Beşiktaş'ta bulunmaktaydı. Evliya Çelebi bu yerleri şöyle tarif eder: “Velhasıl meyhane bulunan yerlerde balıkçı dükkânlarının bulunması normaldir; çünkü balık içki yemeğidir. Bir Bekri biraderimiz bu fakire bir balık başını meze yapıp bir şişe içkiyi bitirdiğini söylemiştir.” Evliya Çelebi esnaf alayındaki helvacı, balıkçı kavgasından söz ederek helvacıların “Çok balık yiyen âdemin aklı hafif olur, avladığınız balıklar ekseriya Bekri canlara (içki içenlere) taamdır” dediğini aktarır. (Mustafa Tayar, Gıda Hijyeni, <http://www.dunyagida.com.tr/yazar.php?id=12&nid=2704>)

Balıkçılık Türkler tarafından asırlardır yapıla gelmektedir. Türkler, Orta Asya'dan Akdeniz kıyılarına, göl ve akarsu balıkçılığında deniz balıkçılığına kadar hem geniş bir coğrafyada hem de farklı türlerde su avcılığı yapmışlardır. Balıkçılığı, beslenmek dışında ticaret amacıyla da yapan Türklerde balıkçılar önemli bir esnaf grubu, balıkçılık da önemli bir meslek koludur.

I.2. Türkiye’de Balıkçılığın Durumu

Türkiye’de balıkçılık ve balıkçılıkla ilgili sektörler hakkında genel bilgi verilen bu kısımda; öncelikle ilgili kurum ve kuruluşlar, ilgili yasa ve yönetmelikler ardından Türkiye’deki balıkçı teknelerinin sayısı ve çeşidi ile balık avlanan sulak bölgeler, balık türleri ile balık ve yan ürünlerin satış oranları hakkında kısa bilgi verilecektir. Aşağıda

yer alan bilgiler “Türkiye’de ve Dünyada Balıkçılığın Durumu” adlı çalışmaya dayanmaktadır. (Düşler ve Gerçekler, Türkiye’de ve Dünyada Balıkçılığın Durumu, <http://mehmetpolat148.blogspot.com.tr/2012/09/turkiye-ve-dunyada-balikciligin-durumu.html>)

Balıkçılıkla ilgili düzenlemelerin kaynağı olan “Su Ürünleri Tüzüğü”, ilk kez 1973’te Bakanlar Kurulu kararıyla yayınlanmıştır. Stokların hızla tükenmesi ve AB’ye uyum süreci nedeniyle şimdi yeni bir yasal düzenlemeye gidilmektedir. Her yıl Şubat ayında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Su Ürünleri Genel Müdürlüğü; avlanacak tür, miktar, yer, süre, yöntem ve araç sınırlamalarının belirtildiği bir sirküler yayınlamaktadır. 8 Haziran 2011 tarihinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı yeniden yapılandırılarak, balıkçılığın daha kolay yönetilmesi amacıyla bakanlık bünyesinde bir “Su Ürünleri Genel Müdürlüğü” oluşturulmuştur. Tarım Bakanlığı verilerine göre Türkiye’de 482 balıkçı kooperatifi, bağlı oldukları 12 bölge birliği ve bir merkez birliği bulunmaktadır. Kooperatifler, balıkçılara av araç gereçleri sağlama ve pazarlama dışında etkinlik göstermemektedirler

Ulaştırma Bakanlığı verilerine göre Türkiye’de 143 balıkçı barınağı, 34 barınma yeri ve 63 çekek yeri olmak üzere, deniz ve iç sularda balıkçılıkla ilgili 244 tesis bulunmaktadır. Buralardan yaklaşık 17 bin 500 balıkçı teknesinin yararlandığı belirtilmektedir. 26 adet yeni balıkçı barınağının yapımı sürmekte; 2011 yılı itibariyle kıyılarda balıkçılığa hizmet veren toplam 277 tesis bulunmaktadır. Bunların 165’i balıkçı limanı, 39’u barınma yeri, 73’ü çekek yeridir. Balıkçı filosunda toplam 22 bin 204 tekne vardır. Bunların 3 bin 414 tanesi iç sularda çalışmaktadır. Denizlerde gırgır ve trol avcılığı yapabilen toplam 2 bin tekne bulunmaktadır. Denizlerdeki teknelerin yalnızca 2 bin tanesi 12 metre ve üstündedir.

Türkiye’nin denize kıyıları 8 bin 333, üretim alanı olarak kullanılabilir akarsuların uzunluğu 178 bin km’dir. Ülkemizde, yüzey alanı yaklaşık 200 bin hektar olan 206 doğal göl ve 3 bin 442 kilometrekare baraj gölü bulunmaktadır. Çeşitli kaynaklara göre denizlerimizde 350 -500 arası balık türü yaşadığı tahmin edilmekte; bunların 100 kadarı ekonomik değer taşımaktadır. Yıllık avlanan balık miktarı 500- 600 bin ton dolayında değişmektedir. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre yaklaşık oranlarla balıkların yüzde 10’u göl, baraj ve nehir gibi iç sularda; yüzde 75’i Karadeniz’de, yüzde

15'i Marmara'da, yüzde 1'i Akdeniz'de yakalanmaktadır. Sırasıyla en fazla avlanan balıklar, hamsi, istavrit, lüfer, sardalye, kefal, mezgit, palamut, çaça, bakalaryo, kolyozdur. Bu on tür, avlanan balıkların yüzde 90'ını oluşturmaktadır. Tahmin edilebileceği gibi hamsi toplam miktarın yüzde 60 – 70'i arasında değişmektedir. Ecosounder ve sonar gibi balıkların yerini belirleyen elektronik aygıtların yaygınlaşmasından sonra, avlanan göçmen balık çeşit ve miktarında azalma gözlenmektedir.

Hayvancılığın gerilemesi ve yoksulluk yüzünden kırmızı et tüketiminin lüks hale geldiği ülkemizde, tahıla dayalı beslenme alışkanlığı yerleşmiş durumdadır. Dünyada kişi başına ortalama balık tüketimi 17 kg dolayındadır. Çeşitli Avrupa ülkelerinin kişi başına yıllık ortalama balık tüketimi 15 ile 110 kg arasında değişmekte; AB ortalaması 20 -22 kg arasındadır. Önemli bir tüketici olan Japonya ortalaması 60 kg. üstündedir. Türkiye'de bu ortalama 7 – 8 kg dolaylarındadır. İşleme tesisleri ve soğuk zincirin yetersizliği yüzünden balığı genellikle taze tüketmekteyiz. Bu kadar az balık tüketmemiz, toplumsal sağlığı etkileyen temel bir sorundur.

Türkiye genellikle yem yapımında kullanılmak üzere işlenmemiş balık dışalımını; işlenmiş balık, yumuşakçalar ve kabuklu deniz canlıları dışsatımı yapılmaktadır. Dışsatımın yüzde 80'i AB ülkelerine yapılmakta; satış yapılan ülkeler arasında Çin ikinci, Japonya üçüncü sırada yer almaktadır.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker tarafından açıklandığına göre 2012 yılı itibariyle balık yetiştiriciliği yapılan işletme sayısı 2 bin 400 dolayındadır. 2011 yılında yetiştiricilik sektöründeki büyüme oranı yüzde 20 olup, Türkiye bu alanda dünyada Çin ve Hindistan'ın ardından dünyada en hızlı büyüyen ülke konumundadır. Türkiye 2011 yılı içinde toplam 395 milyon dolar tutarında su ürünü dışsatımı gerçekleştirmiştir. Türkiye Avrupa'da alabalık yetiştiriciliğinde ilk sırada yer almasının yanı sıra, Avrupa çipura ve levrek pazarının da yüzde 25'ini elinde tutmaktadır.

I.3. Kadın Balıkçıların Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu

Dünyada ve Türkiye'de kadın balıkçıların meslek içerisindeki görünürlüğü, bu konudaki çalışmalar yoluyla tespit edilebilir. Ancak, bu konuyla ilgili yapılmış az sayıda çalışma olduğu için ayrıntılı verilere ulaşmak mümkün değildir.

Kadın balıkçıların tanınırlığını ortaya koymak amacıyla yurtdışında çeşitli çalışmalar yapılmış; Avrupa Birliği üye ülkeleri, Batı Afrika ülkeleri, Güney Amerika ülkeleri ve Kanada gibi ülkeler, kadın çalışanların görünürlüğünü ortaya koymak, eksikleri belirlemek ve politikalar geliştirmek üzerine odaklanmıştır. Uluslar arası Kolektif Balıkçı Desteği-ICSF, Denizsel Ortamdaki Kadınlar için Federasyon-2FM, Norveçli Kadın Balıkçılar Federasyonu-NFK, Kadın Balıkçılar ve Aileleri için Federasyon-3FM, Bölgelerarası Kıyı Kadınları Federasyonu-FIFEL, Balıkçılıkta Kadın, Kadın Balıkçı-WIF, Balıkçılık Sektöründeki Latin Amerika Kadınları gibi uluslar arası örgütler de kadın balıkçıların desteklenmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır (Ünal, 2011, s. 41).

Türkiye’de ise kadın balıkçılar, “aile balıkçılığı” olarak adlandırılan grupta yer alır. Hem evi hem çocuğu ile ilgilenen ve diğer taraftan da balıkçılık ile uğraşan kadınların resmi kayıtları bulunmamaktadır. Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Avlama ve İşleme Teknolojisi Bölümü’nden Öğr. Gör. Dr. Huriye Göncüoğlu’nun yürüttüğü “Egeli Kadın Balıkçılar” projesi ile Ege’deki kadın balıkçıların herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığı belirlenmiş ve buna yönelik çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. (Denizcilik İnsan Kaynakları Platformu, Kadın Balıkçı S.O.S. Verdi, <http://www.dikap.org/108-kadin-balikci-s-o-s-verdi.html>)

Akdeniz Koruma Derneği tarafından Datça ve Bozburun yarımadalarında yürütülen proje kapsamında kadın balıkçılara meslekî eğitimler verilmiş ve çeşitli hediyeler sunulmuştur. Bu eğitimlere çocukları ile katılan kadın balıkçılar, çocukları tarafından toplum içinde etkin bir konumdayken görülmüştür. Ayrıca, proje sonucunda kadın balıkçıların ilk defa kooperatiflere ortak olma gibi bir düşünceleri olduğu ve kooperatif yönetiminde erkeklerden daha başarılı olabileceklerini gördükleri vurgulanmaktadır. (Akdeniz Koruma derneği, Ege’nin Kadın Balıkçıları Bozburun’da Eğitimdeydi, <http://www.akdenizkoruma.org.tr/medya/egenin-kadin-balikcileri-bozburunda-egitimdeydi>) Bu eğitime 70 kadın balıkçı katılmış; örgütlenmenin önemi, denizdeki eko sistem, balıkçı malzemeleri ve zararlı deniz canlıları hakkında Öğr. Gör. Dr. Huriye Göncüoğlu tarafından bilgi verilmiştir. Bu proje sayesinde kadınlara mikro kredi verilmesi açısından önemli adımlar atılmıştır. (Aktif Haber, Ege’nin Kadın Balıkçıları, <http://www.aktifhaber.com/egenin-kadin-balikcileri-906151h.htm>)

Bu çalışmalar sonucunda, Türkiye’de son yıllarda kadın balıkçıların durumu, mesleğe bakış açıları ve balıkçılıktaki rolleri değişmeye başlamıştır. Resmi kayıtlardan ulaşmanın pek mümkün olmadığı kadın balıkçıların varlığının kabulü ve tanınırlığı, son dönemlerde yapılan çalışmalar ile sağlanmaktadır.

Özellikle çalışma alanımız olan İzmir ve Muğla illerindeki kadın balıkçılar, küçük ölçekli balıkçılık içinde değerlendirilen aile balıkçılığında karşımıza çıkmaktadır.

I.4. Meslek Folkloru ve Balıkçılık Hakkında Mesleki Bilgi

Bu kısımda, balıkçılık mesleği ve folklor arasındaki ilişki, “meslek folkloru” terimi çerçevesinde incelenecektir. Öncelikle meslek ve grup folkloru hakkında bilgi verilecek, daha sonra mesleki dil ve iletişimde özel ve önemli bir yere sahip “jargon” yani “terimler” üzerinde durulacak ve balıkçıların “kanun” benzetmesiyle açıkladıkları “kurallar” ile “avlanma teknikleri” hakkında bilgi verilecektir. Terim, kural ve teknikler ele alınırken “modern” ve “geleneksel” olarak ikili bir yapı izlenecektir. Örneğin; avlanma tekniklerinde günümüzde kullanılan teknik ve teçhizatın yanında asırlardır değişmeden gelen teknikler de ele alınacaktır.

I.4.1. Meslek Folkloru

Toplumsal yapıda; etnik köken, din, bölge, meslek, eğitim, cinsiyet, yaş ve kan bağı gibi çeşitli olgular sonucu bir araya gelmiş farklı sosyal gruplar yer alır. Sosyologlara göre, herhangi bir insan topluluğunun grup olarak ifade edilebilmesi için ortak bir amaç doğrultusunda bir arada olma ve bu bir arada olma hali içerisinde de etkileşimde bulunmaları gerekmektedir (Gönüllü, 2001, s. 191-201).

Yukarıda saydığımız çeşitli olgular sonucunda bir araya gelen yeryüzündeki tüm farklı grupların kendilerine ait bir folkloru vardır. Bir grubu birbirine bağlayan olgu, bizim çalışmamız için meslek olgusu, o grubun kendine ait olduğunu kabul ettiği bazı gelenekleri yaratıp aktarmasını sağladığı gibi, söz konusu geleneklere sahip olması noktasında da önemli rol oynar.

Ortak bir amaç sonucu bir araya gelmiş olan bireylerin oluşturduğu grup, grubun kendine ait bir folklor üretmesi için uygun bir zemin hazırlar. Grup üyelerinin etkileşimleri, etkileşimleri için bir zemin olarak başvurabildikleri bilgiler, inançlar,

davranışlar ve gelenekler sistemi ise, grup folklorunu oluşturur. Grup üyelerinin birbiriyle olan etkileşimlerinin başladığı andan itibaren grup folklorundan bahsetmek mümkündür. Grup üyeleri tarafından bilinen, kullanılan, işlevsel ve uygun olan her öge grup folklorunun bir parçasıdır. Bu öğeler; grubun yapısı, hangi şartlar altında ortaya çıktığı, dinamikleri, ürettiği kodların arkasında yatan güdüler, yöntemleri ve daha pek çok unsur hakkında ipucu verebilir (Erdem, 2012, s. 47).

Meslek folkloru ise, grup folkloru içerisinde karşımıza çıkan bir inceleme alanıdır. Avrupa ve Amerika’da “occupational folklore” ve “occupational folklife” terimleriyle karşılanan meslek folkloru, köyden kente geleneksel, yarı geleneksel ve güncel meslekler ile kullanılan geleneksel ve modern yöntemleri kapsayan çalışma hayatı etrafında şekillenmiş halk bilgisi ürünlerini içeren bir kavramdır. Diğer bir deyişle, meslek üyelerinin kendi aralarında oluşturdukları ortak dilleri, sözlü kültür ürünleri, geleneksel uygulamaları, inanışları, iş için gerekli âletlerin yaratımı ve kullanımı hakkındaki bilgileri, giyim tarzları, çalışma hayatıyla ilgili düşünceleri meslek folkloru kapsamında incelenmektedir. Meslek folkloru, sadece meslekî jargon ve anlatıların sözlü formlarını değil; aynı zamanda herhangi bir çalışma grubundaki bireyler tarafından gerçekleştirilen ve informal yolla öğrenilen çeşitli beceri ve tekniklerin yanı sıra söz konusu meslek grubu etrafında şekillenen geleneksel uygulamaları da kapsamaktadır.

Grup, grup folkloru ve meslek folkloru bağlamında ele aldığımızda; madenciler, oduncular, doktorlar, öğretmenler gibi meslek üyelerinin bir grubu oluşturduğunu ve birbirleriyle olan etkileşimleri sonucu genel anlamda grup folkloru; özel anlamda ise meslek folkloru adını verdiğimiz yapıyı meydana getirdiklerini söylemek mümkündür.

Grup folklorunun özel bir alanı olan ve toplumsal yapıyı, özellikle bireylerin kimlikleri açısından, derinden etkileyen meslek folkloru kapsamında ele aldığımız balıkçılık; özellikle küçük ölçekli olarak tanımlayabileceğimiz kısmıyla gelenekselle modern arasında bir noktada yer alan meslek gruplarından biridir.

I.4.2. Terimler ve Kurallar / Kanunlar

Çalışmamızın bu bölümünde, kadın balıkçı folklorunun çok önemli bir parçası olan terimler (jargon) ve kurallar/kanunlar incelenmiştir. Tüm meslek gruplarında olduğu

gibi genel olarak balıkçıların, özel olarak da kadın balıkçıların kendi aralarında oluşturmuş oldukları meslekî ve özel bir dil vardır. Terimler de bu özel dil içerisinde değerlendirilebilmektedir.

Meslek folkloru kapsamında incelenen bu özel dil kadın balıkçıların bir grup oluşturduğunu gösterir. Başka bir ifadeyle, herhangi bir insan topluluğunun grup olarak sayılabilmesi için gerekli olan iletişimi sağlamada söz konusu olan terimler devreye girer.

Sıdıka Yılmaz'ın "Homo Sermo Onis: İfade Eden İnsan" isimli çalışmasında oyun-dil ilişkisine değindiği noktada yapmış olduğu açıklamalar, terimlerin ya da "dil oyunları"nın meslek folklorunda ne kadar önemli bir rol oynadığının da göstergesidir. Yılmaz, oyun-dil ilişkisini şöyle açıklar:

"Dil kullanımı bir oyunsu kurgunun varlığını gerektirir. Şu örneği verir Wittgenstein: Örneğin, usta tuğla dediğinde –ki dil oyununda anlamı- tuğla getir'dir, çırağın tuğlayı getirmesi, onun bu seslenişin anlamını kavradığını gösterir. Çırac bu dil oyununu önceden biliyordur ve oyuna bu yüzden katılmıştır. Her dil aslında bu tür oyunlarla bezelidir. Her yaşam biçimi kendi dilinde, kendince oyunlar kurar. Bir dil oyununa katılmak, ortak uzlaşım alanını paylaşmak demektir. Dil oyunları dilin esnekliğini anlatır. Oyuna katılabilmenin yoluysa oyunun kurallarını bilmekten geçer." (Yılmaz, 2010, s. 23-24)

Yılmaz'ın açıklamasında bahsettiği yaşam biçimi, bizim çalışmamızda balıkçılıktır. Kadınlar, balıkçılık mesleği etrafında terimsel birtakım ifadeler geliştirir ve kullanırlar. Onların kadın balıkçı grubuna dahil olmasını sağlayan unsurlardan biri de bu terimleri bilmeleri, kullanmaları, anlamlandırmaları ve uygulamalarıdır.

Kurallar/kanunlar için de aynı durum söz konusudur. Kadın balıkçıların "balıkçı kanunları" olarak ifade ettikleri kurallar, kısıtlama, inanç ve dayandırma temellidir. Bu kuralları herkes değil; sadece meslek grubuna dahil olanlar bilmektedir. Kuralların bilinmesi ve uygulanması sonucunda da kendilerine ait bir folklor üretmektedirler.

Aşağıda kadın balıkçılardan derlediğimiz terimlere ve kurallara yer verilmiştir.

1.4.2.1. Terimler

Burada yer verilen terimler, kaynak kişilerimizden derlediğimiz ve bu tezde yer alan metinlerde sıklıkla karşılaştığımız terimlerdir. Buradaki terimlere, hem meslekî

jargonu ortaya koymak hem de tez içindeki kullanımlarını açıklamak için yer verilmiştir. Terimlerin açıklanması noktasında özellikle Prof. Dr. Ferit Bingel'in Deniz Biyolojisi ve Balıkçılık Terimler ve Tanımlar isimli çalışmasından yararlanılmıştır (Ferit Bingel, Deniz Biyolojisi ve Balıkçılık Terimler ve Tanımlar, http://www.ims.metu.edu.tr/DenizSozluk/index_tr.html) Bunun dışında kullanılan kaynaklar ayrıca gösterilmiştir.

Ağ: İpliğin düğümlenmesi ile elde edilen ve balık avcılığında kullanılan file tipinde büyük araç.

Ağ atma: Bir ağı (av aracını) suya salmak.

Ağ derinliği: Mantar yakadan kurşun yakaya göz sayısı olarak verilen mesafe.

Ağ donatma: Mantar ve kurşun takma.

Ağ tamiri: Ağın yırtılan, kopan kısımlarının elle örülerek tamamlanması.

Alamana: Balık avlamada kullanılan büyük kayık.

Algarna: Üçgen biçiminde demirden yapılmış ve ağzında file bir torba bulunan denize atılıp dibi taramak suretiyle midye avında kullanılan alet. (Balıkmalzeme.com, Balıkçılık Terimleri, <http://www.balikmalzeme.com/index.php?page=news&id=70>)

Amatör balıkçı: Avladığı balığı satmayan, spor ve kendi zevk ve tüketiminde kullanan kişi.

Av mevsimi: Belirli bir av aracıyla belirli balıkların yıl içerisinde avlandığı zaman. En iyi avın beklendiği mevsim.

Av yasağı: Avcılığı düzenlemek amacıyla getirilen her türlü sınırlamadır. Ayna/çevirici: Elektrik enerjisinin ses dalgalarına çevrilip iletildiği, gelen yankıların algılanarak yeniden elektrik enerjisine dönüştürüldüğü seramik gövde. Buna balıkçı topluluklarında ayna da denmektedir.

Azma: Denize açık tatlı su ağız. (Balıkmalzeme.com, Balıkçılık Terimleri, <http://www.balikmalzeme.com/index.php?page=news&id=70>)

Balık: Omurgalı sucul canlı. Genel anlamda yumurtlayarak üreyen hayvandır.

Balık hali: Üstü kapalı olup balıkların topluca pazarlandığı yer.

Balıkçı: Balıkçılığa katılan kişi.

Balıkçı tekneleri: Balıkçılıkta kullanılan teknelerdir. Özellikleri ya da tipleri yönünden üçe ayrılırlar. Bunlar; taka, çekirtme ve alametrodur. Taka, ahşap olup kış kısmı aynalıdır. Çektirme de ahşap olup başı dolgun, kış narin yapılıdır. Yük taşımada kullanılır. Alametrio ise modernleştirilmiş taka tipli teknedir.

Balıkçılık: Balık avlama, üretme, besleme, satma vb. faaliyetlerin bütünü. Barbunya ağı: ensiz ağ. Eni en fazla bir kulaç olan ağ.

Barikat: Balığı belirli bir yere yönlendirmek için kullanılan çit tipi sınırlayıcı, örneğin ağ vb'den duvar.

Burun: Denize doğru uzanan kara parçası.

Canavar: Yunus.

Can yelegi: Denize düşen baygın ve bitkin bir kişinin ağzını sudan yukarıda tutacak yelek tipi yüzdürücü.

Canlı yem: Oltaya canlı olarak takılan yem. Örnek; solucan, balık vb.

Çapa: Deniz araçlarını sabitlemede kullanılan, tabana indirildiğinde zemine gömülebilen ve gemi demiri de denilen bir tür ağırlık.

Çaparı: Birden fazla yemli olta iğnesi veya tüy, iplik veya silikondan imal edilmiş olan suni yemin tek bir bedene bağlanmasıyla elde edilmiş olan olta takımı. (Balık Yakalama Teknikleri, Amatör Balıkçılık ve Oltalar, <http://www.go2fishing.com/balikcilik-terimleri>)

Çevirme ağı: Balıkların etrafını alttan ve yanlardan sarmak suretiyle kullanılan ağ. Örnek; gırgır ağı.

Çırpı: Ağ yaparken ölçme aleti.

Çile: İplik demeti.

Dalyan: Balıkların göç yolu üzerine kurulmuş sabit tuzaktır.

Demir atmak: Tekneyi sabitlemek için uygun derinliğe çapayı indirerek oturtmak ya da derin suya çapayı indirmek.

Deniz mili: 1852 metrelik mesafe.

Denizer: Geminin yarattığı dalga.

Dırana: Taş, diken, pislik.

Dip ağı/marya ağı: palamut, lüfer, dil balığı, kırlangıç balığı, sübye, fener gibi balıkları yakalamak için kullanılan ağ.

Fanyalı ağ: Bir dar gözlü ve bir ya da iki geniş gözlü perde tipi ağdan oluşmuş olup hareket halindeki balığın dar gözlü perdeye çarparak geniş gözlü perde ağın içine, çuvala girer gibi girdiği ve geri çıkamadığı sabit balıkçılık aracı.

Fileto: Balığın vücudu boyunca, omura paralel kesilmiş, derili ya da derisiz yan tarafı.

Foça: Fok.

Göz: Ağ gözü. Ağın yapıldığı iplik malzemesinin sardığı boşluk.

Göze gelmek: Nazara gelmek.

Harmanlamak: Geminin geniş bir daire çizecek şekilde hareket etmesi.

Harman dövme: Balık ağın ucuna gelince ışığı yakarsın. Giren girer, yakalanır.

Irgat: Teknenin karaya çekilmesini sağlayan alet. (Balıkmalzeme.com, Balıkçılık Terimleri, <http://www.balikmalzeme.com/index.php?page=news&id=70>)

Demir atıp almak, ağ atıp kaldırmak gibi işlerde kullanılan vinç.

İğne/mekik: Balık ağlarının çoğunlukla tamir ve bakımında kullanılan farklı malzemeden yapılmış, arka tarafı çatal ön kısmı oval ve ip sarmaya yarayan oyuk ve dili olan bir cins iğne.

İmbat: Yazın, gündüz denizden karaya doğru esen mevsim rüzgarına Ege Bölgesi'nde verilen ad, deniz yeli. (Nedir?com, İmbat, <http://imbat.nedir.com/#ixzz3Xl22xHm5>)

Kafa: Kayığın ön kısmı.

Kan uçurmak: Kurban kesmek.

Kanca: Çengel. Ucu sivri ve kıvrık demirden yapılmış, bir ağaç kola bağlı olup denizdeki malzemeyi alma, kurtarma, güverteye çekme işlerinde kullanılan araç.

Karayel: Kuzeybatı.

Kar suyu: Balıkların kırgın yemelerine neden olan soğuk su. (Balıkmalzeme.com, Balıkçılık Terimleri, <http://www.balikmalzeme.com/index.php?page=news&id=70>)

Kepçe: Uzun veya kısa gönderli demir çember ve buna takılı ağdan bir torbası olan av aleti. (Balıkmalzeme.com, Balıkçılık Terimleri, <http://www.balikmalzeme.com/index.php?page=news&id=70>)

Kıç: Kayığın arka tarafı

Kıvırcık poyraz: Az esen poyraz.

Kiltir: Balık yakalamak için kullanılan sepet benzeri alet.

Kör ağ: Gözleri geniş olmayan ağ.

Kulaç: Kollar açıldığında eller arası mesafedir. Yaklaşık 183 cm'lik uzunluğa denk gelir.

Kupa ağı: kupa balığını yakalamak için kullanılan kör ağ.

Kurşun: Ağları belli bir derinlikte tutmak amacıyla üretilmiş olan malzemesi.

Küpeşte: Gemi ve teknelerde güverte kenarlarına personel ya da yolcuların denize düşmemesi için sacdan yapılmış koruyuculara verilen ad.

Küvek: taş, denizin pislği.

Lodos: Güneybatıdan esen rüzgâr için kullanılan genel isim. Denizcilikte güneybatı yönü.

Löküz: Lamba.

Lüfer ağı: Lüfer balığını yakalamak için kullanılan ağ.

Makara: Çift ya da tek dilli olup içerisinden halat geçirilerek bağımsız tek ya da çift olarak kullanılabilen araç.

Malley taşı: (Rumca) Vurma anlamında. Taşı delersin, tak tak vurursun balıklar kaçsın diye.

Mantar: Çoğunlukla av araçları ya da av aracının bir kısmının yukarıya kaldırılması için kullanılan yüzdürücüleri (mantar, ağaç, plastik küre vb) ima etmek için kullanılmaktadır.

Marya ağı: Böcek, dil balığı gibi şeyleri yakalamak için kullanılan ağ.

Meramet: Sabır gerektiren, başkasına yaptırıldığında külfetli bir işe dönüşen ağ tamiridir. Ahşap sandalyelerine oturan balıkçılar, bir taraftan çay içip sohbet ederken bir taraftan da meramet yaparlar. Evlerdeki gelinlik kızlar kanaviçe örerken, balıkçıların çeyizi meramet yapmaktır (Aça, 2015, 27-28).

Misina: Yapay maddeden değişik kalınlıkta tek kat çekilmiş ip.

Mola: Balık sürüsü tespit edildikten sonra ağların suya bırakılması. (Balıkmalzeme.com, Balıkçılık Terimleri, <http://www.balikmalzeme.com/index.php?page=news&id=70>)

Olta: Kıvrık ve genellikle çengelli U tipi iğne yapıya bağlanmış uzunca tipi olan av aracı.

Ölü deniz: Sakin deniz.

Örme ağ: Elle örülen ağ.

Panaz: Işıktaki duran bir kimsenin karanlığa çıkınca gözlerinin görememesi, tavukkarası. (Sözce, Panaz ne demek?, <http://www.sozce.com/nedir/253097-panaz>)

Parakete: Genellikle dibe döşenen, cansız yem takılan çok iğneli olta. (Balıkmalzeme.com, Balıkçılık Terimleri, <http://www.balıkmalzeme.com/index.php?page=news&id=70>)

Pisi ağı: Fanyalı ağ çeşidi.

Poyraz: Kuzeydoğu için kullanılan rüzgâr yönü terimi.

Pusula: Seyir yönünü belirlemede kullanılan alet.

Radar: Radyo sinyallerinin yansımaya dayanan prensiple çalışan ve seyir halinde etrafta bulunan nesnelere uzaklığı ve hareket yönü hakkında, görüş mesafesinin çok az olduğu koşullarda da bilgi veren alet.

Rastgele: Balıkçılıkta iyi dilek sözü. Zorluk çıkmasın, işlerin düzgün gelişsin anlamında kullanılmaktadır.

Ruhsat: Sahibine, konulmuş mevcut koşullar çerçevesinde balıkçılık yapma izni belgesidir.

Sardalye ağı: kör ağ.

Sepet: Değişik boyut ve şekilde olup armut ya da ağız kısmına doğru daralan huni şeklinde yapılmış sepetimsi, belirli büyüklükte açıklıkların bulunduğu av aracı.

Şamandıra : Yüzen kap. Denizde bir yere işaret koymak ya da tekneleri bağlamak amacıyla demirlenerek bırakılan yüzer cisim.

Tadilat: Ağ tamiri.

Tırata: Trol.

Toktoklamak: Balıkları ürkütüp kaçırmak için tokmakla güm güm vurmaktır.

Torba: Balık tuzağında balıkların toplandığı ağın son kısmı, son bölümü.

Uzatma ağı/yardırma: Palamut ağı.

Voli balıkçılığı: Aslında başka türlü balık avcılığı yapılamayan kayalık ve resif alanlarında balıkları ses çıkartarak korkutmak suretiyle ağa yakalanmasını temel alan bir balıkçılık şeklidir. Volide tekne tabanına tokmak benzeri malzemeyle vurmak suretiyle tok bir ses çıkartılmaktadır.

Yama: Ağ tamiri.

Yaka: Mantar ve kurşun takılan gri ip.

Yakamoz: Gece denizde oluşan parıltı. Balık ve tek hücrelilerin ışıldaması.

Yıldız: Kuzeyden esen, ismi kutup yıldızına istinaden yerel balıkçılar tarafından verilen soğuk rüzgâr. Genellikle Karadeniz ve Marmara Denizi üzerinden bir soğuk cephenin geçişinden sonra eser. Yazın serin, kışın ise soğuk hava taşır. (Vikipedi, Türkiye'deki Rüzgârlar, http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27deki_r%C3%BCz%C3%A2rlar)

1.4.2.2. Kurallar

Bu kısımda yer alan kurallar, kadın balıkçılar tarafından “balıkçı kanunları” olarak aktarılmıştır. Bu kanunlar içerisinde en önemlisi ve her kadın balıkçı tarafından aktarılanı, kimsenin denizde bırakılmaması gerektiği ile ilgilidir. Balıkçılar işlerini ne kadar severlerse sevsinler, denizin tehlikeli olduğu bilmekte ve konuşmadıkları, hatta tanımadıkları bir kimseye bile muhtaç durumda iken yardım edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun gibi kurallar, tüm balıkçılar tarafından bilinmekte ve uygulanmaktadır. Bu durum, onların özel bir grup; yani meslek grubunu oluşturmalarında da son derece önemlidir.

Saati hiç önemli değil. Bir arkadaşımız denizde kaldığında hemen gideriz. (K.K.10)

Ağını attığın yeri söylemezsin. Söylersen senin ağının üstüne takım atıyorlar. (K.K.12)

Balığı tuttuğun yer söylenmez. (K.K.14,16,17)

Balıkçının kanunları nasıldır bilir misin? Herkes yemeğini pişirir. Kayıkta toplanırsın. O yemek bir arada yenir. (K.K.16)

Balığın kulağına kar suyu kaçacak, yağlanacak. Yağlanmadan lezzetli olmaz. (K.K.5)

Balıkçılık düğmeli kıyafet istemez. Ağ takılır. Elinde de seni tutacak hiçbir şey olmaması lazım. Ya ağın parçalanır ya da dalgayla ayakta duramazsın, seni de alır götürür. (K.K.18)

Tuttuğun balık söylenmez. (K.K.20,27,28)

Balıkçılık şans işidir. (K.K.27,28,33)

Balıkçılık nasip meselesidir. (K.K.30)

Deniz üstüne yalnız çıkılmaz. (K.K.35,36)

Ağ temiz atıldığı zaman daha çok balık olur. (K.K.37)

Her av balığı güzel almaz. Av güzel olduğu zaman balık kaçamaz, vuran balık kalır. (K.K.27,28)

I.4.3. Avlanma Teknikleri

En eski mesleklerden biri olan balık avcılığı, yani “balık tutma sanatı”, eski dönemlerde ilkel şartlarda gerçekleştirilirken, günümüzde daha modern araç ve gereçlerle yapılmaya devam edilmektedir.

Günümüzde balık avcılığı kapsamında çok çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bu yöntemler şunlardır:

1. Sersemletme veya bayıltma ile avcılık
  - 1.1. Mekanik bayıltıcılar
  - 1.2. Kimyasal bayıltıcılar
2. Sıkıştıran ve yaralayan aletlerle yapılan avcılık
  - 2.1. Zıpkınla avcılık
  - 2.2. Tüfekte avcılık
3. Tuzaklar ve kapanlar
  - 3.1. Dalyanlar
  - 3.2. Çömllekler
  - 3.3. Sepetler
  - 3.4. Küfeler
  - 3.5. Sığınma kapanları
  - 3.6. Pinterler
4. Hava kapanları
  - 4.1. Kutu tuzaklar
  - 4.2. Kayık tuzaklar
  - 4.3. Sal tuzaklar
  - 4.4. Üstü örtülü tuzaklar
5. Galsama ağları (Uzatma ağları)
  - 5.1. Yüzey galsama ağları
  - 5.2. Orta su galsama ağları
  - 5.3. Dip galsama ağları
  - 5.4. Çevirme galsama ağları
6. Çevirme ağlar
7. Sürükleme (Sürütme aletleri)

- 7.1. Direç
- 7.2. Konkova
- 7.3. Kirişli troller
- 8. Troller
- 8.1. Dip trolleri
- 8.2. Orta su trolleri
- 9. Olta ile avcılık
- 9.1. Bir balığı yakalamada kullanılan oltalar
- 9.1.1. Zokalar
- 9.1.2. Yünlüler
- 9.1.3. Seğirtme
- 9.1.4. Kaşık oltası
- 9.1.5. Sırtı
- 9.1.6. Çarpma
- 9.2. Birden fazla balığı yakalamada kullanılan oltalar (çok iğneli oltalar)
- 9.2.1. Çapari oltalar (Akasya Topçu, Su Ürünleri Avcılığı, www.agri.ankara.edu.tr/su/1326__SU_BB_4.pp).

Yukarıda yer verdiğimiz avlanma teknikleri sayıca fazla olduğu için, sadece alan araştırması esnasında kaynak kişilerden derlediğimiz teknikleri açıklamanın yeterli olacağı kanaatindeyiz. Bunlar, sepet, galsama, olta ve paraketedir.

“Sersemletme ve bayıltma ile avcılık” başlığında yer alan “mekanik bayıltıcılar” kapsamında eski dönemlerde **sopa** ve **odun**; “kimyasal bayıltıcılar” kapsamında ise, **sütlü otunun** kullanıldığı bilgisini tespit ettik; ancak kadın balıkçılar, balıkların az olması sebebiyle bu iki yöntemi de son dönemlerde kullanmadıklarını ifade etmişlerdir.

“Tuzaklar ve kapanlar” kapsamında ele alınan avlanma tekniklerinden biri olan “**sepet**” ile avlanma yöntemiyle sadece Muğla-Marmaris’e bağlı Bozburun’daki kadın balıkçılarla yaptığımız görüşmeler esnasında karşılaştık. Sepet, bir boğaz, gövde ve arkasındaki kepekten oluşmaktadır. Sepetin içerisine yerleştirilen ekmek gibi çeşitli yemleri yemek için içeri giren balıklar sepet içinde kalır. (Akasya Topçu, Su Ürünleri Avcılığı, www.agri.ankara.edu.tr/su/1326__SU_BB_4.pp)

Alan araştırmamız kapsamında karşılaştığımız bir diğer avlanma tekniği ise, “**galsama**” (uzatma) ağları ile yapılan avcılıktır. Kaynak kişilerimizin galsama ağlarından ziyade; uzatma ağları olarak ifade ettiği bu yöntemde, ağın üst yakasına mantarlar, alt yakasına ise kurşunların donatılması sonucunda ağın suda dik bir duvar gibi durması esastır. Bu ağlar genellikle dikdörtgen şeklindedir. Uzatma ağlarının yapısı basit ve k teknelerde kullanılmaya müsaittir. (Akasya Topçu, Su rnleri Avcılığı, www.agri.ankara.edu.tr/su/1326__SU_BB_4.pp)

Son olarak tespit ettiğimiz yöntem ise, “**olta**” ile avcılıktır. Bir balığı yakalamada kullanılan oltalar ile birden fazla balığı yakalamada kullanılan çok iğneli oltalar, hem İzmirden hem de Muğla bölgesinde kadın balıkçılar tarafından kullanılmaktadır. Özellikle çok iğneli oltalar grubunda olan “**parakete**” (Kaynak kişiler çoğunlukla paragat olarak ifade etmektedir.) söz konusu bölgede çokça kullanılan bir yöntem ve araçtır. Parakete; hareketsiz, belli bir derinlikte veya su altında zemin üzerinde durur; alet, köstekler ve bedenden oluşmaktadır. Parakete suda uzun süre bırakılmaz, hemen kaldırılır. (Akasya Topçu, Su rnleri Avcılığı, www.agri.ankara.edu.tr/su/1326__SU_BB_4.pp). Avdan önce takılan yemlerin av sonrasında temizlenmesi uzun süre alır ve zahmetli bir iştir.

II. BÖLÜM: KADIN BALIKÇILARIN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI

“Somut Olmayan Kültürel Miras” terimi ve tanımı UNESCO’nun uluslararası alanda yaptığı etkinliklere bağlı olarak oluşmuş ve gelişmiştir. UNESCO’da 2003 yılında kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”nin Türkiye tarafından 2006 yılında kabul edilmesi ve Türkiye’nin sözleşmeye taraf olması sonrasında yaşanan gelişmeler üzerinde durmak yerinde olacaktır. UNESCO 32. Genel Konferansı, 17 Ekim 2003 tarihli oturumunda Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ni kabul etti. Sözleşmenin adında yer alan “Somut Olmayan” terimi 1972 Sözleşmesinin ne denli “Somut Kültür”e odaklandığının bir diğer göstergesi olarak da okunabilir. UNESCO tarihi boyunca “Folklor”, “Halk Kültürü”, “Sözlü Kültür”, “Geleneksel Kültür” olarak adlandırdığı ve 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi süreçlerinde ise önce “Sözlü ve Somut Olmayan” daha sonra ise “Somut Olmayan Kültürel Miras” (SOKÜM) olarak adlandırılacaktır (SOKÜM, 2005).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, sözlü kültürleri güçlü olan, bunun yanında tarihsel yapılar ve sit alanları bakımından zengin olmayan üçüncü dünya ülkeleriyle, kültürel birikimlerini örgün eğitimden daha çok yaygın eğitimle aktaran, sözel belleği ve sözlü kültüre dayalı kültürel birikimi güçlü olan ülkeler için de avantajlar sağlayan bir sözleşme olarak algılanmıştır. Ekim 2003’ten Mart 2009’ye kadar beklenmedik bir hızla sözleşme kabul görmüş ve taraf devlet sayısı 100’e yükselmiştir.

“Somut Olmayan” terimi ve “kültürel miras” ilişkisi hakkında kısa bir açıklamaya yer vermek, folklor ve SOKÜM ilişkisini vurgulamak için gereklidir. Bu noktada Metin Ekici’nin konuyla ilgili açıklamalarına yer verilmiştir:

“Bu sözleşmede söz konusu edilen ‘somut olmayan’ ve ‘kültürel miras’ ve de ‘koruma’ ifadeleri oldukça anlamlıdır. Bunları kısaca açıklamak yararlı olacaktır. Her ne kadar Türkçemizde ‘somut olmayan’ ifadesi yaygın olarak kullanılan bir terim olmasa da, ‘somut’ (müshahas) ve ‘soyut’ (mücerret) kelimeleri çeşitli bilim dallarında, eğitim ve öğretimde kullanılan terimlerdir. Somut; elle tutulan, gözle görülen, açık seçik özellikleri algılanabilen olarak tanımlanırken, soyut ise; somut kelimesinin karşılığı ve zıt anlamlısı olarak, elle tutulmayan, gözle görülemeyen,

ancak düşünce dünyamızda var olan, nesne dünyası dışındaki ve daha çok algılamaya ve kavramaya yönelik söylem ve olguları ifade etmektedir. Bu noktaya kadar bir sorun olmasa da, ‘somut olmayan’ ifadesi belli, belirsiz bir sorunu beraberinde getirmektedir. Çünkü dilimizdeki kullanımda olan kelimelere göre; bir şey ya somut ya da soyuttur, ama söz konusu sözleşmede somut veya soyut bir olgudan bahsedilmiyor, sadece ‘somut olmayan’ deniliyor. İşte bu noktada ‘somut olmayan’ kavramının neyi ifade ettiği ve karşıladığı açıklanmak durumundadır. Türkçeye; İngilizce ve Fransızca kelimelerden çeviri yapılarak oluşturulan bu yeni kavram, yani ‘somut olmayan’, İngilizcedeki ‘intangible’ kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. İngilizcede ‘tangible’ kelimesi tam anlamıyla ‘somut’ kelimesiyle karşılanırken, ‘intangible’ kelimesi ancak ‘somut olmayan’ kavramıyla karşılanabilir” (Ekici, 2004, s. 5-12).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde “Somut Olmayan Kültürel Miras” şöyle tanımlanmıştır:

“Toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplumların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.” (2. madde, 1. fıkra) (SOKÜM, 2005, s. 164)

Sözleşmenin amaçları ise şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Somut olmayan kültürel mirası korumak;
2. İlgili toplumların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek;
3. Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlamak;
4. Uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak. (1. madde)

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde “Koruma” anlayışı şu şekilde açıklanmıştır:

“Koruma” terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir. Buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla

kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması da dâhildir (2. madde 3. fıkra).

Bu sözleşmenin “koruma” prensibi, somut olmayan kültürel mirası “yaşatarak koruma”ya dayanmaktadır. “Somut olmayan kültürel mirası yaşatarak korumanın mümkün olabilmesi için somut olmayan kültürel mirasa ‘görünürlük’ ve ‘sürdürülebilirlik’ kazandırmak; bu konuda ‘kültürel bellek oluşturmak’, somut olmayan kültürel mirasa ‘sahip çıkmak’, bu mirası ‘korumak’ ve ‘aktarmak’ gerekmektedir” (Ekici ve Fedakar, 2013, s. 60).

Sözleşmeye göre, UNESCO’nun kültüre bakışının ana hatları şöyledir:

1. Korumak
  2. Yaşatmak ve Geliştirmek
  3. Diyalog Aracı Yapmak
  4. Çeşitliliği Vurgulamak
  5. Kitle Kültürünün Olumsuz Etkilerine Dikkat Çekmek
  6. Küreselleşmeyi, Yerel ve Ulusal Kültürleri Koruyan Bir Süreç Olarak Kullanmak
- (2. madde 2. fıkra).

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ne göre SOKÜM’ün kapsamını vermek yararlı olacaktır:

1. Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar,
2. Gösteri sanatları,
3. Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler,
4. Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar,
5. El sanatları geleneği” olmak üzere beş başlık altında toplanmıştır (SOKÜM, 2005, s. 164)

Folklor, kültür ve SOKÜM ilişkisi ise Metin Ekici tarafından şöyle açıklanmıştır:

“Kültürün üç temel özelliği ve kapsama alanı vardır; “1. Teknoloji, 2. Toplumsal Örgüt, 3. İdeoloji”(Tezcan; 1996: 5). Genel olarak bakıldığında, “kültür” terimi de halk bilgisi yaratmalarının tamamını kapsamı içine almaktadır. Ancak burada dikkat çekici bir kelime daha vardır ki, bu da “miras” kelimesidir. “Miras” kelimesinin bir terim olarak, hukukçular tarafından ve hukuk terminolojisinde hangi anlamda kullanıldığını burada tartışmaya gerek yoktur, ancak kelimenin; “bir kişi veya grubun,

bir kişi veya gruba sahip olduğu maddi ve manevi varlıklarla ilgili bütün haklarını devretmesi” anlamında kullanılması sanırım yerinde olacaktır” (Ekici, 2004, s. 5-12).

Balıkçılık ise, somut olmayan kültürel miras içinde “4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar” üst başlığındaki “4.14. Halk Tarım ve Hayvancılığı” içinde “4.14.5. Balıkçılık” alt başlığında yer alır. Bu şekilde balıkçılık, bir bütün olarak somut olmayan kültürel mirasın bir parçasıdır. Burada dikkati çekmemiz gereken husus ise, kadın balıkçılarla ilgili somut olmayan kültürel mirasın, yukarıda sıralanan başlıklar dahilinde tasnif edilmiş olduğudur. Bu şekilde mirasın bir parçasının niteliği yine mirasın alt alanlarına ayrılarak tespit edilmiş ve incelenmiştir. Çünkü kadın balıkçıların halk bilgisini, somut olmayan kültürel mirasın ayrıntılı başlık ve alt başlıklarını takip ederek derlemek ve incelemek araştırmanın derleme kısmına kolaylık sağlamış ve halk bilgisi ürünlerinin eksiksiz derlenmesi konusunda yol gösterici olmuştur.

Çalışmamızın bu bölümünde kadın balıkçılardan derlenen bilgi, özellikle bir meslek grubu ve folkloru söz konusu olduğunda çok daha ayrıntılı ve işlevsel olması sebebiyle somut olmayan kültürel mirasın ortaya çıktığı kabul edilen beş ana başlık ve bu ana başlıklara bağlı olan pek çok alt başlık içerisinde değerlendirilmiştir. Kaynak kişilerden derlenen metinler, “Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar”, “gösteri sanatları”, “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler”, “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” ve “el sanatları geleneği” başlıklarıyla verilen somut olmayan kültürel mirasın belirlediği alanlar kapsamında tasnif edilmiş ve incelenmiştir.

Kıyı Ege’nin iki ilinde kadın balıkçılarla gerçekleştiren derlemelerde; kadın balıkçıların hem balıkçılık mesleğine dair, hem de bu mesleğin içindeki kadınlar olarak toplumsal cinsiyete bağlı bilgilere sahip oldukları belirlenmiştir. Özellikle usta-çırak ilişkisinde, meslek içindeki görev paylaşımında, balıkçılık dışında ev ve tarla işleri gibi ek işlerin de görev çerçevesinde yer almasında, balıkçılığa devam edip etmeme kararın bireysel olarak alınamaması gibi durumlarda ve balığa çıkılan kişi veya kişilerin belirlenmesine mesleki yeterlilik ve ekonomik nedenler yerine cinsiyet ve akrabalık ilişkilerinin belirleyici olmasında balıkçının “kadın” olması temel faktördür. Bunun yanında SOKÜM başlıklarındaki bilgi derlenirken, sadece balıkçılıkla ilgili bilgiye odaklanılmıştır. Örneğin balıkçıların buldukları bölge ile ilgili pek çok efsane vardır

ancak meslekle ilişkili olanlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Balıkçıların bildiği ve yaptığı pek çok yemek vardır ancak mesleki bilgiye bağlı olarak deniz ürünleri yemekleri tercih edilmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, bir ilke olarak mesleki bilgi kapsamında derleme yapılmıştır.

İlk başlık olan “Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar” bölümü içerik olarak halk edebiyatı olarak bilinen konuları kapsamaktadır. Mit, efsane, destan, masal, halk hikâyesi, fıkra, deyim, atasözü, küfür, argo sözler, yemin sözleri, selamlaşma sözleri, adlar, sözlü tarih, halk şiiri ve sözlü anlatımın yardımcı unsurları başlıklarını içeren bu bölümde söz konusu türlere örnek olarak kaynak kişilerden derlediğimiz balık ve balıkçı folkloru ile alakalı olan metinlere yer verilmiştir.

“Gösteri sanatları” başlığı ise, müzik, dans ve tiyatro konularını içermektedir. Bu başlık altında karşımıza çıkan halk müziği, halk oyunları ve halk tiyatrosu gibi alanlarla ilgili elimizde herhangi bir metin bulunmamaktadır.

Üçüncü olarak karşımıza çıkan “Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” başlığı çerçevesinde tüm ritüeller, kutlamalar, şöenler, geçiş törenleri, geleneksel hukuk uygulamaları, geleneksel sporlar, çocuk eğitimi, çocuk oyunları, yerleşim biçimleri, mutfak kültürü, mevsimlik bayramlar, avcılık, balıkçılık ve hasat törenleri, kurban törenleri, akrabalık törenleri, toplumsal statü ve farklılıkları belirleyici törenler, mevsime bağlı törenler gibi konular incelenmektedir. Kaynak kişilerimizden derlediğimiz metinlerin önemli bir kısmı da bu bölüm içerisinde değerlendirilen bayramlar, festivaller, adak-kurban uygulamaları, bolluk ve bereket ritüelleri, nazar, uğur ve yardımseverlik gibi alt başlıklar ile ilgilidir.

“Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” başlığı ise; doğa ve evrenle ilgili mitik, kozmolojik, kozmogonik, eskatolojik, şamanik inanç, bilgi ve beceriler, mutfak birikimleri, insan ve hayvan sağaltma yöntem ve teknikleri ve yerel takvim gibi alt başlıkları içermektedir. Bu başlıklarla ilgili olarak çalışmamız sırasında derlediğimiz metinler de mevcuttur.

Son başlık olan “El sanatları geleneği” ise, demircilik, bakırcılık, kalaycılık gibi geleneksel meslekler ile giyim-kuşam ve süslenme gibi konularla ilgilenmektedir (Oğuz, 2009, s. 131-132). Bu başlıkta ise, ağların el sanatı ile ilişkisi değerlendirilmiştir.

Söz konusu başlıklarla ilgili olarak derlediğimiz metinler, özellikle halk edebiyatı olarak bilinen konuları kapsayan “somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar” bölümüyle ilgili olanlar, yapı-şekil, içerik-muhteva, bağlam ve işlev özellikleri bakımından, tek bir bakış açısıyla inceleme sebebiyle genel olarak “**Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**” isimli kitapta yer alan tanımlar çerçevesinde açıklanmıştır (Oğuz vd, 2008; s. 125-184).

Açıklamalardan sonra yer verilen metinler ise, ilk olarak deşifre çalışmamız sırasında kaynak kişinin ağzından çıktığı gibi yazıya geçirilmesine rağmen, burada okuyucuya kolaylık sağlaması bakımından çeşitli düzeltmeler yapılarak aktarılmıştır.

II.1. Kadın Balıkçılar ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Aktarılmasında Taşıyıcı İşlevi Gören Dille Birlikte Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar

Bu kısımda SOKÜM’ün “Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar” başlığı altında değerlendirilen alt başlıklara yer verilmiştir. Aşağıdaki her alt başlık öncelikle terim tanımı ve temel özellikleri bakımından ele alınmış; sonrasında “metinler” başlığı ile yer verilen veriler analiz edilmiştir.

Bu genel başlığa ait olan “efsane”, “memorat”, “deyim”, “atasözü”, “yemin sözü”, “selamlaşma sözü”, “adlar” kapsamında “yer adları”, “lakaplar”, “tekne isimleri” ve “balık isimleri”, “sözlü tarih”, “alkış” ve “kargış” alt başlıklarına dair metin derlenmiş; ancak “mit”, “menkıbe”, “destan”, “masal”, “halk hikâyesi”, “fıkra”, “küfür”, “argo sözler”, “ninni”, “mani”, “türkü”, “ağıt”, “ilahi”, “tekerleme”, “bilmece” ve “sözlü anlatımın yardımcı unsurları kapsamında “jest” ve “mimik” alt başlıklarına dair metin bulunmamaktadır.

II.1.1. Efsaneler

Bu kısımda kaynak kişilerden elde edilen efsane metinleri incelenmiştir. Aşağıda yer vereceğimiz metinlerin neden efsane olarak kabul edildiğini açıklama noktasında, efsanenin tanımı ve genel özelliklerini vurgulamak gerekmektedir.

Max Lüthi efsaneyi şöyle tanımlar:

“Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve bu gerçekten haberdar olmayı isteyen, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla geçen ve karakteristik bir şekilde sahip anlatım türünün adıdır.” (Oğuz vd, 2008, s. 132).

Lüthi'nin tanımında vurgulamış olduğu içerik-muhteva ve işlev özelliklerine göre efsane olarak kabul ettiğimiz elimizdeki metinler, yapısal olarak uzun olmayan, çoğunlukla kadın balıkçılardan ve karşılaştırma yapabilmek amacıyla kadın balıkçıların eşleri olan erkek balıkçılardan derlenen, büyük çoğunluğu deniz kızı ile ilgili ve herhangi bir ismi açıklamaya yönelik olarak anlatılan metinlerdir.

Aşağıda yer alan metinlerden de anlaşılacağı üzere, derlemiş olduğumuz efsane metinlerinden büyük çoğunluğu etiyojiktir; yani açıklayıcı işlevi görür. Özellikle bir avlanma tekniği ve aracı olan paraketinin ismi ve nasıl ortaya çıktığı ile ilgili çok sayıda efsane anlatılmaktadır. Parakete ile ilgili olan metinler, hem kadın balıkçılar hem de erkek balıkçılar arasında bilinmekte ve aktarılmaktadır. Bu efsane metni, balıkçılar tarafından daha çok paraketeyi temizleme ve paraketeye yem takma işlemleri sırasında bizim isteğimiz üzerine anlatılmıştır. Çoğunlukla kadın balıkçılar tarafından inanılan ve buna bağlı olarak da aktarılan deniz kızı ile ilgili olan efsaneler, olağanüstü varlık olarak kabul edilen deniz kızının balıkçılara yardımcı olması gibi işlevsel bir rol oynamaktadır. Bunların dışında, balık isimleri ve herhangi başka bir ismi açıklamaya yönelik olarak anlatılan efsane metinleri, “nasıl”, “neden” ve “niçin” sorularına cevap verici niteliktedir.

Metinler:

Paraketinin ismi aslında belekadi. Bunu Yunanlı bir bayan icat etmiş. Yunanlı bayan balıkçıymış. Kocasıyla balığa gidiyormuş. Yunanlı kadının doktor bir sevdiği varmış. Kocasıyla devamlı balığa gittiği için ben sevdiğimle nasıl buluşabilirim, nasıl bir iki saat boş kalabilirim diyerek kadın düşüne düşünene bunu icat etmiş. Çünkü paraketeyi, seleyi dökeriz yere; temizlemesi en az iki saat sürer. Onu döktüğün zaman da bitmeden tuvalete bile gidemezsin. Onun başından kalkamazsın. Yunanlı kadın da böyle yapmış. (K.K.10,11)

Yunan karısı paraketeyi neden çıkarmış biliyor musun? Yunan karısı kocasını aldatıyormuş. Bir tane oltayla gönderiyormuş adamı. Adam gidiyormuş, erken

dönüyormuş. Ne yapsam da bu adam gitse de gelme diye düşünmüş. Düşünürken düşünürken bunun 5-6, 10 iğnelisini yapmış. Adam gitmiş, bir saat sonra gelmiş. Ben bunu çoğaltırsam sabah gider akşam gelir demiş. Ondan sonra da bunu icat etmiş. İsmi de oradan kalmış. (K.K.6)

Paraketeyi Yunanlılardan çıkmış. Yunanlı bir kadın kocasını aldatıyormuş. At kılından paraketi yapmaya başlamış. İsmi de belegediymiş. (K.K.12,13)

Sigara içen bir balık var. Balığın ağzına sigarayı koyuyorsun, balık da sigarayı çekiyor. Sigarayı yak, ağzına ver, bittiğinde ağzını şıp şıp yapar. (K.K.10,11)

Genelde ada kenarında, taşlıkta yaşadığı için o balığa adabeyi demişler. Ama eski ismi iskorpittir. (K.K.10,11)

Biz kum balığına lokum balığı deriz. Eti loptur kum balığının. Satmak için lokum gibi eti var demişler, adı da lokum balığı kalmış. (K.K.14)

Balıkçı sessizce deniz kızına yaklaşmış. Ona çatal iğne takmış. Çatal iğne taktığı zaman gidemezmiş, orada kalırmış. Alt tarafı balık, üst tarafı kadına benziyormuş. Çok güzelmış. Adam çok fakir, gariban biriymiş. Borcu da varmış. Adam borçlarını nasıl ödeyeceğini düşünürken deniz kızı, adamı zengin etmiş. Ama adamdan da kendisini bırakmasını istemiş. Her bir insan deniz kızını göremezmiş; ama o adam görmüş. Adam nereye ağ atsa balıkları sürüyüp geliyormuş. Elleri varmış, ayakları yokmuş. Ayakları balıkmış. (K.K.12,13)

Malderesi'nde eskiden deniz kızı gördükleri için oraya heykelini dikmişler. Saçları çok uzun oluyormuş. (K.K.12,13)

Evveli deniz kızı varmış. Büyükler bize anlatırdı. Deniz kızı aktaşın üzerine çıkarmış. Bir erkeği bir kancığı varmış. Beraberlermiş. Taşın üzerine çıkar eğlenirlermiş. Sonra da denizin dibine girerlermiş. Büyüklerimiz görmüşler. Ben görmedim. (K.K.14)

Eski insanlar anlatır. Bizim burnun orada bir tepeye çıkmış deniz kızı. Kafasını böyle böyle sallamış. Ama eski insanlar söylemiş bunu. Ben görmedim. (K.K.16)

Deniz kızı gören zengin oluyormuş. (K.K.12)

Çok eski zamanlarda varmış deniz kızı. Kıyıda olurmuş. İnsan gördüğü zaman denize dalıverirmiş. Önü insan gibi arkası balık gibiymiş. (K.K.28)

Takoz mercan, öbür mercandan daha az toparlak olur. O yüzden ona takoz mercan demişler. (K.K.30)

Bir kere buraya deniz kızı gelmiş diye duydum; ama görmedim. Balık gibi kuyruğu varmış. Baş kısmı da insan gibiymiş. (K.K.30)

Çocukluğumda anlatırlardı. Kadının biri sahile çıkmış. Denizde taş liman vardı, orda oturan deniz kızını görmüş. Yukarısı kadın aşağısı balıkmış. (K.K.39)

Deniz kızının yukarısı insan, kuyruk tarafı balıkmış. (K.K.43)

Kum balığının kılçığı battığı zaman öldürecek bir ağrısı olur. Ondan o balığa gavur öldüren derler. (K.K.36)

II.1.1.1. Memoratlar

Bu kısımda, kaynak kişilerden derlediğimiz memorat metinleri incelenmiştir. Aşağıda yer vereceğimiz metinlerin neden memorat olarak kabul edildiğini açıklama noktasında, memoratın ne olduğunu ve belirli özelliklerini vurgulamak gerekmektedir.

Memoratlar, bir iletişim şeklinin anlatısıdır; herhangi bir doğüstü varlık ya da güçle karşılaşan bir kişinin başından geçen olayı diğer insanlara anlatması ile oluşan tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Memoratlar, olayı yaşayan kişi ya da olayı yaşamış olan kişiyi tanıyan ve adını verebilen biri tarafından anlatılır. Bu yüzden, memoratların, masallar veya destanlar gibi özel bir anlatıcısı yoktur. Memoratlar, temaları ve bu sebeple temas edilen olağanüstü varlık veya gücün özelliklerinden ötürü “iyi ve “kötü” ya da “olumlu” ve “olumsuz” olarak tasnif edilebilir. Hızır başta olmak üzere, zararı olmayan, daha çok faydalı ve yardımcı olan, zor durumlarda kurtarıcı rolü üstlenen varlıklarla ilgili olarak anlatılan memoratlar, “iyi” veya “olumlu”; cin, peri, şeytan gibi daha çok zarar verici olarak algılanan varlıklarla ilgili olanlar ise, “kötü” veya “olumsuz” olarak kabul edilmektedir (Çobanoğlu, 2003, s. 59).

Bu açıklamalar doğrultusunda memorat olarak ele aldığımız metinler, çoğunlukla kısadır. Metinlerin hepsi kadın balıkçılardan derlenmiştir. Aşağıda vermiş olduğumuz sekiz metinden dördü “iyi” veya “olumlu”; dördü ise, “kötü” veya “olumsuz” türdedir.

Aşağıda yer verdiğimiz memorat metinlerinin yedi tanesi aynı kaynak kişi tarafından anlatılmış; sadece bir tanesi başka bir kadın balıkçıdan derlenmiştir. Kadın balıkçılara başlarından geçen ilginç bir olayın olup olmadığı sorulduğunda bu tür anlatmaları

aktardıkları tespit edilmiştir. Derlediğimiz memoraların bir kısmı “uyarıcı” işlevi görmektedir; denizde gidilmemesi gereken yerler ya da avlanılmaması gereken durumlar bunlara birer örnektir.

Metinler:

Kozu Dayı bir gün Oraklar’la Hayırsız’ın arasında ağ atıyormuş. Düşmesi ağa takılmış. Denize düşmüş. Kozu Dayı da şişman ve boyu kısa biri. “Ceketi çıkarabilsem rahat edeceğim.” demiş. “Sanki biri beni alttan tutup havaya kaldırdı, ben de ceketi sırtımdan çıkardım.” diye anlattı. Yavaş yavaş yüzmeye başlamış. Teknesi almış başını gitmiş. Kozu Dayı Oraklar’a çıkmış. Oradan geçen balıkçılara seslenmiş kurtarsınlar diye. Yunus hikâyeleri doğru yani. (K.K.3)

Kuafor Emine yüzmek bilmiyor. Tekneyi aldılar, denize gittiler. Motorun gücüyle silkelene silkelene ağ denize düşüyor. Pervaneye sarıyorlar. Hava da patlamış. Ben de o sırada Fransız Tatil Köyü’ndeyim. Bağrışmalar duyuyorum; ama bilemedim. Bir tekne geldi, birkaç kişiyi oradan aldı. Oraklar’ın orada bir tümbek var. Emine ile kocası onun üstünde kalmış. Tekneleri de batıyor. Emine; “Şu karşıya geçebilsem başka bir şey istemem.” demiş. Hiç yüzmek bilmiyor çünkü. “Bismillah dedim, attım kendimi denize. Sanki biri beni tuttu, denizin içinden sürükleyerek getirdi, kayalara tutundum, kayaların üstüne çıktım.” diye anlattı. Kendisi ölmedi, gidip sorabilirsiniz. (K.K.3)

Limni’de rahmetli anneannem balıkçıymış. Zıpkınla sinarit vurmuş kayaların üstüne çıkıp. Bir gün rahmetli dedem, anneanneme “Bugün balığa gidelim.” demiş. Kalkıp gitmişler. Anneannem yalan söyleyecek kadın değil. “Belden aşağısı yeşil. Kayaların üstüne oturmuş. Eller aynı bizim eller. Saçlar sapsarı. Böyle gülümseyerek bizi görünce hemen yandan kendini denize attı.” diye anlattı. Yemin etti. (K.K.3)

Hafize Ablayla Sacit Abi, bir gece mağaranın oraya gitmişler. “Biz deniz kızı gördük” diye yemin ettiler. O da sadece göğüsleri ve saçları olduğunu söyledi. Yine kayanın üstündeymiş. Onları görünce denize atlamış hemen. Saçlarını görmüşler. (K.K.3)

Bir gece Eşek Adası dedikleri yere paraketeye gittik. Eşek anırdığını ben de duydum. Ama adada eşek yoktu. Ben orayı Fener Adası olarak biliyordum, Eşek Adası olarak bilmiyorum. “Eşek de mi var burada?” dedim. “Hadi elini çabuk tut. Başladı eşek anırtısı.” dedi. “Noldu?” dedim. “Sonra söylerim.” dedi. Ertesi gün de sabahtan

paraketeleri toplamaya gittik. “Akşam bir şey söyleyecektin bana.” dedim. Yine denize geleceğime dair yemin ettirdi. “Fener Adası tekin değil. Eşek sesi duydun ya adada eşek yok.” dedi. “Tekneyi çek, bakalım. Hem sakız toplarız hem de adayı kolağan ederiz.” dedim. Adada keçi var, eşek yok. Adaya çıktık. Ne eşek var ne bir şey. O an “Haydar bir daha ben sizinle gece denize gelirim anamı bütün eşekler kovalasın.” dedim. (K.K.3)

Bir gece Fransız Tatil Köyü’nün oralarda balık avlıyorum. Denizde hiçbir şey yok. Levrek, çipura falan avlıyoruz. İçimde bir korku da yok. Misinayı tuttum salladım. Denizin içinde bir mertek duruyor. Bakıyorum hareket yok bereket yok. Giderek genişliyor, büyüyor. Kendi kendime “Misinaları mı bırakayım kaçayım, misinaları salıp da mı kaçayım?” dedim. Geldim benimkine anlattım. “Allah’ın kulu olmayayım denizin içinde koca bir mertek var. Bir dalı aşağıda bir dalı yukarıda.” dedim. “Denizin içinde mertek ne arar?” dedi. Ben gördüm, yalan mı söyleyeceğim. (K.K.3)

Gece denizde su perileri olurmuş. Buna Ahmet de denk gelmiş. “Denizin içinden bir ışık çıktı. O ışıktan sonra çığlık sesi duyuldu.” dedi. Onun için ben şimdi gece nerede olursa olsun denizin ortasında ışık yanan yerde balık avlamam. İster inansın ister inanmasın. (K.K.3)

Balıkçı Dursun’un çocuğu nasıl ölmüş biliyor musun? Bunlar o gün kocaman kocaman sinaritler, çipuralar, lağozlar yakalamışlar. Ağlarında bir balık bir balık... acayip balık gelmiş ağlarına o gün. Babası hava kötü, çocuğu verin biz götürelim demişler. Bunlar kabul etmemiş. Biz bugün de ağı atalım aynı yere, yarın geliriz, demişler. Bak, aç gözlülük. O balık, çocuklarını aldı. Bazı inanç doğru çıkıyor. (K.K.12)

II.1.2. Deyimler

Bu kısımda, derlediğimiz deyimler incelenmiştir. Genellikle atasözleri ile karıştırılan deyimler, Elçin’in ifadesiyle “*Asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözler.*” ya da Aksoy’un ifadesiyle “*Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları.*”dır. Deyimlerin çoğu mastar halindedir. Deyimlerdeki kelimeler değiştirilip yerlerine aynı anlamda olan başka kelimeler konulamaz. Deyimlerin amacı,

bir kavramı özel bir kalıp halinde ya da hoş bir anlatımla belirtmektedir (Oğuz vd, 2008, s. 165-166).

Yukarıda belirttiğimiz kimi özelliklere göre deyim olarak kabul ettiğimiz metinler, kadın balıkçılardan ve karşılaştırma yapma amacıyla kadın balıkçıların eşleri olan erkek balıkçılardan derlenmiştir. Kaynak kişiler, deyim bilmediklerini belirtmiş; ama sohbet sırasında yeri geldikçe deyimleri kullanmışlardır.

Kaynak kişilerden derlediğimiz deyimlerin meslekleri etrafında şekillendiğini ve gündelik hayat içerisinde sıkça kullandıklarını söylememiz mümkündür.

Metinler:

Moroz koymak: 2 posta ağı koyduktan sonra 5-6 metre tekneyle açılarak ağı yuvarlamak.

Havanın patlaması: Birden şimşek çakıp yağmur yağması.

Havanın düşmesi: Havanın soğuması.

II.1.3. Atasözleri

Kaynak kişilerimizden derlediğimiz atasözü metinlerinin inceleneceği bu bölümde, elimizdeki metinleri vermeden önce atasözünün tanımı ve özelliklerini vurgulamak gerekmektedir.

Atasözleri, Şükrü Elçin tarafından “*Nazım, nesir, her iki şekli ile, eski tecrübeleri tam bir fikir kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezâd... gibi edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususuyla yetişecek gençlere aktaran*” sözler olarak tanımlanmıştır. Atasözleri, olayların nasıl olduğunu uzun bir gözlem sonucu olarak bildirir. Kısa ve özlü olan atasözleri, kalıplaşmış sözlerdir (Oğuz vd, 2008, s. 163).

Aşağıda vereceğimiz atasözü metinleri de deyimlerde olduğu gibi, hem kadın balıkçılardan hem de onların eşleri olan erkek balıkçılardan derlenmiştir. Bu metinlerde derleme esnasında kaynak kişilerin yeri geldiği zaman, konuşma arasında aktardıkları sözlerdir.

Derlenen metinler, balık, balıkçılık ve denizle ilgilidir. Kimi inanış ve gelenekleri bildiren atasözleri, kadın balıkçı folkloru etrafında şekillenmiş, meslekleri ile alakalı birtakım gözlem ve deneme sonucu elde ettikleri bilgiye dayanmaktadır.

Metinler:

Deniz adamı zengin de etmez, aç da bırakmaz. (K.K.16)

Denizden mal çalmayacaksın. Hırsızlıkla bir yere gelinseydi fareler adam olurdu.
(K.K.5)

Bir tane haram soktuğun zaman bin tane helalin gider. (K.K.3)

Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez. (K.K.11)

Bizden avlaması, Allah'tan vermesi. (K.K.17)

Ala köpüklü deniz çapasıyla küreğiyle gelir. (K.K.17)

Ayağını denizde ıslatan yağmurdan korkmaz. (K.K.5)

Malın var mı içinde kayığın var mı kışında olacaksın. (K.K.26)

II.1.4. Yemin Sözleri

Bu kısımda tek bir kadın balıkçıdan derlediğimiz yemin sözü incelenmiştir. Aşağıda yer verdiğimiz metni, neden bu başlık altında değerlendirdiğimizi açıklamak için, yeminin tanımına yer verilmiştir.

Gönül Gökdemir'in D'Ohsson'dan aktardığı üzere yeminin sözlük anlamı, “...*bir muminin, bir şeyin gerçekliğini temin etmek, bir niyeti, bir iradeyi, herhangi bir projeyi kuvvetlendirmek için yaptığı kutsal bir fiildir. Bu açıdan yemin en kuvvetli teminat hüviyetindedir.*” Yine Gökdemir'in Başar'dan aktardığı üzere, “...*yemin; bir kimsenin verdiği sözün doğruluğuna başkalarını inandırmak amacıyla, kurallaşmış, yasal veya gelenek ve törelerle belirlenmiş olan sözlerin, belli hareketler eşliğinde tekrarlanmasıdır*” (Gökdemir, 2003, s. 60).

Her iki tanıma göre ele aldığımız metin, tek bir kadın balıkçının bize anlatmış olduğu efsane ve memorat metinlerinin doğruluğu hakkında etmiş olduğu yemindir.

Metin:

Allah'ın kulu olmayayım. (K.K.3)

Derlemiş olduğumuz bu yemin sözü, kaynak kişimizle yaptığımız görüşme sırasında efsane ve memorat örnekleri aktarımında arasöz niteliğinde söylenmiştir.

II.1.5. Selamlaşma Sözlere

Bu kısımda kaynak kişilerimizden derlediğimiz tek bir selamlaşma sözü bulunmaktadır: “Rastgele”. Gündelik yaşam içerisinde iletişimin sağlanmasını ve devam etmesini sağlayan öğelerden biri olan selamlaşma, kişiler arasındaki iletişimin başlaması, devam etmesi ve sonlanmasında önemli bir rol oynayan dil ve davranış şekilleri ile gerçekleşmektedir.

Hem kadın hem de erkek balıkçılardan selamlaşma sözü olarak en sık duyduğumuz kelime, “rastgele”dir (K.K.18). Elbette “Merhaba”, “Günaydın” vb. selamlaşma sözleri kullanılmaktadır. Ancak, “rastgele” sadece balıkçıların kullandığı bir selamlaşmadır. Bolluk-bereket dileğini de içerdiği için “alkış” olarak da kabul edilebilir. Ancak, tekneler yaklaşınca veya kıyıda birbirlerini gördüklerinde kullanmakta oldukları için “selamlaşma” işlevine sahiptir.

II.1.6. Adlar

Çalışmamızın bu kısmında, kadın balıkçılardan derlediğimiz yer adları, lakaplar, tekne isimleri ve çeşitli balık isimlerine yer verilmiştir.

Adlar, Şükrü Elçin’in ifadesiyle “*insanı büyüleyen, renkli, canlı, duygulu, düşündürücü minyatür eserlerdir*”. Çünkü adlar, “*Bir tarafı ile sahibinin, ailesi fertlerinin ve kısmen dost muhيتينin zevk terbiyesiyle, eski gelenek yanında, onların okuduklarından, gördüklerinden ve işittiklerinden gelen ilhamla verilmiş*”tir (Elçin, 1997, s. 476).

Canlı ya da cansız tüm varlıklara bir ad verilmiştir. Burada örneklerini vereceğimiz yer, tekne ve balıkların da adları vardır ve bu adlar, onları ayırt etmede rol oynamaktadır. Aynı zamanda ad verme sayesinde mülkiyet duygusu da devreye girmektedir. Bu sebeple balıkçılar için son derece mühim olan bazı yerlere, teknelerine ve balıklarına verdikleri adlar, birer “minyatür eser”dir.

II.1.6.1. Yer Adları

Çalışmamızda çoğunlukla küçük ölçekli balıkçılıkla uğraşan kadın balıkçılardan derlediğimiz metinler ön plandadır. Küçük ölçekli balıkçılıkta da modern yöntemlerden ziyade geleneksel yöntemlerin kullanıldığını görmekteyiz. Geleneksel yöntemlerin

kullanıldığı alanlardan biri yön bulmadır. Kadın balıkçılara denize açıldıklarında yönlerini nasıl bulduklarını sorduğumuzda dağları ve kıyıları takip ettikleri cevabını almaktayız. Yönlerini bulmada son derece önemli olan dağlar ve kıyıların adları da onlar için önemlidir. Yön bulmada takip ettikleri dağ ve kıyıların isimleri dışında, kötü havalarda sığındıkları koylar, uğradıkları limanlar, gittikleri adalar ve burunların isimlerini bilmektedirler. Ancak, söz konusu yerlere neden o isimlerin verildiği konusunda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Metinler:

Kocadağ (Muğla-Akbük tarafları) (K.K.16)

Malderesi (Muğla) (K.K.13)

Azmaç (Muğla) (K.K.12)

Lacivert Koy (Muğla-Akyaka) (K.K.12)

Bostan adası (Muğla) (K.K.18)

Sedir adası (Muğla) (K.K.18)

Kleopatra adası (Muğla) (K.K.18)

Boncuk burun (Muğla) (K.K.18)

II.1.6.2. Lakaplar

Çalışma alanımızda Muğla, Marmaris'e bağlı olan Bozburun dışında yoğun olarak lakap kullanımına rastlanmamıştır; sadece birkaç kişinin lakabıyla bilindiği tespit edilmiştir. Ancak bu lakaplar, aşağıda görüldüğü üzere, sadece bir örnek dışında kadın ya da erkek balıkçıların meslekleri etrafında şekillenmemiştir.

Metinler:

Kayaf Ali: Eskiden balık alıp satmış, ondan adı kayaf kalmış. (K.K.12)

Kara Gülmez: Kara Gülmez derlerdi bana. Benim yapım öyle. Suratım sert görümlü; ama aslında sert değilim. Çocuklara da hiç tokatım yoktur, bakışla hallederim. (K.K.15)

Çamur: Küçükken çamurla oynadığım için öyle kalmış. (K.K.29)

Hamma: Yeğenim adı (Fatma) söyleyemezdi küçükken, Hamma derdi. Ondan Hamma derler bana. (K.K.31)

Deli İbo: İbrahim'in kulakları duymadığı için Deli İbo denmiş. (K.K.32)

Balıkçının piri: 8 yaşında babasıyla balığa başlayan Sevim'e diğer balıkçılar böyle diyor. (K.K.38)

Kutlu dayı: Bayramda doğmuşum. Kutlu olsun gibisinden öyle kalmış. (K.K.43)

II.1.6.3. Diğer

Burada yer alan “Tekne İsimleri” ve “Balık İsimleri” başlıkları listeye tarafımızdan eklenmiştir. Balıkçılık mesleğiyle ilgisi olan tekne ve balık isimleri ve isimlendirme nedenleri belirlenmiş ve incelenmiştir.

II.1.6.3.1. Tekne İsimleri

Yukarıda yer vermiş olduğumuz Şükrü Elçin'in açıklamalarında kullandığı “minyatür eser” ifadesinin belki de en yakıştığı nokta, teknelerin isimleridir. Kadın balıkçılar için tekneleri çok önemlidir; tekne onları denize bağlayan bir araçtır.

Teknelerin büyük çoğunluğunun ismi önceki sahiplerinden kalmaz; ancak, teknelerine kendileri ad veren balıkçılar ya kendilerinin ya da çocuklarının isimlerini tercih etmiştir.

Metinler:

Bektaş: Aldığımızda böyleydi. (K.K.1)

Ceysun: Oğlumun ismi. (K.K.41)

Çapkın. (K.K.16)

Deniz D. (K.K.18)

Erkan S: Biri kız ikisi oğlan üç çocuğumuz var. Büyük oğlumun adı Erkan. Büyük oğlan kendi, küçük oğlan kendi ismi tekneye konsun istedi. Kura çektik. Kurada küçük oğlanın ismi (Sinan) çıktı; ama haksızlık ettik ona. Erkan yazdık. Sinan'ı da içine yazdık. Teknenin adı da Erkan S. (K.K.10,11)

Gözde: Aldığımızda öyleydi. (K.K.12)

Kara Yusuf 3: Aldığımda öyleydi. İlk sahibinden öyle aldık. O ismi kullandık. Biz de o isimle temsil ettik. (K.K.4,5)

Malkoçoğlu: Aldığımızda öyleydi. (K.K.43)

Meltem: Rüzgar ismi, denize bağlı bir isim olduğu için koyduk. (K.K.35,36)

Öztaş: Soyadımız. (K.K.27,28)

S. Yılmaz: Yılmaz soyadımız. Yılmaz çok olduğundan adının önüne S koyduk. Eşimin adı Süleyman, benim adım Sebiha. S de oradan. (K.K.7)

Yılmaz: Soyadımız. (K.K.37)

II.1.6.3.2. Balık İsimleri

Bu kısımda alan araştırması sırasında kadın balıkçılardan derlenen balık isimlerine yer verilmiştir. Genel bir başlık olarak “balık isimleri” kullanılmıştır, bu başlık, diğer deniz canlılarını da kapsamaktadır. Sırasıyla “Latince isimlendirme”, “Türkçedeki genel isimlendirme” ve “yerel isimler” bulunmaktadır. Balık isimlerinin “Latince”si ve “Standart Türkçe”deki kullanımları “Ferit Bingel’in “Deniz Biyolojisi ve Balıkçılık Terimler ve Tanımlar” (Ferit Bingel, Deniz Biyolojisi ve Balıkçılık Terimler ve Tanımlar, [http://www.ims.metu.edu.tr /DenizSozluk/index_tr. html](http://www.ims.metu.edu.tr/DenizSozluk/index_tr.html)) sözlüğünden alınmıştır. Bu sözlükte balık isimlerinin Latince ve Türkçelerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda ise; “Türkçedeki Genel İsimlendirme” bu sözlükte yer alan Türkçe karşılıklardır. Bunun hemen yanında ise, derlediğimiz yerel isimlendirmeler bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda, derlenen balık isimlerinin her biri için tespit edilen üçlü kullanım ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Derlediğimiz metinlere göre, balık isimlerinden 29’u Latincesi, 29’u standart Türkçedeki kullanım, 17’si ise yerel kullanımımızdır. “Efsaneler” kısmında bazı balık isimlerinin yerel kullanımına dair metinler de yer almaktadır.

	Latince İsimler	Türkçedeki Genel İsimlendirme	Yerel İsimler
1	Octopus vulgaris	Ahtapot	İhlibot (Muğla)
2	Lichia amia	Akya balığı	
3	Zeus faber	Dülger	Peygamber balığı (Muğla)
4	Merluccius merlaciui	Bakalyaro	Berlam (İzmir)

5	<i>Mullus barbatus</i>	Barbunya	Barbun (İzmir, Muğla)
6	<i>Parapenaeus longirostris</i>	Çimçim karides	Çimçim (Muğla)
7	<i>Sparus aurata</i>	Çipura	
8	<i>Myliobatis aquila</i>	Çuçuna balığı	
9	Holothuroidea	Deniz hıyarı / Deniz patlıcanı	
10	<i>Microchirus ocellatus</i>	Benekli dil balığı	
11	<i>Pagrus</i>	Fangri mercan	Hangiri (Muğla)
12	<i>Serranus scriba</i>	Yazılı hani	Hani balığı (Muğla)
13			İsfarya (Muğla)
14	<i>Scorpaena porcus</i>	İskorpit	Adabey (İzmir, Muğla) / Çarpan (Muğla)
15	<i>Trachurus trachurus</i>	Karagöz istavrit	
16			Karabalık (Muğla)
17	<i>Mugil cephalus</i>	Kefal	
18	<i>Triglia lucerna</i>	Kırlangıç	
19	<i>Trachinus araneus</i>	Kum trakonyası	
20	<i>Epinephelus aeneus</i>	Lahoz / Girida	
21			Malaş balığı (Muğla)
22	<i>Oblade melarura</i>	Melanur	Melanur (Muğla)
23	<i>Pagellus erythnnus</i>	Kırma mercan	
24	<i>Merlanyas euxinus</i>	Mezgit	Tavuk balığı (İzmir)
25	<i>Thunnus thynnus</i>	Orkinos	
26	<i>Sarda sadra</i>	Palamut / Torik	
27	<i>Chromis chromis</i>	Papaz balığı	
28	<i>Siganus sp.</i>	Sokkan	
29	<i>Sepia officinalisi</i>	Sübye	
30			Takoz mercan (Muğla)
31	<i>Mugil cephalus</i>	Topan kefal	
32	<i>Dentex gibbosus</i>	Trança	Drança / Sinavrit (Muğla)
33	<i>Sphhryraena sphgraena</i>	İskarmoz	Turna (Muğla)
34			Yeşil izmarit (İzmir)
	29	29	17

II.1.14.Sözlü Tarih

Çalışmamızın bu kısmında kaynak kişilerimizden derlediğimiz sözlü tarih metinleri incelenmiştir. Aşağıda yer verdiğimiz metinlerin, sözlü tarih başlığı altında incelenmesinin nedenini açıklamak için sözlü tarihin belirli özelliklerine değinmek istiyoruz.

Ruhi Ersoy'un Paul Thompson'dan aktardığı üzere;

"Sözlü tarih insanlar tarafından kurulmuş bir tarih türüdür. Hayatı tarihin içine sokar. Kahramanlarını yalnız liderler arasından değil, çoğunluğu oluşturan ve o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından seçer. Toplumsal sınıflar ve nesiller arasındaki bağlantıyı dolayısıyla anlayışı sağlar. Ortak anlamları ortaya çıkararak tarihçiye ve sıradan insanlara bir zamana ve mekana aidiyet duygusu kazandırabilir. Sözlü tarih, tarihin kabul edilmiş mitlerini ve baskın yargılarını yeniden değerlendirme, tarihin toplumsal anlamını kökten dönüştürme aracıdır. İnsanlara tarihlerini kendi sözleriyle geri verir. Onlara geçmişi verirken geleceği kurmak için de yol gösterir." (Ersoy, 2004, s. 3).

Derlediğimiz sözlü tarih metinleri, kadın ve onların eşi olan erkek balıkçıların meslekleri etrafında şekillenmiştir. Balığın eskiden çok olduğunu ifade etmek için anlatılan metinler, sözlü tarih olarak ele alınabilir.

Metinler:

Eskiden ağlar yokmuş, sonra çıkmış. Evveli sütlü diye bir ot varmış. O otu denize atınca balıklar gelirmiş. Balık çokmuş, karalara çıkarmış. (K.K.31)

Eskiden deniz taşarmış, buranın eski mezarlığına kadar gelirmiş. (K.K.32)

Eskiden balık çoktu, odunla vurarak bile avlanırdı. (K.K.37)

Eskiden balık leğenlerden taşarmış, şimdi balık yok. (K.K.41)

Önceleri ağları elimizle çekerdik. Sonra vinç dedikleri makine çıktı. Makineler çıkınca biz çekmedik. Önceleri 50-60 metre derinliklerden biz çekerdik. Avuçlarımız kabarırdı. (K.K.29)

Babam eskiden ipek böceğinden ağ yaparmış. (K.K.38)

II.1.8. Halk Şiiri

II.1.8.1. Alkışlar

Bu kısımda kaynak kişilerden elde edilen alkış metinleri incelenmiştir. Aşağıda yer vereceğimiz metinlerin neden alkış olarak kabul edildiğini açıklama noktasında, alkışın ne olduğunu ve belirli özelliklerini vurgulamak gerekmektedir.

Alkışlar için “dua” terimini kullanan Şükrü Elçin’in açıklaması şöyledir:

“İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar olarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müspet dileklerin ruhî ve fikrî ifadesini dilde kazanır. (...) Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun bu dualarla birlikte Tanrı’ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde manzum veya mensur olarak sade bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan, bedenî, ruhî, iktisadî, içtimaî ve dinî ihtiyaçların meydana getirdiği bu dualar, atalar sözü gibi ‘hüküm’ bildiren müspet dilek mahsulleridir. Eski Türkçemizde ‘alkış: öğme’ denilirdir.” (Oğuz ve arkadaşları, 2008, s. 168)

Şükrü Elçin’in yapmış olduğu açıklamalara dayanarak alkış olarak kabul ettiğimiz metinler, kadın balıkçılardan derlenmiştir. Kadın balıkçılardan derlenen bu metinler, meslekleri etrafında şekillenmiş; birtakım iktisadî ihtiyaçlardan meydana gelen alkışlardır.

Aşağıda yer verdiğimiz 5 alkış metninden de anlaşılacağı gibi kadın balıkçılardan hem mülakat hem de gözlem yöntemleriyle derlemiş olduğumuz alkışlar, daha çok balık yakalamak ve denizde başa gelebilecek kötülüklerden korunmak amaçlıdır.

Metinler:

Bereket versin (Balık tuttuğu zaman). (K.K.29)

Allah daha çok versin. (K.K.35)

Azına çoğuna bereket versin. (K.K.27,43)

Bol nasip versin. (K.K.27)

Bol şanslar. (K.K.30)

II.1.8.2. Kargışlar

Bu kısımda sadece bir kaynak kişiden elde edilen kargış metni incelenmiştir. Aşağıda yer vereceğimiz metinlerin neden kargış olarak kabul edildiğini açıklama noktasında, kargışın ne olduğunu ve belirli özelliklerini vurgulamak gerekmektedir.

Kargışlar için “beddua” terimini kullanan Şükrü Elçin’in açıklaması şöyledir:

“Beddua ise, duanın aksi ve zıddı olan la’net, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir. Farsça ‘bed’ ve Arapça ‘dua’ (çağırma) kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19’uncu asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın ‘kargış’ ve ‘ilenç’ kelimeleriyle karşılaşmışlardır. Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir.” (Oğuz ve arkadaşları, 2008, s. 168)

Şükrü Elçin’in yukarıdaki açıklamalarına göre kargış olarak ele aldığımız aşağıdaki metin, tek bir kadın balıkçıdan gözlem yoluyla derlenmiştir. Bu metin, bir kadın balıkçının gündelik hayatı ile ilgili bilgi veren kaynak kişimizin anlatımı esnasında arasöz niteliğinde söylediği bir kargıştır.

Aşağıdaki metinden de anlaşılacağı üzere, uzun yıllar büyük ölçekli balıkçılıkla geçimini sağlayan kaynak kişimiz, işinin çok zor olduğunu belirtmek için beddua edeceği zaman bu şekilde söyleyeceğini belirtmiştir.

Metin:

Bundan sonra intizar edeceğim adama “Allah trol versin.” diyeceğim. (K.K.3)

II.2. Kadın Balıkçılar ve Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

Bu kısımda SOKÜM’ün “Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” başlığı altında değerlendirilen alt başlıklara yer verilmiştir. Aşağıdaki her alt başlık öncelikle terim tanımı ve temel özellikleri bakımından ele alınmış; sonrasında “metinler” başlığı ile yer verilen veriler analiz edilmiştir.

Bu genel başlık altında değerlendirilen “kutlamalar” kapsamında “bayram” ve “festival”, “adak-kurban”, “bolluk-bereket ritüelleri”, “nazar”, “uğur”, “halk hukuku uygulamaları” kapsamında “yardımseverlik” alt başlıkları ile ilgili metinler yer alırken, “geçiş törenleri”, “kutlamalar” kapsamında “panayır”, “yıl dönümü”, “anma günü”, “kandil” ve “özel gün”, “türbe-yatır”, “sihir-büyü”, “fal-kehanet”, “rüya”, “halk

hukuku” kapsamında “töre”, “gelenek” ve “görenek”, “halk hukuku uygulamaları” kapsamında “kan davası”, “namus davası”, “yemin-and içme, sözünde durma” ve “konuk ağırlama”, “toplumsal statü ve farklılık ölçütleri”, “akrabalık tanımı ve biçimi” ve “halk sporları” başlıklarına dair metin derlenememiştir.

II.2.1. Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri

II.2.1.1. Kutlamalar

II.2.1.1.1. Bayramlar

Bu kısımda, kaynak kişilerimizden derlediğimi balık, balıkçılık veya denizle ilgili olarak kutlanan bayramlara yer verilmiştir.

Erman Artun’un aktardığı üzere bayram, “1. Milli ve dini bakımdan önemli olan ve kutlanan gün veya günler. 2. Sevinç. 3. Özel olarak kutlanan gün.”dür (Artun, 2011, s. 249). Kadın balıkçılardan tarafından kutlanan bayramlar, özel olarak kutlanan gün kategorisine girmektedir. Yine Artun’un Özkul Çobanoğlu’ndan aktardığı açıklamalara göre;

“Bayram, biçimleri ve kuralları geleneksel olarak belirlenmiş bir dizi gösterilerden meydana gelir. (...) Bayramı doğum, evlenme, ölüm gibi olayların vesile olduğu törenlerden ayıran en temel özellik kutlanılmasına topyekun bir toplumun vesile olmasıdır. (...) kaynağını topluluk hayatından alan kolektif bir olgu olarak bayramları, takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan ve grup kimliğinin dışı vurulduğu çok amaçlı ve çok işlevli karmaşık yapılara sahip kültürel formlar olarak tanımlayabiliriz.” (Artun, 2011, s. 249).

Çalışma alanımız olan illerde balık ya da denizle ilgili olarak kutlanan bayram sayısı oldukça azdır. Yukarıdaki açıklamalara göre kaynak kişilerimizin “bayram” olarak ifade ettikleri uygulamalar sadece Sığacık’ta (İzmir) kutlanan Sığacık Balık Bayramı’dır.

Ayrıca çalışmamızın “bayramlar” bölümünde Türklerin eskiden beri kabul ettiği ve kutladığı günlerden biri olan Hıdırellez de ele alınmıştır. Baharın gelmesi ile yeni bir yılın başladığı fikrinden kaynaklanan Hıdırellez’in temeli, yardımcı ve yol gösterici olarak görülen Hızır Nebi ve su iyisi olarak kabul edilen İlyas Peygamberle ilgili inanışlardır. Hıdırellez, Türk halk takvimine göre yazın başlangıcı olarak kabul edilen 6 Mayıs günü kutlanmaktadır (Ekici, 2005, s. 48)

6 Mayıs 2015 tarihinde, alan araştırmamızın Muğla ayağı dahilinde gittiğimiz Bozburun'da Hıdırellez kutlamalarına dair çeşitli uygulamalar tespit edilmiştir. Bu başlık dahilinde, tespit ettiğimiz inanç ve uygulamalara da yer verilmiştir.

Metinler:

Sığacık Balık Bayramı: Kooperatif olarak senede bir defa yapıyoruz. Kaç kişi gelirse yarım ekmek veriyoruz. (K.K.10,11)

Hıdırellez: Özellikle kadın balıkçılar toplanıp tekneleriyle adalara giderler. Piknik yapılır. Çalıp oynanır. Türküler söylenir. Eğlenceler yapılır. Yemek olarak yaprak sarması ve külçe ekmeği yapılır. Balıkçıların Hıdırellezde Hıdır'ı tuttuğu söylenir. Adalara gitmeyenler büyük bir ağacın yanına gider. Hayvan kesip ızgara yapılır. Çaylar demlenir. Hep beraber yenip içilir. Top oynanır, ip atlanır. Dilek tutulur, denize taş atılır. (K.K.37,38,39,41,43,44)

II.2.1.1.2. Festivaller

Çalışmamızın bu kısmında kaynak kişilerimizden derlediğimiz balık, balıkçılık veya deniz ile ilgili düzenlenen "festival" olarak ifade ettikleri metinler ele alınmıştır.

Kaynak kişilerimiz olan kadın balıkçıların "festival" olarak adlandırdıkları ve aktardıkları uygulamalar, "*genellikle yerel bir topluluk tarafından belirlenmiş ve geleneksel olmuş gün ve tarihlerde kutlanan, yapıldığı yörenin imgesi hâline gelmiş etkinlikler bütünüdür.*" (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Festival>)

Festivallerin belirli bir yapısı vardır. Sırasıyla açılış töreni, ritüel, drama ve yarışma, şölen (yemek), dans ve müzik ile olayın bitirilişi unsurları bir festivalin olay yapısıdır (Stoeltje, 2005, s. 161-162). Bizim de kaynak kişilerden derlemiş olduğumuz festivaller, çoğunlukla bu olay yapısını takip etmektedir.

Metinler:

Foça Balıkçı Festivali: 3 gün sürüyor. Misina bağlama yarışları yapılır. Motor yarışları yapılır. Mangalda balık pişirmeler yapılır. Yağlı kazık güreşleri, su sporları, yüzme yarışları, ördek kapmaca, su topu maçları, tekne yarışları gibi şeyler yapılır. Balık avlama yarışları vardır. Kaç kilo balık avladın, getirirsin tartılır. Birinci olursan hediyeler var. Eskiden hediyeler güzeldi, şimdi saçma sapan hediyeler veriyorlar. Eskiden bisiklet, buzdolabı, televizyon gibi şeyler verilirdi; yarışmaların albenisi

olurdu. Kayıklara bakım falan yaptırılırdı. Şimdi kalmadı. Birinci gelene de 5 litre mazot, sonuncu gelene de 5 litre mazot veriyorlar. Adam birinci gelmek için motoru zorlamıyor. (K.K.3,4,5)

Urla Özbek Köyü Deniz ve Deniz Ürünleri Şenliği: Katılımcı gözlemci olarak bulunduğumuz bu şenlikte, açılış töreninden sonra deniz temizliği ve yelken yarışları yapılmış; saat 12.00'de mezat düzenlenmiştir. Sonrasında bedava balık-ekmek dağıtımı olmuş; bunun dışında civardan gelen kadınlar tarafından balıkla yapılmış çeşitli yemekler satışa sunulmuştur. Kadın balıkçıların bu şenlikteki temel görevi, şenlikte çeşitli stantlarda satışa sunulan balık ve diğer deniz ürünleriyle hazırlanmış yemekleri hazırlayıp satmaktır. Ayrıca, şenlik sırasında düzenlenen mezatta, satılan balıkları temizleyerek para kazanan bir kadın balıkçı da dikkati çekmiştir.

II.2.1.2. Ziyaret Yerleri, Adak-Kurban Uygulamaları

II.2.1.2.1. Adak-Kurban

Bu başlık altında, kadın balıkçıların adak ve kurban çerçevesinde şekillenen inanç ve uygulamaları incelenmiştir.

İnsanlık tarihi kadar eski olan kurban, evrensel bir olgudur. Her toplum ya da inanç sisteminde karşımıza çıkan kurban olgusu, çeşitli inanma ve pratikleri de beraberinde getirmiştir. Kurban, her kültür, din ve toplumda insanüstü bir güce yaklaşmak ve onunla sağlıklı bir iletişim kurmak amacı etrafında şekillenmiştir.

Gürbüz Erginer, Anadolu'daki kurban uygulamalarını “periyodik kurbanlamalar”, “adak kurbanlamaları” ve “şölenlik, törenlik kurbanlamalar” olarak üç başlık altında değerlendirmiştir. Kadın balıkçıların çoğunlukla inandığı ve uyguladığı kurban türü olarak karşımıza çıkan adak kurbanlamaları, Erginer tarafından şöyle açıklanmıştır:

“Bu grupta yer alan kurbanlamaların genellikle belirli bir zamanda gerçekleştirilmesi gibi kısıtlayıcı koşulu ve periyodik yapısı yoktur. Bu kurbanlamalar, koşullu ya da koşulsuz adağın (nezirin) genellikle gerçekleşmesi durumunda belirginlik kazanmaktadır.” (Erginer, 1997, s. 170)

Kaynak kişilerimizden derlediğimiz kurban uygulamalarından bir kısmı da adak kurbanlamaları olarak değerlendirebileceğimiz şekildedir. Denizde tehlikeli bir durumda kalan balıkçılar, karaya sağ salim ulaşabilmek için adak adarlar ve karaya çıktıklarında da bunu bu adaklarını gerçekleştirirler.

Adak kurbanlamaları dışında derlemiş olduğumuz inanç ve uygulamalar ise, yeni alınan tekne için kurban kesilmesidir. Kurban, temel olarak karşılıklı bir eylemdir. Değiş-tokuş ilkesine bağlı olarak balıkçılar tarafından gerçekleştirilen kurban ritüelleri bunun kanıtıdır. Dolayısıyla kendisine kurban sunulmuş tanrı ya da doğaüstü çeşitli güçler, “geri iadeyle” insanlara mukabele etmek zorundadırlar. Böylece, insanoğlu doğaüstü güçleri hem kendi tarafına çekmiş, hem de gelecek tehlikelerden korunmuş olacaktır.

Metinler:

Tekneyi sattığım gün parayı alayım kurban keseceğim dedim. (K.K.3)

Geçenlerde batıyorduk. Oğlum bebekti. Onu ve bidonu aldım kucağıma. Batarsak bidona tutunuruz diye düşündüm. Karaya çıkarsam lokum kola dağıtacağım dedim, yaptım. (K.K.12)

İlk alınan teknede mutlaka kan uçurmuştur. Teknenin başında keserler. (K.K.18)

İzmir’de büyük bir tekne yaptırıldı. Vinçle geldi, indirdik. Boyadık. Denize çıkılacağı zaman bir tane oğlak, koç ya da kuzu alır gelirler. Kayığın yanında keserler. Kanından tekneye sürerler. Herkes tekne aldığı zaman adak keser. Etmeyen kalmaz. Sonra onu herkese dağıtırlar, kendi yemez. Yerse de yediği bir kilo etin bile parasını verecek. (K.K.17)

Burada bir komşunun teknesinde denizde yıldırım attı. Tekne parçalanmış. Ucuz kurtuldular. Hemen bir keçi alıp geldiler. Orada kestiler. Tekneye kanından sürdüler. Daha önce etmemişler. Orada pişirdiler, yedik. (K.K.17)

Genelde tekneyi ilk yaptıklarında kurban keserler. Kanını da hayırlı, uğurlu olsun diye tekneye sürerler. (K.K.30)

Büyük tekneler kurban kesip lokma dökerler. Küçük balıkçı tekneleri de ilk indirildiğinde kurban kesilir, lokma dökülür. Komşulara dağıtılır. Kurban kanı da tekneye sürülür. Hayrımızı yaparız. (K.K.34)

Tekne ilk alındığında kan yaparlar. Adak gibi olur, komşulara dağıtırlar. Tekneye kan sürerler. Balık çok olmadığı için artık küçük tekneler yapmıyor. (K.K.35)

Tekne ilk alındığında kurban kesilir, kimsesizlere fakirlere dağıtılır. Lokma da dökülür (K.K.37)

Tekne alınınca kan yaparlar. (K.K.39)

Tekneyi yeni yaptığımız zaman kan akıtmak gerekir. Tekneyi tadilat yaptırmak için karaya çektiğimizde de isteyen lokma yapar, hayır yapar. (K.K.44)

II.2.1.3. Bolluk ve Bereket Ritüelleri

Çalışmamızın bu kısmında, kadın balıkçılardan derlediğimiz özellikle avın bereketli geçmesi için yapılan bazı uygulama ve inanmalar yer almaktadır.

“Elde edilen ürünlerde bolluk ve iyi, faydalı şeylerin, mal, para ve yiyeceğin artması anlamlarını taşıyan bereket” (Artun, 2011, s. 308), ekmeğini denizden; yani balıktan kazanan kadın balıkçılar için önemlidir. Kadınlar, avın bereketli geçmesini sağlayacak çeşitli inanma ve uygulamaların bilgisine sahiptirler.

Çoğunlukla kadın balıkçılardan derlediğimiz bu örnekler, avın bereketli olması için belli başlı uygulamalara önem verildiğini göstermektedir. Bu uygulamalar ise; dua etmek, tekneye sağ ayakla girmek ve küçük balıkları büyümesi için tekrar denize bırakmaktır. Kadın balıkçılar bu pratiklere son derece önem göstermekte ve uygulamaktadırlar.

Metinler:

Ufak balığı büyüsün diye denize iade ederiz. (K.K.3)

Dua ederiz. Allah bereket versin diyoruz. Ben çok dua ederim. Herkesin nasibini ver Allahım diyorum. İçimden dua okumadan denize çıkmam. Tekneye sağ ayakla basarız. Bismillah deriz. Balık ister tutalım ister tutmayalım Allah bin bereket versin derim. Bazen sorarlar. Allah bereket versin derim. Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez. Allaha çok şükür derim. Nasibimiz bu kadar derim. Ağı çekmeye başlarken bile okurum. Allahım nasibimizi ver diye. Ayet’el kürsi en güzel dua derler, ben de onu okurum. (K.K.10,11)

Balıkçılık sır işidir. Ne kadar balık tuttuğun söylenmez. Bereketi kaçar. Mesela ben on kilo balık tuttum. On kiloyu kooperatife getirsem beni takip ederler. Ben o on kilonun 5-6 kilosunu buradaki gazinolara satarım. Balık gösterilmez hiç. Gösterirsem yarın benimle beraber hepsi çevirir. Ben yakalayamam. (K.K.10)

Tekneye binerken “Bismillahirrahmanirrahim”, “rastgelsin” gibi kelimeler kullanıyorsun. Denizdeki balığı bilmiyorsun ki. Nasip deyip çıkıyorsun. Hava şartlarından da etkileniyor balık. Tekneye sağ ayakla gir derler. Onu dükkanın kapısını açarken de söylerler. Aynı şeyler. (K.K.6)

Yavru balığı hemen çıkartır atarım. Ölmeden atarım. Yenmez ki o küçücük. (K.K.1)

Dua edersin. Bir tek kendim için değil; bütün sıkıntıda olan arkadaşlar için Allah bol balık versin, o gün kim denize çıktıysa ona göre versin diyorum. Daha çıkmadan bereketli geçsin diyorum içimden. Tekneye sağ ayakla girerim. Küçük canlıları salarım. (K.K.12)

Karınca duası koyacakmışın tekneye, cüzdanına. Cumaları 7 tane karınca yuvasından toprak alacaksın. Onu cüzdanına koyacaksın. Cüzdanından para eksik olmaz. (K.K.12)

Allah'a dua ederiz. Tekneye sağ ayakla gireriz. "euzübillahimineşşeytanirracim" demeden girilmez tekneye. (K.K.14)

Ben hiç dua etmem. Dua edersem balık tutamam. Hep ters gider. (K.K.16)

Kasadan kendine bile balık almayacaksın. Yoksa kısmeti bozarsın. Eğer balık alacak varsa kasalar dolmadan herkes alır. Sonra, kasadan kesinlikle, ben dahi misafir bile gelecek olsa acil de olsa, kasadan alınmaz. Kasanın bereketi bozulmayacak. (K.K.3)

Hiçbir balıkçı kasayı bozdurmaz. Fazladan yarım kasası varsa alırsın. Yoksa o kasanın bedelini ödemek zorundasın. (K.K.5)

Bismillah okunur. (K.K.20)

Yağım ılan duzum ılan lokma eder de giderin, diye tekneye binerim. (K.K.27)

Avın bereketli geçmesi için Allah'a dua ederdik. Allah'tan başka ne olur. (K.K.29,31,38,39)

Sabah tekneye girdiğinde ve ağı tekneye aldığında bismillah dersin. (K.K.44)

II.2.1.4. Nazar

Çalışmamızın bu kısmında, kadın balıkçılardan derlediğimiz nazar ile ilgili inanma ve uygulamalar incelenmiştir.

Arapça "bakış" anlamına gelen "nazar" kelimesi, Türkçede "*kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır.*" (Boratav, 2003, s. 133-134)

Kadın balıkçılarda nazar inancının yoğun olduğu tespit edilmiştir. Özellikle tuttıkları balıklara “göz değmesin”, balıklar “göze gelmesin” diye tutulan balıklar saklanır; teknelere nazar boncukları asılır; ağ yapımında usta olan insanlara nazar değmemesi için “maşallah” denir. Bunlar gibi uygulamalar, daha çok avın bereketi ile ilişkilendirilmektedir.

Kadın balıkçılardan derlediğimiz metinlere göre, en çok mavi gözlü; “kem gözlü” insandan korkulur ve nazarı değdirdiğine inanılan bu insandan avlanan balıklar saklanır. Tutulan balıklara nazar değdiği zaman uzun süre balık avlanamayacağına inanılmaktadır.

Balıkçılar arasında uygulanan nazardan korunmak için en temel pratik, teknelere nazar boncuğu asılmasıdır. Nazardan korunmak için kullanılan nazar boncuğu, somut olmayan kültürel mirasın unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır (Ekici ve Fedakar, 2014, s. 41).

Metinler:

Göze geldi denir. Mavi gözlerden uzak duracaksın. Mesela, sen bugün balık getirdin, gözü denk gelenin biri de gördü. Bazen aylarca tutamazsın. Bazen haftalarca tutamazsın. biz de öyle okuttuk, üflettik teknemizi. Kurşun döktürdük, ondan sonra açıldı şansımız. (K.K.12)

Teknede nazar boncuğumuz var. (K.K.12)

Göze geldiğin zaman mayışıp durursun. (K.K.13)

Büyük bir nazar boncuğu alırsın, onu kayığın kamarasına takarsın. (K.K.15)

Bazı kişiler vardır onun gözünden sakınırsın. Onun görmesini istemezsin. O zaman balığı göstermemeye gayret edersin. Akşamüstü teknede bırakırsın balığı, insanlar çekildiği zaman alırsın. Genelde o kişi önceden bilinir. O kişinin gözünden herkes korkardı. O gördü mü balık çıkmaz bir daha kolay kolay. Onlara hiç söylemezsin ne kadar balık tuttuğunu. Bazı insanlar çok dürüştür. Bakmaz bile. Nazardan korusun diye. Bazı şeyler göz götürmezmiş, gözü sevmezmiş hiç. Nazar değermiş. (K.K.18)

Tekneye nazar boncuğu asarsın. (K.K.17)

Nazar, Hak'tır. (K.K.20,27,28,39)

Balığa göz değer, o yüzden tuttuğun balık söylenmez. (K.K.20,27,28,41)

Balık hiç göz kaldırmaz. Sen balık tut, biri baksın. Bir daha tutamazsın o balığı. (K.K.29)

Bazı kişinin gözü yaramaz. O kişileri biliriz. Tekneye geldiği zaman işin rast gitmez. Balık tutamazsın. (K.K.30)

Nazara inanırız. Teknede nazar boncuğu vardı. (K.K.42)

Nazar değebilir. Bazı insanın gözü mermeri bile çatlatır. O yüzden bazıları nazar değmesin diye balığı kimseye göstermez. Biz de tuttuğumuz balığın kilosunu az söyleriz. (K.K.44)

II.2.1.5. Uğur

Bu kısımda, kadın balıkçıların “uğur” olarak kabul ettikleri uygulama ve inanmalara yer verilmiştir. Kadın balıkçılardan derlediğimiz inanç ve uygulama örneklerine geçmeden önce, uğurun ne olduğunu kısaca açıklamak istiyoruz.

Pertev Naili Boratav’ın açıklamalarına göre;

“Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası ‘olumlu niteliği ve gücü’dür. Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesnelere, kişiler, hayvanlar ‘uğurlu’ ve ‘uğursuz’ diye kümelenmiştir. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerekir.” (Boratav, 2003, s. 123)

Kadın balıkçıların uğurlu olarak saydıkları bazı uygulamalara aşağıda yer verilmiştir. Örneklerde görüleceği üzere, balığa çıkarken tekneyi öpmek ve önceden sipariş almamak kadın balıkçılar tarafından uğurlu sayılmaktadır.

Metinler:

Tekne sanki benim ikinci nikahlı kocamdı. Denize çıkacağım zaman onu öperdim. Denizden geldiğimde öperdim. “Hadi benim aslan kızım.” derdim. (K.K.3)

Sipariş ettin mi balık ağa geçmiyor. Çok denedim. (K.K.41)

II.2.2. Halk Hukuku

II.2.2.1. Halk Hukuku Uygulamaları

II.2.2.1.1. Yardımseverlik

Alan araştırmamız sırasında kadın balıkçılar arasında “kanun” olarak değerlendirilen bir yardımlaşma olgusu olduğu tespit edilmiştir. Hemen her balıkçının “balıkçı kanunu” olarak ifade ettiği “kimse kimseyi denizde bırakmaz” kuralı sebebiyle balıkçılar birbirlerini korurlar. Kadın balıkçılar arasındaki yardımseverlik olgusu, tam da bu noktada devreye girmektedir.

Denizde zor durumda kalana yardım edilmesi dışında, balık ayıklama ve balığı olmayan başka balıkçılara balık verme gibi konularda da kadın balıkçıların birbirlerine yardım ettikleri tespit edilmiştir.

Metinler:

Biz trolde çalıştığımız zaman balığımızın zekatı olarak bir kasayı çıkartır herkese dağıttırdık. (K.K.3)

Mesela iki balıkçı balığa çıktı. Biri tuttu, diğeri tutamadı. Tutamayanın misafiri gelecek. Tutandan ister, o da verir. Daha sonra da diğeri ondan alır. (K.K.3,5)

Satılmayan balığı arkadaşlarımızla paylaşırız. (K.K.27,28)

Yardımlaşma vardır. Biri denizde kalırsa gider çekersin. (K.K.34)

Fırtına oldu mu birbirimizi bekleriz. Yardımlaşma olur. (K.K.35,36)

Yardımlaşma vardır. Arkadaşını beklersin. Yemeğini bölüşürsün. 3-4 kayık birlikte yemek yersin. Ekmeğini bölüşürsün. (K.K.39,41,43)

II.3. Kadın Balıkçılar ve Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

Bu kısımda SOKÜM’ün “Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” başlığı altında değerlendirilen alt başlıklara yer verilmiştir. Aşağıdaki her alt başlık öncelikle terim tanımı ve temel özellikleri bakımından ele alınmış; sonrasında “metinler” başlığı ile yer verilen veriler analiz edilmiştir.

Bu genel başlık altında değerlendirilen “peri”, “yıldız”, “halk hekimliği”, “halk baytarlığı”, “halk takvimi ve meteorolojisi”, “halk matematiği” kapsamında “ölçü birimleri”, “tartı birimleri” ve “hesaplama yöntemleri”, “halk tarım ve hayvancılığı” ve “halk mutfağı” başlıklarına dair metinler yer alırken, “tanrı”, “melek”, “şeytan”, “cin”,

“Hızır”, alkarısı”, “koncolus”, “karabasan”, “güneş”, “ay”, “dünya”, “kıyamet”, “halk biyolojisi”, “halk botaniği”, “halk mimarisi”, “halk ekonomisi”, “halk taşımacılığı”, ve “halk haberleşme teknikleri” başlıklarına dair metin derlenememiştir.

II.3.1. Mitik, Şamanik, Kozmogonik, Eskatolojik Halk İnanışları

II.3.1.1. Peri

Bu kısımda, sadece bir kadın balıkçıdan derlenen “su perisi” olarak ifade ettiği varlık ile ilgili inanma incelenmiştir.

Çoğunlukla masal metinlerinde karşımıza çıkan ve olağanüstü varlık olarak kabul edilen peri, metni derlediğimiz kaynak kişi tarafından “su perisi” olarak ifade edilmiştir. Çalışmamızın “memoratlar” bölümünde de incelediğimiz aşağıdaki metinde geçen “su perisi” kaynak kişimizin mesleği etrafında şekillenmiş bir inanmadır.

Metin:

Gece denizde su perileri olurmuş. Buna Ahmet de denk gelmiş. “Denizin içinden bir ışık çıktı. O ışıktan sonra çığlık sesi duyuldu.” dedi. Onun için ben şimdi gece nerede olursa olsun denizin ortasında ışık yanan yerde balık avlamam. İster inansın ister inanmasın. (K.K.3)

II.3.2. Dünya ve Evren’in Yaradılışı ile İlgili Bilgi ve İnançlar

II.3.2.1. Yıldızlar

Bu kısımda, kadın balıkçılarla yaptığımız görüşmeler sırasında özellikle geceleri yön bulma konusunda yardımcı unsur olarak karşımıza çıkan yıldızlar ile ilgili anlatmalar incelenmiştir.

Türkler tarafından yerin üzerinde bir kubbe olarak tasavvur edilen gökyüzü, özellikle önceki dönemlerde “ulaşılmazlığı” bakımından hem kutsallaştırılmış hem de zarar verici bazı etkilerinden dolayı korku kaynağı olmuştur. Tabiat olayları ile düzen ve işleyişin cevabını gök ve gök cisimlerinde arayan insan, bu büyülü dünyaya kendini kaptırırvermiştir. Özellikle gök cisimlerinin hareketleri ile bunların tabiata ve diğer canlılara etkilerinin zaman içerisinde gözlem ve deneme-yanılma yöntemi ile tecrübe edilmesi, beraberinde pek çok anlatma ve inancı getirmiştir.

Etrafında pek çok inancın ve buna bağlı olarak birçok anlatmanın şekillendiği, gökle ilişkili olarak değerlendirilebilecek gök cisimlerinden biri de yıldızlardır. Ancak, derlemelerimiz sırasında kaynak kişilerimizden yıldız hakkında elde ettiğimiz metinler, çeşitli inanmalar etrafında şekillenmiş anlatmalardan ziyade yıldızların yön bulmada adeta pusula görevinde bulunması ile ilgilidir.

Aşağıdaki metinler, anlatmalar yıldızların yön bulmada ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir.

Metinler:

Gece yıldızlara bakarsın. Yıldızı gördüğün zaman bir başa, bir de ortaya lamba hazırlarsın. Gündüz her şeyi görürsün, gece karanlıkta şavkla görmek zorundasın. O ağın geldiği yere verirsin lambayı. Ne geldiğini görürsün. (K.K.15)

Gece çok karanlık olursa ışık yoksa yönümüzü bulamayız. Yıldız varsa buluruz. Yıldız bizi getirir. Ama hiçbir şey bulamazsak kenara çekeriz, bağlarımız tekneyi. Gece kalırız. (K.K.10)

Yön bulmak için ay ve yıldızlara bakarız. (K.K.20,31,34)

II.3.3. Halk Hekimliği

Çalışmamızın bu kısmında, halk hekimliği ile ilgili kaynak kişilerimizden edindiğimiz veriler ele alınmıştır.

Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası isimli ortak çalışmada belirtildiği üzere;

“Halk hekimliği insanların tabiat olayları karşısında takındıkları tavırlar ve ilişkilerinden doğmuştur. Burada sihir veya büyüün önemli rolü olmuştur. Dinî inançların ve büyüün önem kazandığı toplumlarda hastalık, insan bedenine yabancı unsurların girmesi ve bunların yaptıkları kötülüklerle izah edilir. (...) Kimi hastalıkları deneme yanılma yoluyla tedavi edebilme özelliği de bulunan halk tıbbı insanlığın sözlü kültür deneyimi olarak günümüzde de modern tıbbın yanında hâlâ geçerliliğini koruyabilmektedir. Bunda inançların çok ağır değişmesinin de önemli rolü bulunmaktadır. (...) Halk arasında kocakarı diye bilinen ve kendine göre tedavi uygulamaları bulunan kişiler, aslında birer halk hekimidir.” (Oğuz, 2008, s. 167).

Halk hekimliği ile ilgili yapılan açıklamalarda karşımıza çıkan halk hekimi olarak kabul edilmiş kişilerden bazıları da “çıkıkçı” olarak bilinmektedir. Derlemelerimiz

esnasında da bunun örneğine rastladık. Muğla'da ikamet eden kadın balıkçı, parmağı ağların altında kalıp çıktığı için Muğla-Ula'da tavsiye edilen bir çıkıkçıya gittiğini anlatmıştır (K.K.17).

II.3.3.1. Halk İlaçları

Çalışmamızın bu kısmında, halk hekimliği dahilinde ele alınan halk ilaçları başlığı ile ilgili olarak derlediğimiz metinler incelenmiştir.

Hem kadın balıkçılardan hem de kadın balıkçıların eşleri olan erkek balıkçılardan derlediğimiz metinler, genellikle meslekleri etrafında şekillenmiştir. Balıklarla ilgili ya da meslek hastalığı olarak kabul edebileceğimiz kimi durumlara çare olan çeşitli ilaçlar hakkında bilgisi olan balıkçılar, bu bilgilerini aktif olarak da kullanmaktadırlar.

Metinler:

Kına ellere iyi gelir. Kargıtır. İyileştirir. (K.K.17,27,29)

Köpekbalığı kansere iyi gelir. (K.K.13)

Bizim burada yeşil izmarit dediğimiz bir balık var. Küçük olur; 10-12 cm. Eğer uyku uyumak istiyorsan onu yiyeceksin. Bir kilo ye, 48 saat gözlerini açamazsın. (K.K.10)

Dışarıda böcek sokarsa, mesela akrep, onu bulup eziyorsun, soktuğu yere koyuyorsun. Ağrısı kesiliyor. Mesela ayağın burkuldu, tavuğu öldürüverirsin ikiye ayırıp koyarsın, iyi gelir. (K.K.12)

Kekik yağı yaralara iyi gelir. (K.K.27)

Sokkanın tepsinde ters dikenini vardır. O dikenini tutmasını bilmezsen sokar. Soktuğu zaman da eli çok acıtır. Pirille ovduğun zaman geçer. Piril de zehirli. Zehre zehir. Çaydanlıkta ılık su yaparsın. Bir damla piril akıtıp elini ovduğun zaman rahatlatır. (K.K.30)

Ellerimin acısı geçsin diye kolonya ve krem sürerim. (K.K.34)

Bir balığın beyinde taş varmış. O balık böbrek taşına iyi geliyormuş. Balığın beyindeki taşı suda eriterek içerlermiş. (K.K.39)

Traganya zehri alıyormuş. Çarparsa başın döner. Traganya çarpan çocuğa balığı bulup etini koyunca geçmiş. (K.K.43)

Balık çarptığında elimi mazota, piriile ve ateşe koydum. Geçti. (K.K.41)

II.3.4. Halk Baytarlığı ve Zoolojisi

Çalışmamızın bu kısmında, kaynak kişilerimizden derlenen halk baytarlığı ve zoolojisi ile ilgili metinlere yer verilmiştir.

Özellikle ekonominin tarım ve hayvancılığa dayandığı geleneksel kesimde, geçimini hayvanından sağlayan halk için hayvanı çok değerlidir. Hayvanları hastalıklardan korumak veya tedavi etmek için başvurulan uygulama ve pratikler halk baytarlığı olarak adlandırılmaktadır (Oğuz, 2008, s. 171).

Aşağıda yer verdiğimiz metinler, hayvanları hastalıklardan korumak ya da tedavi etmek amacıyla yapılan uygulama ve pratiklerden ziyade zooloji ile ilgilidir.

Metinden anlaşılacağı üzere, geçimini balıktan sağlayan kadın balıkçılar için, balıkların yavrulama dönemi ve buna bağlı olarak av yasağı zamanı; balığın taze olup olmadığının nasıl anlaşılacağı gibi hususlar önemlidir ve bu sebeple, her balıkçı bu bilgilere sahiptir.

Metin:

Balıkların yanak kısımları açık renk olacak. Kızarmaya başlayınca o balık alınmaz. (K.K.2)

II.3.5. Halk Takvimi ve Meteorolojisi

İncelememizin bu kısmında, gününün neredeyse tamamını denizde geçiren balıkçılar için son derece önemli olan halk takvimi ve meteorolojisi ile ilgili bilgi ve inanmalarla ilgili derlediğimiz metinlere yer verilmiştir.

II.3.5.1. Halk Takvimi

Gürbüz Erginer, her yerleşim biriminin kendine özgü bir takvimi olduğunu ve bu takvimin “ekolojik”, “doğal”, “dinsel”, “ekonomik” ve “toplumsal ve toplumlararası olaylar” unsurlarıyla oluştuğunu belirterek halk takviminin tanımını yapar:

“Herhangi bir yöre insanının, temelde kültürel bir miras olarak edindiği; doğal olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı ilişkinin kurulduğu dinsel, tarihsel, töresel, eğitsel, inançsal, hukuksal, tarımsal, siyasal, ekonomik bağın anımsama ve anımsatma görevini üstlenmiş olan zaman-hayat ikilisinin sistemli bir dizgesi” (Erginer, 1984, s. 22).

Erginer'in yukarıda bahsettiğimiz unsurlar çerçevesinde oluştuğunu ifade ettiği halk takviminde, balıkçılık söz konusu olduğunda “ekonomik” etkenin ön plana çıktığını görmekteyiz. Balıkların hangi aylarda avlandığını bilen balıkçılar, bazı ayları, o ay içerisinde avlanan balıkların isimleri ile adlandırmaktadır.

Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası isimli çalışmada halk takviminin ne olduğuyla ilgili şöyle bir açıklama vardır:

“Halk takvimi; insanların doğal olgularla toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı ilişkilerin kurulduğu dinsel, tarihsel, töresel, eğitsel, inançsal, hukuksal, tarımsal, siyasal, ekonomik bağın anımsama ve anımsatma görevini üstlenmiş olan zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olarak tanımlanabilir.” (Oğuz, 2008, s. 183)

Yukarıdaki bu açıklamalar doğrultusunda derlemiş olduğumuz metin, özellikle denize çıkılması uygun görülmeyen çok sıcak havaların hangi aylara denk geldiği ve nasıl isimlendirildiği ile alakalıdır.

Geçimini balıkçılıktan ve dolayısıyla denizden kazanan balıkçı için yılın hangi dönemlerinde veya hangi havalarda denize çıkılıp çıkmayacağı hayatî bir konudur. Bu çerçevede oluşturulmuş olan halk takvimi de çoğunlukla tüm balıkçılar tarafından bilinmekte ve uygulanmaktadır.

Metin:

Mayıs ayı melanur balığı zamanıdır. (K.K.35)

II.3.5.2. Halk Meteorolojisi

Çalışmamızın bu kısmında, kadın balıkçıların meteorolojisi ile ilgili bilgi ve inanmalarına yer verilmiştir. Kadın balıkçıların meteoroloji ile ilgili bilgileri çoğunlukla denize çıkılmaması gereken havalarda ve bu havalarda önceden nasıl anlaşılacağı ile alakalıdır. Geçimini balıkçılıkla sağlayan kadınlar için hava tahmininin önemli olduğunu Erginer'in açıklamalarında da görmekteyiz:

“İnsan hayatında kimi atmosfer olaylarını önceden kestirmenin ve bilmenin önemli küçümsenemez. Özellikle doğa ile yüz yüze olan toplumlarda hava tahminleri, insan hayatı ve ekonomik açılarından son derece büyük bir önem taşır” (Erginer, 1984, s. 97).

Aşağıdaki metinlerden de anlaşılacağı gibi kadın balıkçıların meteoroloji konusunda fazlaca bilgisi vardır. Özellikle tek başına balığa çıkan kadınlar, kendileri için tehlikeli

olabilecek ve estiği zaman balığa çıkılmaması gereken rüzgârları bilmekte; kimi zaman hava durumlarından kimi zaman da havanın kendini belli etmesi gibi geleneksel yöntemleri kullanarak bilgilerini teyit edebilmektedir. Hemen her balıkçı tarafından rüzgâr isimleri, özellikleri, meteoroloji ile ilgili kendi aralarında oluşturdukları özel dil, bu konuyla ilgili çeşitli anlatmalar, teknolojik cihazlar ve geleneksel yöntemler bilinmektedir.

Metinler:

Sakin havalarda çıkabilirsın her zaman. (K.K.4)

5 havalarda çıkmıyoruz. Sert oluyor. Mesela hava durumlarında der. Esinti 20. Nart olarak böldüğün vakit 5'e düşer. 4 dart(?). hiç kıvıldamam. Liman hiç fark etmez. Limanda git avla. Ama açıklara çıkamazsın. Büyük tekneler için hiç önemli değil. 5-6'da çıkarlar. Saç tekneler. (K.K.3)

Büyükler de şimdi açığa çıkamaz. Çünkü rahat çalışamazlar esintide. Rahat rahat takımını alamaz içeri. Adam düşebilir denize. Her şey olabilir. (K.K.4)

Güzel hava olacak. Lodos çok esmediği sürece çıkarız. (K.K.11)

Poyraz kıyından geldiği için biz balığa çıkarız. (K.K.10)

Şu an lodos hava ama hafif geçiyor. Bunun çok estiği zaman da var. Çıkamazsın yani. Çok sallar tekneyi. Atamazsın. (K.K.11)

İnternette bakıyoruz. Kooperatiften söylüyorlar yarın balık havası değil diye buradaki bütün balıkçılar konuşuyor. Yarın çıkamayız diyorlar. Lodos hava diyorlar. Lodosu çekmeyecek hava diyorlar, balık havası var diyorlar. Lodos esmeyinceye kadar git gidebildiğin kadar. Poyrazda korkma git balığa. İstedığın yere, uzaklığa git. Ama lodos kötü. (K.K.11)

Sakin havalarda daha iyi oluyor bizim için. Fırtınaya yakalandığımız da oluyor tabii. İnternette havayı veriyorlar, oraya bakıp çıkıyoruz genelde. Eskiden internet falan olmadığından daha zordu. Havaya baya yakalanıyorduk. Fırtınalı havalarda çıkmıyoruz, zorluyor. Lodos var, poyraz var. Karayelden esiyor. Karışık karışık havalarda var. Eskiler bakıyor, esecek diyor. Onlar da tam bilerek söylemiyor. Atıyor yani. Ayağım ağrıyor, bacağım ağrıyor diye. Bir de artık denge bozuluyor. Bir bakıyorsun kışta yaz yaşıyorsun. (K.K.6)

Rüzgarlı havalarda çıkılmaz. Sert poyraz eser. Sert lodos eser. O zaman çıkamazsın. (K.K.7)

Bulutlardan belli oluyor. (K.K.13)

Mesela ağını attın denize. Fırtına da olsa biraz esinti de olsa onları kaldırmak mecburiyetindesin. Hava güzel olduğu zaman gidersin de kötü olduğu zaman da mecbur çaren mi var. Rüzgarlı havalarda ağlarını kaldırır gelirsin. Hiç ağ atmadıysan çıkmazsın. Ağını attın rüzgar çıktı kayığın burnunu karşıya veriyorsun. Yağmuru yediği zaman yan yan sallanır. Kendin sallanırsın düşerim diye korkarsın. Fırtınanın kopacağı, havanın kötü olacağı, iyi olacağı zaten bellidir. Deniz hafif hafif sallarsa bil ki limanı sağlam tut. Nerde en sakın liman varsa oraya kaçacaksın. Deniz kıyıya şav şav diye vurursa limanı sağlam tutacaksın. Zaten biz genelde saat 2-3'den sonra kalkarız. Atarız ağı. Gece. Zaten saat 2'ye kadar hava düştü düştü yazın. Öğleden sonra karayel eser yazın. 11'e kadar esmez. Emediği zaman düşüyor. Saat 2'den sonra düşer. Yazın. Saat 11 dedi mi esmeye başlar yine. Kışın doğuyel deriz, lodos deriz. Lodos esince atmışım artık ağını denize onu mecbur kaldıracaksın. Kaldırmazsan o balık yabana gider. Biraz yağmur düştü mü ben gitmem zaten. Yağmur esince lodos her yerde kalır. (K.K.16)

Havada bulutları takip edersin. Buluttan anlarsın havanın nasıl olacağını. Yıldızlardan anlarsın. Yıldızlar çok çaktığı zaman çok rüzgar olur bizim burada poyraz olur. Gece gündüz eser, poyraz havası olur. Karayeli zaten biliriz. O da havadan belli olur. Hep havayı gökyüzünden biliriz, bulutlardan biliriz genelde havanın ne kadar sert eseceğini. Bulutların hızına bakarsın. Mesela poyraz olsa şuradan bu tarafa geçer. Lodos olduğu zaman yağmurlu hava buradan karşıya geçer. Bu hava yağmur getirir yani. Şuradan geldiği zaman yıldız poyraz deriz. Gece gündüz esen bir rüzgardır o da. O zaman korkacaksın işte. Genelde koylara sığınırınsın veya o rüzgarın hızı yere inmeden önce gökyüzünden anladığın zaman evine gelirsin. Babam, kızım bugün hava poyraz olacak dediği zaman bakıyorsun yani ister istemez. Poyraz havada yıldızlar çakar. Çok çakar. Sonra poyraz gelir. Rüzgar dalga yaptığı zaman onu öncesinden, havadan biliyorsun. Yere ininceye kadar sen havadan takip ediyorsun. (K.K.18)

Batı lodosu var, doğu lodosu var. (K.K.13)

Kıyıda esti mi meltem, doğuda esti mi lodos derler. (K.K.27)

Rüzgarlı havada çıkmıyoruz. Karayel bazen hafif olur, o zaman atarız. Akşamdan hava durumuna bakarız. Bulutlara bakınca da anlarız. Karayel belli olur. Estiğinden anlarız. (K.K.34)

Kışın lodos fena olur. Havanın eseceğini anlarız. Radyodan da dinleriz. Hava kapalı, sisli puslu olursa lodos olur. (K.K.35,36)

Aydan, bulutlardan, denizin köpüğünden havanın durumunu anlarız. (K.K.38)

Havayı radyodan dinleriz. Bulut nereden kabarırsa oradan eser. Lodos varsa lodosun vurmadığı koya kaçarlar. Datça'nın rüzgarı meşhurdur. (K.K.41)

II.3.6. Halk Matematiği

II.3.6.1. Ölçü Birimleri

Burada, kadın balıkçıların gündelik işleri için ve meslek hayatları kapsamında geliştirdikleri ölçü birimleri ile ilgili olarak derlediğimiz metinler incelenmiştir. Kadın balıkçılardan bu konu kapsamında derlediğimiz ölçü birimleri özellikle ağ yapımı konusunda karşımıza çıkmaktadır.

Balık ağının uzunluğunu için “metre”; ağın denizdeki derinliği için “kulaç” ve yaklaşık olarak 3-4 metrelik mesafeye denk gelen “posta” gibi ölçü birimleri kullanılmaktadır. Ağların yerini kolayca bulmak için kullanılan kabaklar arasındaki mesafeyi ifade etmek için ise, “kaçana” olarak ifade ettikleri ölçü birimi karşımıza çıkmaktadır.

Ağ yapımı dışında denizdeki uzaklığı ölçmek için “mil”; tekneye alınacak mazot için “litre” ve hava durumunu ölçmek için ise “nart/dart” gibi ölçüler de kullanılmaktadır.

II.3.6.2. Tartı Birimleri

Burada, ölçü birimlerine benzer şekilde karşımıza çıkan tartı birimleri ile alakalı olarak derlediğimiz tek bir metin incelenmektedir.

Tüm balıkçılar balığın ağırlığını ölçmek için “kilo” birimini kullanmakta ve bunu da kimi zaman el terazileri ile tartmaktadırlar.

II.3.6.3. Hesaplama Yöntemleri

Görüştüğümüz kaynak kişilerden elde ettiğimiz verilere göre iki farklı konuda birer hesaplama yöntemi karşımıza çıkmaktadır.

Tutulan balıkların özellikle satışı konusunda kaç kilo geldiğinin hesaplaması için “terazi” kullanılmaktadır. Bir diğer hesaplama yöntemi ise, ağ yapımı sırasında ağlardaki göz açıklığı ve ağlara takılacak yakaların hangi gözlerden geçeceğini ölçmek için kullanılan “çırpı” adını verdikleri âlet sayesinde yapılan hesaplamadır.

II.3.7. Halk Tarım ve Hayvancılığı

II. 3.7.1. Balıkçılık

Bu başlık, araştırma konusunun tamamını kapsamaktadır ve bu bölümde verilen bilgiler bu başlığa bağlı olarak SOKÜM çerçevesinde tasnif edilmiş ve incelenmiştir.

II.3.8. Halk Mutfağı

Bu başlık altında, kadın balıkçılarla yapılan görüşmelerde halk mutfağı ile ilgili elde edilen metinler incelenmiştir.

Beslenmeyi sağlayan yiyecek türleri ve bu türlerin hazırlanma, pişirilme ve saklanma süreci ile buna bağlı olarak karşımıza çıkan mekânlar ve araç-gereçlerin tümünü kapsayan mutfak kültürü, kadın balıkçılar söz konusu olduğunda çoğunlukla balıkla yapılan yemekler üzerinde şekillenmektedir.

Kadın balıkçılardan mutfak kültürleri ile ilgili derlediğimiz metinler, genellikle balıkla yaptıkları yemekler ve hangi balığın nasıl pişirilmesi gerektiği ile ilgilidir. Bu bölümde vereceğimiz metinler, daha çok balık türlerine uygun olan pişirilme şekilleri ve hangi balığın hangi mevsimde yenmesi gerektiği ile ilgili anlatımlardır.

Metinler:

Her balığın lezzeti ayrı. (K.K.3,4)

Barbunu kızartırım. Kupezin mevsimiye sarımsaklı yoğurtlu kızartırım. Çalan balığını güveçte otla pişiririm. (K.K.3)

Mevsimine göre yenir. Şu an lidaki mevsimidir (23 Ekim). Mevsimi olmayan balığı yediğin zaman şuradan bir ot kopar ye aynı şey. Şimdi sardalye ye, saman gibidir. Kar suyu kaçacak kulağına. Hayvan yağlanacak. Yağlanmadan lezzetli olmaz. (K.K.5)

Bazı balıklar her mevsim yenir. (K.K.5)

Balık, tüplü fırında piştiği zaman daha güzel olur. (K.K.1)

Büyük balıkların ızgarası olur. (K.K.14)

Lağoz, kırlangıç balığı, ayna balığı(peygamber balığı)ndan çorba yapılır. (K.K.12)

Pilakiyi biz leğozdan ya da kefalden yaparız. (K.K.18)

Balık çorbası adabeyinden, iskorpitten olur. (K.K.27,30,34)

Sinavritin buğulaması güzel olur. (K.K.35)

Palamut ızgara, tava olur. İskorpit buğulama güzel olur. (K.K.44)

II.3.8.1. Yerel Bilgi ve Becerilerle Üretilen Yemekler

Bu kısımda, kadın balıkçıların meslekleri etrafında şekillenen mutfak kültürlerinden elde ettiğimiz çeşitli balık yemekleri metinleri incelenmiştir.

Metinler:

Levrek soslanan bir balıktır. Özel bir sosla soslarsın ya da tuzda yaparsın. Tuzun içine salarsın. Jelatin kağıtların içinde yaparsın. Onun da içine domatesini, soğanını, dereotunu koyarsın. Folyaya sarar fırına verirsın. Azıcık yağ koyarsın. (K.K.5)

Hamsi Köftesi: Hamsiler, sardalye gibi tuza basılıyor. Sonra sıcak suya basılıyor. Un gibi yapıyoruz. Onu içine koyuyoruz. Normal köfte hazırlar gibi hazırlarsın. (K.K.8)

Balık Pilavı: Pirinci biraz kavurup balıkla beraber tepsiye diziyorum. Fırına veriyorum. İri balık hangisi olursa onunla yapıyorum. (K.K.8)

Sübye Güveç: Temizledikten sonra sübyeleri haşlıyorsun. Sonra, yağda soteliyorsun. Soğanını, biberinin de biraz soteliyorsun. Sonra, domates ve salçasını koyuyorsun. Üzerine bir bardak kadar da su koyuyorsun. En son, üzerine kaşar peyniri rendeliyorsun. (K.K.9)

Balık Çorbası: Adabeyden yaptım. Bunu kaynattım. Soğanı kavurdum. Domatesini de ekledim, kavurdum. Suyunu koydum, balıkları koydum. Kaynattım. Piştikten sonra da maydanozunu, karabiberini karıştırdım. (K.K.9)

Ortadan yarılmış olan palamutlar süzgülde beklerken üstlerine tek tek zeytinyağı dökülür. Sonra, balıkları tepsiye dizip üzerlerindeki yağla tepsi de yağlanır. Üstüne karabiber eklenir. Fırına verilir. (K.K.1)

Bizim dilimizde çorbayla pilaki aynıdır. Tavaya yağını koyuyorsun. Büyük 3-4 kelle soğan doğrarsın. Onu biraz öldürürsün. Salça da koyarsın. Sonra domates eklersin. Öldürürsün. Balığı biz çiğden yaparız. İçini temizliyorsun. Kılçığını almıyorsun. Tencerenin içine koyarsın. Eriyen domatesi de balığın içini açar açar koyarız. Onun üstüne sereriz. Üstüne de su koyarız. Çok su koyarsan lezzeti olmaz. Onun üstüne de sarımsak ve ekşi döktün mü o bizim pilakimiz, çorbamız. (K.K.18)

Lokum balığını pişirmesi hiç güzel olmaz. Fileto çıkarınca güzel olur. Sadece karnını yarıp orta kılçığını alıyorsun. O zaman lop lop yiyorsun. (K.K.12)

Balık yahnisi: Balığı kızart, tabağa koy. Tavaya un koy, kavur. Salça koy, kavur. Su koy, bulanır. Sarımsak koy, ekşi koy. Ye. (K.K.27)

Pilaki: Balığı kızart, soğanı öldür. Yağda salça koy. Kaynadı mı balığı üstüne koy. Maydanoz dereotu da ekle. (K.K.27)

Kömürde kebab (K.K.27)

Balık köftesi: Etli balıklardan olur. Fileto yaparsın. Makinede kıyarsın. Aynı et köftesi gibi yaparsın. (K.K.27)

Celpleme: Sarımsaklı un kavururuz. Muhallebi yaparız. Balık koyarız. Hani balığı güzel olur. (K.K.30)

Kadın balıkçılardan derlediğimiz balıkla yapılan yemekler, çoğunlukla balık köftesi, balık çorbası, pilaki ve boklu kebab gibi bilinen balık yemeklerdir.

II.4. Kadın Balıkçılar ve El Sanatları Geleneği

Balık avcılığı yöntemlerinden biri olan ağ ile avlanmanın başkahramanları, ağ ve onu yapan -günümüz için “donatan”; eski dönemler için “ören” tabirlerini kullanmak daha doğru olacaktır- balıkçıdır. Başlı başına ağ ve ağ yapımı, el sanatları geleneği içerisinde sayılabilir. Eski dönemlerden itibaren ağı ören, günümüzde ise fabrikalardan hazır çile halinde gelen naylon ipleri mantar ve kurşunlar ile donatan balıkçı, bir anlamda sanatçıdır.

Usta-çırak ilişkisi yoluyla ağı donatmayı öğrenen balıkçı, hangi ağın hangi balık için uygun olduğunu, kurşun ve mantarların nasıl donatılacağını, ağdaki göz aralıklarının ne kadar olacağını, kullanılan aletleri, ağ donatırken yapılması uygun olan inanca bağlı

bereket ritüellerini ve çırağına bu işi nasıl öğreteceğini bilir. Aynı zamanda sanatının tüm terimlerine de hakimdir.

Kaynak kişilerimizden edindiğimiz verilere göre, 40-50 yıl öncesinde elde örülen (ipek böceğinden örüldüğü örneği de verilmiştir) ağlar kullanılıyorken, günümüzde fabrikalardan gelen polyester; yani naylon iplerin elde donatılması sonucunda oluşturulan ağlar kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak, ağ yapımı sanatı donatım ve “meramet”, “tamir” ya da “yama” olarak adlandırdıkları süreçler üzerinden şekillenmektedir. Bu süreçlerin her biri belli bir bilgi birikimi istemektedir. Hafifçe onarmak anlamına gelen “merametlemek”ten gelen “merametçi” de bu sanatın ustası, yani balık ağı onarıcısıdır. Sokakta, rıhtımda tahta sandalyelere çivi takıp, ağları takarak yayan merametçiler, eskiden “tahta”, günümüzde ise “plastik” iğnelerle ağları donatırlar. Merametçilere göre, tahta olan iğneler daha kıymetlidir (Porttkal.com, Som Merametçi Menoyan’dan özel açıklamalar, <http://www.porttakal.com/haberler/makaleler/son-merametc-i-menoyandan-ozel-aciklamalar-80104.html>). Hem balığa çıkan hem de ağ onaran balıkçılar ise, denize çıkmadıklarında tahta sandalyelerine ağlarını takarak sohbet eşliğinde ağları tamir ederler. Balıkçı kızların çeyizi, bu ağlardır (Aça, 2015, 27-28).

Bunun dışında, kadın balıkçılar ek gelir elde etmek amacıyla deniz kabukları ya da denizden çıkardıkları çeşitli canlıların kurutulması ile yapılan süs eşyalarının oluşturulması sürecinde çalışmaktadır. İzmir’de bu işi ek gelir olarak değil; ayrı bir çalışma alanı; yani meslek olarak sürdüren kadınların çalıştığı işyerleri olduğunu tespit ettik; ancak, çalışmamız kapsamında olmadığı için incelenmemiştir.

Sonuç olarak; kadın balıkçılarla ve Kıyı Ege’nin iki ilinde gerçekleştiren derlemelerde; kadın balıkçıların hem balıkçılık mesleğine dair, hem de bu mesleğin içindeki kadınlar olarak toplumsal cinsiyete bağlı bilgilere sahip oldukları belirlenmiştir. Özellikle usta-çırak ilişkisinde, meslek içindeki görev paylaşımında, balıkçılık dışında ev ve tarla işleri gibi ek işlerin de görev çerçevesinde yer almasında, balıkçılığa devam edip etmeme kararın bireysel olarak alınamaması gibi durumlarda ve balığa çıkılan kişi veya kişilerin belirlenmesine mesleki yeterlilik ve ekonomik nedenler yerine cinsiyet ve akrabalık ilişkilerinin belirleyici olmasında balıkçının “kadın” olması temel faktördür. Bunun yanında SOKÜM başlıklarındaki bilgi derlenirken, sadece

balıkçılıkla ilgili bilgiye odaklanılmıştır. Örneğin balıkçıların buldukları bölge ile ilgili pek çok efsane vardır ancak meslekle ilişkili olanlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Balıkçıların bildiği ve yaptığı pek çok yemek vardır ancak mesleki bilgiye bağlı olarak deniz ürünleri yemekleri tercih edilmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse mesleki bilgi kapsamında SOKÜM'e yaklaşmıştır.

SOKÜM ana başlıklarından “Gösteri Sanatları” başlığında bilgi edinilememiştir. Bu durum balıkçılıkla ilgili doğrudan bir gösteri sanatının bulunmamasıdır. Bu konu Kıyı Ege Bölgesi ile ilgili bir durumdur. Derleme alanının Karadeniz Bölgesi olması durumunda halk oyunlarında özellikle hamsi, deniz, taka vb. unsurların tespit edileceği bilinmektedir. Kıyı Ege'deki kadın balıkçılar ise, gösteri sanatlarını mesleki uğraşlarıyla ilişkilendirmemişlerdir.

SOKÜM listesinde yer almayan iki başlık listeye eklenmiştir. “Tekne” ve “Balık” isimleri olmak üzere iki alt başlık tarafımızdan eklenmiştir. Bu başlıklar yerel adlandırmalar ve açıklamalarını içermektedir.

“Sözlü Gelenek ve Anlatımlar” başlığında sözlü anlamalara yer verilmiş, en fazla bilgi “Efsane” ve “Memorat” başlıklarında yer almıştır. “Halk takvimi ve Meteorolojisi” başlığında hava tahmininde kullanılan yöntemler, “mera” adı verilen balık avlama sahalarının dönemsel olarak belirlenmesi, tekne bakım ve onarımından, av ve balık türlerine göre avın belirlenmesine uzanan mesleğe ve yöreye özel bir takvimin temel yapısı tespit edilmiştir. “Nazar” ve “Uğur” başlıklarını içeren “Bolluk ve Bereket” başlığında sıklık bakımından erkeklerden daha çok kadınlar tarafından benimsenen inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir. “Alkışlar” ve “Kargışlar” başlıkları denizde yol alma, avın bereketi ile ilişkilidir ve balıkçı grubu içinde kullanılması, daha doğrusu anlam bulması bakımından meslek folkloru için önemli ve belirleyici bir unsurdur. Genel olarak kullanılan alkış ve kargışların avın bolluğu ve bereketi için kullanılması yanında balıkçı grubu tarafından benimsenen ve sadece deniz ve avla ilgili alkış ve kargışlar da bulunmaktadır.

Bu değerlendirmelerden sonra, kadın balıkçıların folklor ürünlerinin hem kadınlar özelinde hem de meslek folkloru bakımından balıkçılık genelinde özel bir bilgi birikimi oluşturduğunu belirtmek gerekir.

III. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN BALIKÇI FOLKLORU

Bu bölümde, bir meslek grubunu oluşturan kadın balıkçıların etrafında şekillenen folklorun toplumsal cinsiyet algısı ve rollerinin getirdiği sorumlulukların yarattığı cinsiyet eksenli ayrımcılık ile kesiştiği noktalar analiz edilmiştir.

III.1. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kadın Balıkçıların Yeri

Burada, kadın balıkçılara kadın kimliği açısından bakmak amacıyla toplumsal cinsiyet tanımlarına yer vermek istiyoruz. Amacımız; kadın, toplumsal cinsiyet ve kimlik noktalarını tartışmak ve terim-tanım bakımından teorik bir yaklaşım getirmek değil; kaynak kişilerimiz bakımından cinsiyet odaklı bir çalışma olduğu için toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet algısının yarattığı roller ile ilgili yaklaşımları ortaya koymaktır.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten çok, kültürün ürettiği cinsiyet rollerine işaret eder. Toplumsal cinsiyet kavramı, Fox Genevese’e göre “kökü biyolojide olan cinsiyetin zıddı olarak, cinsel farklılıkların toplumsal ve kültürel açıdan yorumlanması” anlamına gelir. Genevese, toplumsal cinsiyet sistemini tıpkı sınıf ilişkileri gibi, “tarihsel çözümlenmenin birincil kategorileri” arasında görür. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyeti kullanmak, her türlü toplumsal sistemin dinamiklerinin anlaşılmasına da olanak sağlar ve kadınların tarihsel süreç içine zorunlu olarak yeniden yerleştirilmelerini öngörür. Toplumsal cinsiyet kavramı, en açık biçimiyle toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımı ve kamusal ya da özel mekânların “cinsiyetçi” kullanımı etrafında biçimlenir. (Ölçer Özünel, 2006, s. 25).

Dünyayı iki cinsiyetli olarak kabul eden toplumsal cinsiyet algısının yarattığı cinsiyet eksenli iş bölümü ve kadına yüklenen annelik rolü sebebiyle kadınlar toplumsal hayatta ikincil ve görünmez özneler konumundadır (Yeniay, 2012, s. III). Toplumsal cinsiyet algısının dünyayı iki cinsiyetli olarak görmesi, cinsler arasında toplumsal statü farklılıkları, hiyerarşik yapılanma, birincil-ikincil ilişkisi, sabit ve durağan pozisyonları da beraberinde getirmiştir (Yeniay, 2012, s. 3).

Toplumsal rol paylaşımında, kadının biyolojik cinsiyetine uygun yapılarak, ona evinin ve çocuklarının bakımıyla sınırlı görevi olan ve yaptığı işi katma değer

yaratmakla ilişkilendirmeyen bir anlayış çerçevesinde pasif bir rol yüklenirken, erkeğe tam tersi olarak ekonomik gelir sağlayan, katma değer yaratan bir değer biçilmiş ve karar mekanizmasında etkin rol verilmiştir. Böylece toplumun kadına ve erkeğe yüklediği bu roller “toplumsal cinsiyete dayalı rol” kavramı ile toplumsal yapı içinde yerini almıştır (Güler, 2005).

Kadın ve erkeklere yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği sorumlulukların yarattığı cinsiyet eksenli ayrımcılık, hareket ve fiziksel performans gerektiren avlanma faaliyetlerini de erkeğin hâkimiyetinde değerlendirerek kadını daha güvenli ve özel alanlar içerisinde konumlandırır. Kadın emeğinin sınırlarının çizilmesi ile kadınlar, belli sektörlerde ve işlerde yoğunlaşmışlardır. Ekonomik ve sosyal koşullar, kadınların çalışma yaşamına girmelerinde itici bir güç olmuştur. Kadınlar, çalışma hayatında *kadın işleri* arasından seçim yapmak zorunda kalmış; sektörler, iş kolları buna göre belirlenmiştir.

III.2. Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kadın Balıkçı Folkloru

Kıyı Ege’deki kadın balıkçıların, meslek seçimi ve mesleği öğrenme gibi meslekî aşamalardaki tutum ve davranışlarının toplumsal cinsiyet algısı sebebiyle erkek balıkçılardan farklı olarak şekillenmesi noktasına değinilmiştir. Çalışma alanımız olan Kıyı Ege’de (İzmir ve Muğla illeri) tespit ettiğimiz ve görüşmeler yaptığımız kadın balıkçılardan elde ettiğimiz bilgilere göre, balıkçılığı meslek olarak seçme ve bundan meslekî kazanç elde etme ve kendi çocuklarına usta-çırak ilişkisi ile mesleği öğretme gibi hususlarda toplumsal cinsiyet algısının etkileri örneklerle açıklanmıştır. Bu kısımda, Nükte Sevim Derdiçok’un “Deniz’in Kızları: Meslek Folkloru Araştırması Örneği Olarak Kıyı Ege Kadın Balıkçı Folkloru” adlı çalışmasından faydalanılmıştır (Derdioçok, 2015).

Kadın balıkçılar, küçük ölçekli balıkçılık dahilinde karşımıza çıkan aile balıkçılığı içinde kendini göstermektedir. Kadınlar, erkek mesleği olarak algılanan balıkçılık faaliyetlerinde, dönemin koşullarına göre değişen statülerde yer almışlardır. Avcılık öncesinde, sırasında ve sonrasında balıkçılığın gerektirdiği her türlü işi yapan kadınlar, tek başlarına ya da çoğunlukla eşleriyle birlikte tekneleriyle denize açılma, ağ yapımı ve tamiri, yakalanan balıkların ağlardan ayıklanması, balıkların satışı gibi çeşitli meslekî

faaliyetlerde en az erkekler kadar aktif rol oynarlar. Ancak, toplumsal cinsiyet algısı ve rollerinin getirdiği sorumlulukların yarattığı cinsiyet eksenli ayrımcılık, kadın balıkçı folkloru kapsamında ele aldığımız mesleğin seçimi ve öğrenimi, meslekî uygulamalar gibi hususlarda kadınlar için kimi zaman kısıtlayıcı kimi zaman da erkek balıkçıların bilgi ve uygulamalarından farklılaştıran bir rol oynar. Toplumsal cinsiyet algısı ve kadın balıkçı folklorunun kesiştiği ve kesildiği bu hususlar, alan araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz örneklerle kronolojik olarak açıklanmıştır.

Toplumsal yapının bir parçası olan meslek gruplarından biri olarak karşımıza çıkan balıkçılık sektörü de, toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı cinsiyet eksenli ayrımcılığı bünyesinde taşımakta ve erkek mesleği olarak bilinmektedir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet yaklaşımı balıkçılıkta da karşımıza çıkmaktadır. *Erkek egemen kültür (ataerkil, eril kültür)* tarafından oluşturulan balıkçılığın yaşam biçimi, çalışma şartları, yönetim ve yapılanma biçimleri, balıkçılık sektörü içinde çalışan kadının çeşitli engeller ve buna bağlı olarak da baskılarla karşılaşmasına neden olmaktadır (Göncüoğlu, 2008, s. 3).

Geleneksel işbölümü kalıbının dışına çıkarak geçimini balıkçılıkla sağlayan kadınlar, sayıca erkeklerden az olmalarına rağmen, mesleklerini icra etmeleri sırasında son derece üretken konumdadırlar. Kadınlar, balıkçılık mesleğini ağ temizlemek, ağ kaldırmak, teknede rahat hareket edebilecek alanın olmamasının getirdiği sıkıntılar, tuvaletin olmaması, gece evlerinde çocuklarını bırakıp balığa çıkmak, yaz döneminde 3 ya da 4 ay teknede yaşamak, çocuklarını teknede yetiştirmek, hamileyken bile avcılığa devam etmek gibi tüm zorluklarına rağmen severek ve isteyerek yaptıklarını ifade etmektedir. Ancak, toplumsal cinsiyet kavramı; meslek seçimi, meslekî yükselme ve kazanç, geleneği aktarma ve mesleği sürdürme konusunda kadınları kısıtlamaktadır. Çalışma alanımız olan Kıyı Ege’de tespit ettiğimiz ve görüşmeler yaptığımız kadın balıkçılar da toplumsal cinsiyet algısı sebebiyle, balıkçılık mesleğini profesyonel olarak sürdürmelerine rağmen, balıkçılığı meslek olarak seçme ve bundan meslekî kazanç elde etme; kendi çocuklarına usta-çırak ilişkisi ile mesleği öğretme ve balıkçılık etrafında şekillenen geleneğin aktarımı konusunda sorunlar yaşamaktadırlar.

Kadın balıkçıların oluşturdukları folklorları dahilinde karşımıza çıkan meslekî faaliyetleri ile toplumsal cinsiyet algısının kesiştiği noktalardan ilki meslek seçimi hususudur. Kıyı Ege’de küçük ölçekli balıkçılık kapsamında değerlendirilen aile

balıkçılığında karşımıza çıkan kadınlar, çoğunlukla evlendikten sonra eşlerinin balıkçılık mesleğini seçmeleri sonucu söz konusu meslek grubu içerisinde yer almaktadır. Sadece küçük bir kısmı baba mesleği olarak balıkçılığı sürdürmektedir. Tek başına yapılması son derece zor olan balıkçılığın özellikle son zamanlarda fazla para getirmemesi ve balıkçıların kazandıkları parayı yanlarında çalışan biriyle paylaşıp *rızkı bölmek* istememeleri sebebiyle, erkek balıkçılar yanlarına eşlerini ya da çocuklarını almaktadırlar. Böylece balıkçılıktan kazandıkları para, kendi evlerinde kalmaktadır. Görüşmeler yaptığımız 30 kadın balıkçıdan sadece 6'sı, babadan ya da dededen görüp mesleği devam ettirdiklerini; 21'i ise, eşleriyle evlendikten sonra balıkçılığı tanıdıklarını belirtmiştir. Görüşmeler yaptığımız 3 kadın balıkçı ise, mesleği çocukken babalarından, evlendikten sonra ise eşlerinden öğrendiklerini belirtmiştir. Bu durumda kadın balıkçılar, ya baba-dede ya da eş yoluyla meslek seçimini gerçekleştirmiş olurlar. Erkekler, sadece aileden değil; çevreden görüp bu mesleği seçebilirken, kadınların kendi aileleri ya da evlendikten sonra eşleri yoluyla balıkçılığı tercih etmeleri dikkat çekici bir noktadır.

Meslek seçimine benzer şekilde mesleğin öğrenimi sırasında da kadınlar için iki yol vardır: Babaları ve eşleri. Usta-çırak ilişkisi yoluyla balıkçılık mesleğini öğrenen kadınların ustaları ya babaları ya da eşleridir. Erkek balıkçıların ustaları aileden herhangi biri olabileceği gibi çevreden birileri de olabilir; ancak kadınlar mesleği sınırlı bir alanda öğrenmek zorundadırlar. Erkek balıkçıların balığa çıkıldığında yakınındaki teknelerle iletişim hâlinde olması ve dolayısıyla yeni şeyler öğrenmesi mümkünken, kadın balıkçılar için aynı durum söz konusu değildir. Bu süreçte ahlakî normlar devreye girer ve kapalı bir alan oluşur. Örneğin; Muğla'nın Akbük Koyu'nda ikâmet eden balıkçı Gülümser, balıkçılığı evlendikten sonra eşinden öğrenmiş ve uzun süre tek başına balığa çıkmıştır. Tek başına balığa çıktığı zaman teknesini olabildiğince açığa götürdüğünü ve kimsenin teknesine yanaşmak istemediğini ifade etmiştir. Bir gece yanından geçen balıkçı teknesindeki erkek balıkçının kendisinin yalnız olduğunu anlamaması için yanında eşi varmış gibi davranıp balıkçıyı atlatarak oradan uzaklaştığını da anlatmıştır. Gülümser'in anlattığı bu olay, kadınların balıkçılığı ne kadar dar alanlarda öğrenip sürdürdüğüne bir örnektir.

Kadınların öğrenme alanını kısıtlayan bu durum sadece teknedeki kadını değil; yanındaki baba ya da eşi de etkiler. Örneğin; Muğla'nın Akçapınar köyünde tanıştığımız ve eskiden babasıyla balıkçılık yapan Filiz, kız kardeşleri ve babasıyla denize açıldıklarında babasının tüm gece boyunca uyumayıp kızlarının olduğu tekneye yabancı bir teknenin yanaşmasını engellediğini anlatmıştır. Görüşmeler yaptığımız tek başına balığa çıkan diğer kadınlar da tüm tehlikeleri göze alarak teknelerini açığa götürdüklerini ifade etmişlerdir. Bu örnekler, görerek, dokunarak ve konuşarak; yani etkileşimle öğrenilen bir mesleğin kadınlar için ne kadar dar bir alana hapsedildiğinin bir göstergesidir.

Meslek seçimi ve öğrenimi noktasında dikkat çeken husus, kadınların aile içinde annelerinden ya da anneannelerinden değil; sadece baba ya da dededen bu mesleği görüp öğrenmeleridir. Bu durumun sebebi ise, balıkçı olan kadınların çocuklarının da bu mesleğe yönelmesini istememeleridir. Alan araştırmamız esnasında görüştüğümüz kadınlardan sadece biri, yaptığımız bu genellemeye ters düşmektedir. Foçalı (İzmir) balıkçı Sevinç, hem dedesinin hem de anneannesinin balıkçı olduğunu söyleyerek, onlar sayesinde çocuk yaşta bu işe başladığını ve işini çok severek yaptığını belirtmiştir.

Kadın balıkçı folklorunun toplumsal cinsiyet algısı ile kesiştiği bir diğer nokta, mesleğin sürdürülmesi esnasında kadının sadece meslekî değil; diğer kimliklerine olan etkidir. Kadın, ya eşiyle ya da çocukken babasıyla denize açılır, ağ tamiri yapar, balık satışında yardımcı olur ve balıkçılık mesleğinin gerektirdiği diğer tüm faaliyetleri icra eder. Tüm bunlara ek olarak kadın evdeki işlerden de sorumludur. Evin temizliği, yemek yapımı, çocukların bakımı gibi sadece kadınların sorumluluk alanına dahil edilen işler de kadınları bekler. Üstelik sadece evdeki temizlik değil; teknedeki bu tip işler de kadınlara yüklenir. Alan araştırmamız esnasında görüştüğümüz 50 kadın da işlerinin hem teknede hem de evde olduğunu ifade etmiştir. Çoğunlukla eşlerine yardımcı olmak amacıyla balıkçılığa başlayan kadınlar, teknedeki işleri bittikten sonra evlerine dönerek evdeki işleri bitirmeye çalışırlar. Ancak, evdeki işler hep yarım kalır; çünkü eşleri ne zaman balığa çıkılacağını haber ederse onlar teknenin başında hazırdır. Bu noktada, sadece ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olan kadınlardan ayrılırlar. Kadın balıkçıların mahir olduğu ve öncelik tanıdığı konu evdeki sorumlulukları değil; eşlerine yardım etme amacıyla başladıkları balıkçılık mesleğidir. Balıkçılıktan arda kalan

zamanlarında temizlik ve yemek gibi ev işleriyle ilgili konulara vakit ayırmak zorunda kalırlar. Erkeklerden ise sadece balıkçılığın gerektirdiği işleri yapmaları beklenir. Çalışma alanımızda görüştüğümüz kadınlara ev işleri konusunda eşlerinden yardım alıp almadıklarını sorduğumuzda, denizde eşlerine yardım etmelerine rağmen, eşlerinin, yemek yapımı dışında, ev işlerinde kendilerine yardımcı olmadıkları yanıtı almamız, kadınlardan hem meslekî hem de ev sınırları içerisindeki tüm işleri yapmalarının beklendiğinin bir göstergesidir.

Sadece evli olup eşyle balığa çıkan kadınlar için değil; babasıyla denize açılan balıkçı kızlar için de aynı durum söz konusudur. Onlar hem mesleğin gerektirdiklerini hem de ilerde eş seçiminde lazım olacak ev işlerini öğrenmek zorundadırlar. Ancak, her iki işte de mahir olmadıkları için evdeki sorumluluklarıyla ilgili kopuşları söz konusudur. Onlar için de öncelik, baba mesleği olan balıkçılıktır.

Burada bahsetmemiz gereken önemli bir husus ise, balıkçılığı babasından öğrenen ve babasıyla balığa çıkan kızların evlendikten sonra, eşlerinin istememesi ya da başka bir mesleğe mensup olmaları sonucu balıkçılığı bırakmak zorunda kalmalarıdır. Örneğin; Muğla'ya bağlı Akçapınar köyünde tanıştığımız Filiz, çocukken babası ve kız kardeşleriyle balıkçılık yapmış; evlendikten sonra eşinin başka bir işle uğraşması ve balıkçılık yapmak istememesi sebebiyle bir daha profesyonel balıkçılıkla uğraşamamıştır. Uzun yıllardır sadece kıyıda olta ile balık avlayarak özlemini gidermeye çalışan Filiz, babasıyla denize çıktığı zamanları ve balıkçılıkla ilgili meslekî bilgileri bize aktarırken son derece mutlu olmuştur. Filiz'in özlemini çektiği, sadece deniz sevgisi ya da balık yakalama tutkusu değil; denize çıkıp *kendi ekmeğini kazanma* olgusunun arkasına gizlenmiş *özgürlüktür*. Çünkü, kadın balıkçılar için deniz; evdeki eş veya *kayınvalide* baskısından, sıkıntıdan ve çeşitli sorunlardan kaçma; bir anlamda huzur bulma yeridir. Filiz, hayatını tek başına geçirebileceği bir süreç varken, eşinin başka bir mesleği olması yüzünden özgürlüğünü terk etmiştir. Filiz, balığa çıkmasa da vefat eden babasının teknesinin bakımıyla ilgilenmektedir. Babası ölmeden önce teknesinin satılmasını istememiş ve bunun üzerine de Filiz, teknenin bakımını üstlenmiştir. Ancak, tekneyi kız kardeşinin almasını istemiş; teknenin kendi gözleri önünde *sefil* olmasına dayanamayacağını belirtmiştir.

Geçimini balıkçılıkla sağlayan kadınlar, eşleriyle ya da tek başlarına balığa çıktıklarında ava göre bazen tüm gece boyunca bazen haftalarca denizde kalmak zorundadırlar. Ancak, çocukları olan kadınlar için, bu durum sıkıntılıdır. Özellikle belli bir yaşın altında ve bakıma muhtaç olan çocuklar, anne ve babalarıyla birlikte balığa çıkmakta ve denizde tehlikeli durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Muğla Akyaka'da uzun yıllar balıkçılık yapmış Gülfizar'ın oğlu ve gelini de kendi gibi balıkçıdır. Karı koca balığa çıktıklarında çocuklarını da yanlarına almak zorunda kalmışlar ve teknede oynarken çocuğun üzerine çaydanlıktaki kaynar su dökülmüştür. Çocuklarını açık denizden kıyıdaki bir hastaneye yetiştirinceye kadar hayatını kaybetmesi sonucu Gülfizar o günden sonra bir daha balığa çıkmamıştır.

Daha çok köy ortamında büyüyen ve denize girmesi olumlu karşılanmayan kadın balıkçıların büyük çoğunluğu yüzme bilmemektedir. Özellikle tek başına balığa çıkan kadınlar için çok daha tehlikeli olan bu durum, kadınları hiç korkutmamaktadır. Dikkat çeken nokta, balıkçılıkla uğraşan kadınların yüzme bilmemesi değil; bundan korkmamalarıdır. Bütün örneklemini kendi kıyısı olan kadın balıkçı, hafızasının yettiği son 10-20 yılı baz alıp sözlü bilgiye dayanarak sadece üç beş teknenin alabora olduğunu; bu yüzden yüzme bilmemekten korkmadığını ifade eder.

Kadınlar, bir şekilde tekneyle balığa çıkmayı bırakıp balıkçılığın yan sektörlerine kaydıklarında da *kadın işleri* arasından seçim yapmak zorunda kalırlar. Örneğin; İzmir'e bağlı Urla ilçesindeki Özbek köyde ikâmet eden Sebiha, uzun yıllar eşiyile beraber tekneyle açılıp balıkçılık yapmış; ancak eşi öldükten sonra tek başına denize çıkmak istemediği için mezatta bir iş bulup çalışmaya başlamıştır. Sebiha, mezatta balık satmaz; çünkü o, erkeğin işidir. Sebiha, mezatta satılan balıkları temizler. Eşinin ölümünden sonra tekneyi oğullarına veren ve onların balıkçılık yapmasını sağlayan Sebiha, *elleri balığa değmeden yaşayamayacağı* için mezattaki bu işe başladığını ifade etmiştir.

Kadın balıkçıların meslekleri etrafında şekillenen folklorları kapsamında ele alabileceğimiz hava tahmini gibi konularda erkeklerden daha az bilgiye sahip olduklarını görmekteyiz. Hava tahmini ve bununla beraber ortaya çıkan inanç ve uygulamalar ile yön bulma gibi konularda erkek balıkçıları daha donanımlıdır. Çünkü hava tahmini ve yön bulma gibi hususların etkili olduğu tekne kullanımı daha çok erkeklerin egemenliğindedir. Aynı zamanda doğa ve evren ile ilgili öğrendiği bilgi ve

uygulamaları çok daha geniş bir çevreye aktarabilen erkek balıkçı, bu konuda kadın balıkçılardan üstün konumda görülmektedir. Ancak, tek başına balığa çıkan kadınlar da en az erkek balıkçılar kadar donanımlıdır.

Dikkat çekmemiz gereken konu; toplumsal cinsiyet rolleri ve algısının kadınlar için sadece kısıtlama getirmesi ya da olumsuz durumlar yaratması değil; olumlu sayılabilecek etkilerinin de olmasıdır. Örnek vermek gerekirse, eşleri vefat etmiş ya da başka sebeplerden dolayı tek başına balığa çıkmak zorunda kalan kadınlar, ekonomik olarak diğer balıkçılardan daha fazla kazanç sağlamaktadır. Konuştuğumuz tüm erkek ve kadın balıkçılar, balıkçılığın tek başına yapılabilecek bir iş olmadığını belirtmiştir; ancak, bazı durumlarda kadınlar tek başlarına tekneleriyle denize açılıp balık tutmak durumunda kalırlar. Genellikle eşi vefat etmiş olan kadınlar, kadın olmalarından dolayı yanlarına kimseyi alamamakta ve tek başlarına denize çıkmaktadırlar. Yanında herhangi bir başka çalışan olmayan kadın için balıktan kazandığı tüm para kendisininindir; kazanılan para bölünmez. Aynı durum genellikle kadının işi olarak görülen ağ yapımı ve tamiri için de geçerlidir. Kadın hâlihazırda ağ yapımı ve tamiri konusunda usta ise, başka birine ağını yaptırmak veya tamir ettirmek için para ödemek zorunda kalmaz. Bu açıdan baktığımızda, Muğla'da tek başına denize çıkan Gülümser ve Semiha diğer balıkçılardan daha şanslıdır.

Daha dar bir çevrede mesleğini sürdüren, meslekî bilgi ve uygulamaların ortaya koyduğu birtakım inanma unsurlarına bağlı kalan kadın balıkçılar, meslek folkloru kapsamında karşımıza çıkan inanç ve bu inanmalara bağlı olarak şekillenmiş anlatmalar konusunda erkek balıkçılardan çok daha verimlidir. Örneğin; deniz yaratıkları ile ilgili inanmalar ve anlatmalar kadın balıkçılar tarafından daha sık olarak aktarılmaktadır. Daha kapalı ve dar bir alanda ortaya çıkması, sürdürülmesi ve aktarılması kolaylaşan inanç unsurları ve bu unsurların meydana getirmiş olduğu anlatmaların, kapalı ve dar bir alanda mesleğini sürdüren kadın balıkçılar tarafından aktarıldığını görmekteyiz.

Erkek mesleği olarak görülen balıkçılık, iş güvencesinin olmaması ve çok fazla maddi kazanç getirmemesi sebebiyle erkekler için bile zorken, kadınların toplumsal cinsiyet algısı sebebiyle daha da baskılanması söz konusu mesleğin geleneksel olarak sürdürülmesi ve aktarılması noktasında sıkıntı yaratmaktadır. Erkeklerle eşit şartlar altında mesleğe başlamayan kadın, kendi çocuklarına bu mesleği aktarma konusunda

kendini geri plana çekmektedir. Türkiye’de, üç yanı denizle çevrili olmasına ve bir içdenizin bulunmasına karşın, balıkçılığın çok da gelişmiş bir alan olmaması bununla paralel olarak düşünülebilir.

Balıkçılık mesleğini olumsuz etkileyen ekonomik yetersizlikler ve kadını etkileyen bu algı ve durumlar mevcut olmasa, Türkiye’de balıkçılığın çok daha farklı bir noktada olabileceğini ve geleneksel yapının devam edebileceğini söylemek mümkündür. Toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle, özellikle kıyı kesimlerdeki kadınların pansiyonculuk, turizm ve daha başka alanlara yönelmesi ve balıkçılıktan uzak durmaları, onlar için balıkçılıkla ilgili tüm iş alanlarının kapılarını kapatmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmanın araştırma odağını küçük ve orta ölçekli teknelerle, deniz balıkçılığı yapan kadınlar oluşturmuştur. Burada, alan araştırmasının sayısal verileri ve analiz edilen bulgularla ilgili genel bir değerlendirme yapılmış, daha sonra konuyla ilgili tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

Kadın balıkçıların folkloruyla ilgili **ilk çalışma** olan bu incelemenin araştırma alanı **Kıyı Ege** bölgesindeki **İzmir ve Muğla** illeridir. Derleme alanını oluşturan **2 il, 5 ilçe, 3 belde, 3 köy, 1 mahalle** ve **1 koyda** derleme yapılmıştır.

İlk derleme tarihi tarihinden itibaren Muğla ve İzmir’de toplam **40 gün** süreyle yapılan derleme kayıtlarından oluşan arşivde; **13 saatlik** kamera kaydı, **8 saatlik** ses kaydı ve **3.962 fotoğraf** yer almaktadır.

Araştırma alanını oluşturan iki ilde, öncelikle kadın balıkçıların resmi kayıtlarının olmadığı tespit edilmiş; araştırmanın ilk aşaması kadın balıkçıları bulmaya ayrılmıştır. Kadın balıkçılar tespit edildiğinde, toplam **44 kaynak kişi** ile görüşülmüştür (Tablo 1). Ayrıca yaklaşık olarak 30 kadın balıkçı ile kabul etmedikleri veya verilen adreslerde bulunmadıkları için görüşme yapılamamıştır. Bu durumda toplam kadın balıkçı sayısının **yaklaşık 60** olduğunu söylemek mümkündür. Kaynak kişilerimizin %75’i (33 kişi) Muğla’dan; %25’ini oluşturan 11 kişi ise İzmir’den (Tablo 1). Kaynak kişilerden %68’lik oranı oluşturan 30’u kadındır (Tablo 2). Araştırma alanını oluşturan iki ilden de kadın balıkçılarla görüşme yapılmıştır. Kadınların illere göre dağılımı ise, %80’i (24 kişi) Muğla, %20’si (6 kişi) İzmir’i kapsayacak şekildedir (Tablo3). En fazla kadın balıkçı Muğla’dadır. Muğla’da özellikle Bozburun’daki kadın balıkçıların sayısının yüksek olması nedeniyle en fazla kaynak kişi bu bölgeye aittir. Görüşmeler yaptığımız kadın balıkçıların yaşları 30-80 arası değişmektedir. Kadınların %10’u 30-40; %13’ü 40-50; %53’ü 50-60; %17’si 60-70; %7’si ise 70-80 yaş aralığındadır. Genellikle **50-60 yaş** arası olan kadın balıkçılarla görüşmeler yapılmıştır (Tablo 4). Kadınların %96’sı ilkokul mezunu iken %2’si ortaokul mezunu, diğer %2’si ise okuma yazma bilmemektedir (Tablo 5). Bu durum 50-60 yaş arası kadınların sayısal fazlalığıyla açıklanacağı gibi, eğitim seviyesindeki yükselme ile balıkçılık mesleğini tercih etme arasındaki ters orantı da dikkati çekmektedir. Bu durum, mesleği zorunlu bir seçenek haline getirmektedir ve kaynak kişiler, yapılan mülakatlarda özellikle kızlarının

bu mesleği sürmemelerini istediklerini belirtmişlerdir. Bu düşünce; işin zorluğu, maddi yetersizliği ve güvence eksikliği nedenleriyle açıklanmıştır. Kadınların %83'ü evli; %14'ü dul; %3'ü ise bekarıdır (Tablo 6). Kaynak kişileri oluşturan kadınlar **balıkçılık, ağ yapımı, ağ tamiri, mezatta balık temizleme** işlerini yapmaktadır. Kadınların tamamı balıkçılık mesleğinde ustadır (Tablo 7). Ayrıca bazı balıkçıların **pansiyonculuk** (%3), **çiftçilik** (%3) ve **restoran işçiliği** (%3) gibi ek işleri de vardır (Tablo 8). Tamamının **bağ** veya **bahçe işiyle** uğraştığını, **ev işlerini** kendilerinin yaptığını ve çocuklarına kendilerinin baktığını belirtmek gerekir. Kadınların %70'i mesleği eşinden, %10'u hem eşinden hem babasından, %17'si babasından ve %3'ü de hem anneanesi hem dedesinden öğrenmiştir (Tablo 9). Kadın balıkçıların %77'si eşiyile, %3'ü babasıyla %10'u eşi veya oğluyula ve %3'ü yalnız başına ava çıkmaktadır (Tablo10).

Kadın balıkçılarla yapılan derlemelerde, **somut olmayan kültürel miras** (SOKÜM) çerçevesinde bilgi edinilmiştir. Balıkçılık, somut olmayan kültürel miras içinde “4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar” üst başlığındaki “4.14. Halk Tarım ve Hayvancılığı” içinde “4.14.5. Balıkçılık” alt başlığında yer alır. Bu şekilde balıkçılık, bir bütün olarak somut olmayan kültürel mirasın bir parçasıdır. Burada dikkati çekmemiz gereken husus ise, kadın balıkçılarla ilgili somut olmayan kültürel mirasın, yukarıda sıralanan başlıklar dahilinde tasnif edilmiş olduğudur. Bu şekilde mirasın bir parçasının niteliği yine mirasın alt alanlarına ayrılarak tespit edilmiş ve incelenmiştir. Çünkü kadın balıkçıların halk bilgisini, somut olmayan kültürel mirasın ayrıntılı başlık ve alt başlıklarını takip ederek derlemek ve incelemek araştırmanın derleme kısmına kolaylık sağlamış ve halk bilgisi ürünlerinin eksiksiz derlenmesi konusunda yol gösterici olmuştur.

Bunun yanında SOKÜM başlıklarındaki bilgi derlenirken, sadece balıkçılıkla ilgili bilgiye odaklanılmıştır. Örneğin balıkçıların buldukları bölge ile ilgili pek çok efsane vardır ancak meslekle ilişkili olanlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Balıkçıların bildiği ve yaptığı pek çok yemek vardır ancak mesleki bilgiye bağlı olarak deniz ürünleri yemekleri tercih edilmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse mesleki bilgi kapsamında SOKÜM'e yaklaşmıştır.

SOKÜM ana başlıklarından “Gösteri Sanatları” başlığında bilgi edinilememiştir. Bu durum balıkçılıkla ilgili doğrudan bir gösteri sanatının bulunmamasıdır. Bu konu Kıyı

Ege Bölgesi ile ilgili bir durumdur. Derleme alanının Karadeniz Bölgesi olması durumunda halk oyunlarında özellikle hamsi, deniz, taka vb. unsurların tespit edileceği bilinmektedir. Kıyı Ege'deki kadın balıkçılar ise, gösteri sanatlarını mesleki uğraşlarıyla ilişkilendirmemişlerdir.

SOKÜM listesinde yer almayan iki başlık listeye eklenmiştir. “Tekne” ve “Balık” isimleri olmak üzere iki alt başlık tarafımızdan eklenmiştir. Bu başlıklar yerel adlandırmalar ve açıklamalarını içermektedir.

“Sözlü Gelenek ve Anlatımlar” başlığında sözlü anlatımlara yer verilmiş, en fazla bilgi “Efsane” ve “Memorat” başlıklarında yer almıştır. “Halk takvimi ve Meteorolojisi” başlığında hava tahmininde kullanılan yöntemler, “mera” adı verilen balık avlama sahalarının dönemselsel olarak belirlenmesi, tekne bakım ve onarımından, av ve balık türlerine göre avın belirlenmesine uzanan mesleğe ve yöreye özel bir takvimin temel yapısı tespit edilmiştir. “Nazar” ve “Uğur” başlıklarını içeren “Bolluk ve Bereket” başlığında sıklık bakımından erkeklerden daha çok kadınlar tarafından benimsenen inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir. “Alkışlar” ve “Kargışlar” başlıkları denizde yol alma, avın bereketi ile ilişkilidir ve balıkçı grubu içinde kullanılması, daha doğrusu anlam bulması bakımından meslek folkloru için önemli ve belirleyici bir unsurdur. Genel olarak kullanılan alkış ve kargışların avın bolluğu ve bereketi için kullanılması yanında balıkçı grubu tarafından benimsenen ve sadece deniz ve avla ilgili alkış ve kargışlar da bulunmaktadır.

Bu değerlendirmelerden sonra, kadın balıkçıların folklor ürünlerinin hem kadınlar özelinde hem de meslek folkloru bakımından balıkçılık genelinde bilgi birikimi oluşturduğunu belirtmek gerekir.

Araştırma odağının “kadın” olarak belirlenmesi sonucunda, kadın balıkçıların hem balıkçılık mesleğine dair, hem de bu mesleğin içindeki kadınlar olarak toplumsal cinsiyete bağlı bilgilere sahip oldukları belirlenmiştir. Özellikle usta-çırak ilişkisinde, meslek içindeki görev paylaşımında, balıkçılık dışında ev ve tarla işleri gibi ek işlerin de görev çerçevesinde yer almasında, balıkçılığa devam edip etmeme kararının bireysel olarak alınmaması gibi durumlarda ve balığa çıkılan kişi veya kişilerin belirlenmesine mesleki yeterlilik ve ekonomik nedenler yerine cinsiyet ve akrabalık ilişkilerinin belirleyici olmasında balıkçının “kadın” olması temel faktördür.

Mesleği ailesinin bir üyesine veya gençlere öğreten balıkçı sayısının eskisine göre azaldığını belirten kaynak kişiler, maddi nedenlerle mesleği kızlarının devam ettirmesini istememektedir. Kaynak kişilerin görüşleri ışığında kadın balıkçı sayısının azalacağını söylemek mümkündür. Hâlbuki kadın balıkçılar, balıkçılık mesleğinin ağ atma ve toplama, parakete hazırlama gibi alanlarında uzmanlaşmıştır. Bunun yanında ağ yapımı ve tamiri konusunda ise mesleğin bu alanın kadınlar tarafından gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Balıkçılık mesleğinde bir tür uzmanlaşma alanına sahip olan kadın balıkçıların bu mesleği sürdürmemesi balıkçılık sektöründeki uzmanlaşmayı olumsuz yönde etkileyeceği gibi, bu çalışmada yer verilen somut olmayan kültürel mirasın da kaybedilmesine neden olacaktır.

Türkiye, üç yanı denizle çevrili olmasına ve bir içdenizin bulunmasına karşın, açık deniz balıkçılığının yapılmaması, taşıma ve depolama imkânlarının yetersizliği, trol avcılığı gibi zararlı avlanma yöntemlerinin uygulanması ve bildirimizde tartışılan toplumsal cinsiyet algısının etkisi ile mesleğin geleneksel olarak aktarımına olan kısıtlama gibi sebeplerden dolayı balıkçılıkta gelişmiş bir ülke değildir. Buna bağlı olarak da, balıkçılık oranı azdır. Kadın balıkçı oranı söz konusu olduğunda ise, çok daha az bir yüzdeyle karşılanacağı düşünülmeye rağmen, bu meslekte aktif olarak rol alan kadın balıkçı sayısının fazla olduğu görülmektedir.

Kadınlar, erkek mesleği olarak algılanan balıkçılık faaliyetlerinde, dönemin koşullarına göre değişen statülerde yer almışlardır. Avcılık öncesinde, sırasında ve sonrasında balıkçılığın gerektirdiği her türlü işi yapan kadınlar, tek başlarına ya da çoğunlukla eşleriyle birlikte tekneleriyle denize açılma, ağ yapımı ve tamiri, yakalanan balıkların ağlardan ayıklanması, balıkların satışı gibi çeşitli meslekî faaliyetlerde en az erkekler kadar aktif rol oynarlar. Ancak, toplumsal cinsiyet algısı ve rollerinin getirdiği sorumlulukların yarattığı cinsiyet eksenli ayrımcılık, kadın balıkçı folkloru kapsamında ele aldığımız mesleğin seçimi ve öğrenimi, meslekî uygulamalar gibi hususlarda kadınlar için kimi zaman kısıtlayıcı kimi zaman da erkek balıkçıların bilgi ve uygulamalarından farklılaştıran bir rol oynar.

Bu çalışma, Türk halk bilimi alanındaki meslek folkloru çalışmaları içinde “kadın” odaklı ilk çalışmadır. Bu çalışma kapsamında yapılan derlemelerle kadın balıkçılardan SOKÜM çerçevesinde bilgi edinilmiştir. Bu çalışmayla Kıyı Ege kadın balıkçıları gibi

Özel bir alandan Türk halk bilimi ve özellikle SOKÜM araştırmalarına kaynaklık edecek veri sağlanmıştır. Halk bilgisi ürünleri toplumsal cinsiyet, meslek folkloru ve SOKÜM bakımından analiz edilerek, halk bilimini çalışma alanına bu kavram ve terimler bakımından farklı bir bakış açısı kazandırılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aça, M. (2015). Doğu Karadeniz balıkçılarında yerleşim, aile ve gündelik hayat. *UKHAD, 1*, s. 19-42.
- Akçiçek, E. ve Canyurt, M. A. (1993). Anadolu'da balık ile ilgili inançlar ve halk hekimliği uygulamaları. *Doğu Anadolu Bölgesi I. Su Ürünleri Sempozyumu Bildirileri*. Erzurum.
- Akurgal, E. (1993). *Eskiçağ'da Ege ve İzmir*. İstanbul:Yaşar Holding Yayınları.
- Artun, E. (2011). *Türk halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Atar, H. H. ve Ateş, C. (2009). Türklere tarih boyunca su ürünleri avcılığı. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 1*, s. 269-281.
- Avan, S. (2007). *Manyas Gölü balıkçılarının sosyo-ekonomik yapısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Berger, J. (2014). *Görme biçimleri*. (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Metis.
- Boratav, P. N. (2003). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Braudel, F. (1995). *Akdeniz mekân ve tarih* (M. Erkurt, Çev.) İstanbul: Metis.
- Çelebi, E. (Yönetmen). (2008). *Lilit'In Kızkardeşleri*, Zeze film, video.
- Çınar, A. A. (2007). *Akyaka sözlü tarihi ve Gökova havzası halk kültürü*. İzmir: Akyaka Belediyesi Yayınları: 2.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk halk kültüründe memoralar ve halk inançları*. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 49-62.
- Çoruhlu, Y. (2010). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Derdiçok, N. S. (2015). *Denizin kızları: Meslek folkloru araştırması örneği olarak Kıyı Ege kadın balıkçı folkloru*. ODTÜ THBT Toplumsal Cinsiyet ve Halk Kültürü Sempozyumu, Ankara, 20-22 Mart 2015.
- Dilay, S. (2011). Sanatsal ve kültürel açıdan balık motifleri. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 4*, 53-56.
- Doğan, K. ve Gönülal, O. (2011). Gökçeada (Ege Denizi) balıkçılığı ve balıkçıların sosyo-ekonomik yapısı. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 5*, 57-69.

- Ekici, M. (2005). Bergama yöresi Hıdırellez geleneklerinde toplum ve çevre bilinci. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 1, s. 47-52.
- (2004). "Bir sempozyumun ardından: somut olmayan kültürel mirasın müzelenmesi." *Milli Folklor Dergisi*, 60, ss. 5-12.
- (2007). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Ekici, M. ve Fedakar, P. (2013). "Ege Üniversitesi" deneyimleriyle somut olmayan kültürel mirası "yaşatarak koruma", *Milli Folklor*, 100, ss. 50-60.
- (2014). Gelenek, aktarma, dönüşüm ve kültür endüstrisi bağlamında nazar ve nazar boncuğu. *Milli Folklor*, 101, s. 40-50.
- Elçin, Ş. (1997). Ayvalık limanına bağlı deniz araçlarının isimleri. Ş. Elçin, *Halk edebiyatı araştırmaları II* içinde (s. 476-483). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdem, S. (2012). Grup folkloru ve "özkültür". *Milli Folklor*, 94, 41-49.
- Erginer, G. (1984). *Uşak halk takvimi halk meteorolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- (1997). *Kurban: kurbanın kökenleri ve Anadolu'da kanlı kurban ritüelleri*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ersoy, R. (2004). Sözlü kültür ve sözlü tarih ilişkisi üzerine bazı görüşler. *Milli Folklor*, 61, 102-110.
- Fedakar, P. (2013). Evliya Çelebi'nin izinde İzmir'in imgeleri. M. Ekici & T. Gökçe (Ed.), *Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi'nin gözüyle İzmir ve çevresi-III* içinde (s. 229-236). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Glassie, H. (1993). *Turkish traditional art today*. Indiana: Indiana University Press.
- Gökdemir, G. (2003). Türk mitolojisinde 'yemin-ant' müessesesi. *Milli Folklor*, 59, 60-72.

- Göncüoğlu, H. (2008). *Güney Ege'deki kadın balıkçıların sosyo-demografik özellikleri, örgütlenme eğilimleri ve sorunları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- ve Ünal, V. (2011). Fisherwomen in Turkish fishery Southern Aegean Sea. *JAI*, 27, s. 1013-1019.
- , Ünal, V. ve Kızılkaya, Z. (2013). Suporting fisherwoman in small scale fisheries in Turkey. Malta: First Regional Symposium on Sostanible SCF in Mediterranean and Black Sea FAO/GFCM, 27-30 Nov.
- ve Ünal, V. (2015). Socioeconomic impacts of fisherwomen: A case study of Golyazı Island (Uluabat Lake), Turkey. Rome, Italy: Global Conference on Inland Fisheries Management FAO, 26-28 January.
- Gönüllü, M. (2001). Grup ve grup yapısı. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 1, 191-201.
- Güler, B. S. (2005). *Örgüt kültürü içinde cinsiyet ayrımcılığı ve kadınların işyerlerinde karşılaştıkları mesleki baskılar: Trakya bölgesi imalat sektöründe kadın çalışanlar üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi).
- İlhan, N. ve Şenel, M. (2008). Dîvânu Lugat'it Türk'e göre av, avcılık ve hayvancılıkla ilgili kelimeler ve kavram alanları. *Turkish Studies*, 3, s. 259-277.
- Kılınç, S. (2005). *Narlı (Erdek/Balıkesir) Köyü'nde balıkçılar –kültür ve çevre ilişkisi açısından etnografik bir analiz-* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Kıyı Ege Kadın Balıkçı Folkloru*, EÜ Bilimsel Araştırma Projesi (Proje Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Pınar Fekadar, Araştırmacılar: Öğr. Gör. Dr. Huriye Göncüoğlu, Yük. Lis. Öğr. Nükte Sevim Derdiçok), 2014.
- Kuzay Demir, G. (2011). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde İzmir'in tılsımları. *Milli Folklor*, 92, 77-85.

- Oğuz, M. Ö. (Editör) (2008). *Türkiye'nin somut olmayan kültürel mirası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- (2009). *Somut olmayan kültürel miras nedir?* Ankara: Geleneksel Yayınları. s. 131-142.
- Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akarpınar, R. B., Arslan, M., Sever, M., Yılmaz, A. M., Öğüt Eker, G., Özkan, T. (2008). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayıncılık. S. 125-184.
- Ögel, B. (1998). *Türk mitolojisi-I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özer, A. (2010). *Uluabat (Apoloyont) Gölü kadın balıkçılarının profili* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Ölçer Özünel, Evrim. (2006). *Masal mekânında kadın olmak masallarda toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisi*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Platon (Eflatun). (1997). *Sofist*. (M. Karasan, Çev.) İstanbul: MEB.
- Saral, Y. M. (2006). *Doğu Karadeniz Bölgesi denizcilik folkloru üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi. *Milli Folklor*, 65, 2005, 164.
- Stoeltje, J. B. (2005). Festival. Çev.: P. Ersoy. *Milli Folklor*, 67, s. 160-164.
- Tuna, O. N. (1961). Kelimeler arasında (şehir, kent, balık, balçık, Bolu, İstanbul, Balıkesir, bark, kışla, köy, hisar, abat, pazar, kale, kurgan, höyük, kamu, hep, örnek, amaç). *Türk Dili*, 117, s. 642-646.
- Ünal, V. (2011). Datça-Bozburun Yarımadası balıkçılığının sosyo-ekonomik analizi final raporu. *Türkiye'nin deniz ve kıyı koruma alanları sisteminin güçlendirilmesi projesi*. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Yeniay, Ö. (2012). *Gökova Körfezi'nde balıkçı kadınlar: iş ve yaşam pratikleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Yıldırım, İ. (2013). Etnografik alan araştırmasında görüntü kaydının kullanımı. *Milli Folklor*, 97, 11-21.

Yıldız, H. (2014). Yakutçayla tanıklanabilen Hapax Legomenonlar-II: ünsüzle başlayan Hapaxların durumu. *Siberian Studies*, 5, s. 37-54.

Yılmaz, S. (2010). *Homo sermo onis: ifade eden insan*. İstanbul: Agora Kitaplığı

İnternet Kaynağı

Akasya Topçu, Su Ürünleri Avcılığı, Erişim tarihi: 17 Mayıs 2015, www.agri.ankara.edu.tr/su/1326__SU_BB_4.pp

Akdeniz Koruma Derneği, Ege'nin Kadın Balıkçıları Bozburun'da Eğitimdeydi, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2015, <http://www.akdenizkoruma.org.tr/medya/egenin-kadin-balikcileri-bozburunda-egitimdeydi>

Aktif Haber. (2013, 22 Aralık). Ege'nin Kadın Balıkçıları, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2015, <http://www.aktifhaber.com/egenin-kadin-balikcileri-906151h.htm>

Balıkmalzeme.com, Balıkçılık Terimleri, Erişim tarihi: 25 Nisan 2015, <http://www.balikmalzeme.com/index.php?page=news&id=70>

Balık Yakalama Teknikleri, Amatör Balıkçılık ve Oltalar, Erişim tarihi: 25 Nisan 2015, <http://www.go2fishing.com/balikcilik-terimleri>

Coğrafya Dünyası, İzmir Ekonomik Faaliyetler, Erişim tarihi: 20 Nisan 2015, <http://www.cografya.gen.tr/tr/izmir/ekonomi.html>

Coğrafya Dünyası, Muğla Ekonomik Faaliyetler, Erişim tarihi: 20 Nisan 2015, <http://www.cografya.gen.tr/tr/mugla/ekonomi.html>

Düşler ve Gerçekler. (2012, 2 Eylül). Türkiye'de ve Dünyada Balıkçılığın Durumu, Erişim tarihi: 17 Mayıs 2015, <http://mehmetpolat148.blogspot.com.tr/2012/09/turkiye-ve-dunyada-balikciligin-durumu.html>

Ege'nin Kadın Balıkçıları. Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015, <http://www.kadinbalikcilar.com>

- Ferit Bingel. (2012, 20 Temmuz). Deniz Biyolojisi ve Balıkçılık Terimler ve Tanımlar, Erişim tarihi: 12 Nisan 2015, http://www.ims.metu.edu.tr/DenizSozluk/index_tr.html
- Hakimiyet Gazetesi, Kadın Balıkçılar Eşleriyle MESAİDE, Erişim tarihi: 15 Mayıs 2015, <http://www.hakimiyet.com/kadin-balikcilar-esleriyle-mesaide-p8-aid,434.html#galeri>
- Hazal Geyik. (2015, 28 Ocak). Kadın Balıkçılar, Erişim tarihi: 18 Mayıs 2015, <http://www.tutunamayanlar.net/fotograf/manset/601-kadin-balikcilar>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir'in Ekonomik Yapısı, Erişim tarihi: 17 Nisan 2015, <http://www.izmir.bel.tr/Izmir%E2%80%99inEkonomikYapisi/126/179/tr>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, Tanıtım Kitapçığı, Erişim tarihi: 17 Nisan 2015, www.izmir.bel.tr
- Muğla Büyükşehir Belediyesi, Muğla Tarihi, Erişim tarihi: 18 Nisan 2015, <http://www.mugla.bel.tr/mugla-kulturu/kultur-ve-tarihi/mugla-tarihi>
- M. Muhtar Kutlu, Görsel Etnografi, Erişim tarihi: 16 Mayıs 2015, <http://gorseletnografi.blogspot.com.tr/>
- Mustafa Tayar, Gıda Hijyeni, Erişim tarihi: 14 Mayıs 2014, <http://www.dunyagida.com.tr/yazar.php?id=12&nid=2704>
- Nedir?com, İmbat, Erişim tarihi: 16 Nisan 2015, <http://imbat.nedir.com/#ixzz3Xl22xHm5>
- Porttkal.com, Son Merametçi Menoyan'dan Özel Açıklamalar, Erişim tarihi: 2 Haziran 2016, <http://www.porttakal.com/haberler/makaleler/son-merametci-menoyandan-ozel-aciklamalar-80104.html>
- Sözce, Panaz ne demek?, Erişim tarihi: 14 Nisan 2015, <http://www.sozce.com/nedir/253097-panaz>

- Sualtı Araştırmaları Derneği. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2015, <http://www.sad.org.tr>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir Genel Bilgileri, Erişim tarihi: 17 Nisan 2015, <http://www.kultur.gov.tr/TR,72613/genel-bilgileri.html>
- Vikipedi, Muğla, Erişim tarihi: 15 Nisan 2015, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mu%C4%9Fla>
- Vikipedi, Türkiye'deki Rüzgârlar, Erişim tarihi: 7 Nisan 2015, http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27deki_r%C3%BCzg%C3%A2rlar
- Vikipedi, Yunus (peygamber), Erişim tarihi: 13 Mayıs 2015, http://tr.wikipedia.org/wiki/Yunus_%28peygamber%29

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

Metin içinde yer alan “K.K.” kısaltması kaynak kişiye işaret eder ve sonrasında gelen numara da aşağıdaki listedeki numaradır. Örneğin; metin içindeki “K.K.17”, aşağıdaki listede 17 numarada yer alan kaynak kişidir. Kaynak kişi listesi, derleme sırasında eş zamanlı olarak yapılan deşifre ve düzenlemelerle belirlenmiş olduğu için derleme sürecine bağlı kronolojik sıra içinde verilmiştir.

1) Adı: Medine

Soyadı: Bor

Doğum Tarihi: 1961

Doğum Yeri: Tire, İzmir

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı, ağ yapımında usta

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: 1.Urla İskele, İzmir (Evinde)

2. Ada Yolu-Urla, İzmir (Teknesinde)

3. Urla İskele, İzmir (Kafede)

4. Urla İskele, İzmir (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 1. 14 Ağustos 2014

2. 16 Ağustos 2014

3. 16 Ağustos 2014

4. 10 Eylül 2014

2) Adı: Hasan Özer

Soyadı: Bor

Doğum Tarihi: 1940

Doğum Yeri: Kayseri

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Tahsili: Okuma-yazması yok

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: 1.Urla İskele, İzmir (Evinde)

2. Ada Yolu-Urla, İzmir (Teknesinde)
3. Urla İskele, İzmir (Kafede)
4. Urla İskele, İzmir (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 1. 14 Ağustos 2014

2. 16 Ağustos 2014

3. 16 Ağustos 2014

4. 10 Eylül 2014

3) Adı: Sevinç

Soyadı: Özgür

Doğum Tarihi: 1948

Doğum Yeri: Limni

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Dedesi ve anneannesinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Eski Foça, İzmir (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 23 Ekim 2014

4) Adı: Salih

Soyadı: Özgür

Doğum Tarihi: 1939

Doğum Yeri: Foça, İzmir

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Eski Foça, İzmir (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 23 Ekim 2014

5) Adı: Şenol

Soyadı: Uğuz

Doğum Tarihi: 1960

Doğum Yeri: Foça, İzmir

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Eski Foça, İzmir

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 23 Ekim 2014

6) Adı: Gökmen

Soyadı: Cengiz

Doğum Tarihi: 1977

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Tahsili: İlkokul

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Özbek Köyü, Urla, İzmir (Deniz ve Deniz Ürünleri Şenliği'nde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 26 Ekim 2014

7) Adı: Sebiha

Soyadı: Yılmaz

Doğum Tarihi: 1948

Doğum Yeri: Özbek Köyü, İzmir

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Medenî Durumu: Dul

Mesleği: Balıkçı, mezatta balık temizliyor

Mesleği Kimden Öğrendiği: Babasından

Derlemenin Yapıldığı Yer: Özbek Köyü, Urla, İzmir (Deniz ve Deniz Ürünleri Şenliği'nde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 26 Ekim 2014

8) Adı: Fatma

Soyadı: Kantarcıoğlu

Doğum Tarihi: 1959

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Özbek Köyü, Urla, İzmir (Deniz ve Deniz Ürünleri Şenliği'nde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 26 Ekim 2014

9) Adı: Nejla

Soyadı: Koç

Doğum Tarihi: 1979

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Özbek Köyü, Urla, İzmir (Deniz ve Deniz Ürünleri Şenliği'nde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 26 Ekim 2014

10) Adı: Şeref

Soyadı: Kütük

Doğum Tarihi: 1954

Doğum Yeri: Sığacık, İzmir

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Ağabeysinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Sığacık, Seferihisar, İzmir (Teknesinin önünde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 7 Kasım 2014

11) Adı: Nuray

Soyadı: Kütük

Doğum Tarihi: 1965

Doğum Yeri: Kahraman, İzmir

İkamet Ettiği Yer: İzmir

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Sığacık, Seferihisar, İzmir (Teknesinin önünde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 7 Kasım 2014

12) Adı: Gülay

Soyadı: Doğan

Doğum Tarihi: 1960

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Akyaka, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 12-13 Kasım 2014

13) Adı: Mehmet

Soyadı: Doğan

Doğum Tarihi: 1958

Doğum Yeri: Marmaris, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Akyaka, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 12-13 Kasım 2014

14) Adı: Semiha

Doğum Yeri: Aydın

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Dul

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Akyaka, Muğla (Teknesinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 13 Kasım 2014

15) Adı: Gülfizar

Doğum Tarihi: 1944

Doğum Yeri: Köyceğiz, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Akyaka, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 13 Kasım 2014

16) Adı: Gülümser

Soyadı: Ölmez

Doğum Tarihi: 1966

Doğum Yeri: Akbük, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Tahsili: İlkokul

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı, ağ yapımında usta

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Akbük Koyu, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 14 Kasım 2014

17) Adı: Filiz

Soyadı: Başakoğlu

Doğum Tarihi: 1948

Doğum Yeri: Köyceğiz, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Tahsili: İlkokul

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Akçapınar Köyü, İzmir (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 15 Kasım 2014

18) Adı: Filiz

Soyadı: Altın Akman

Doğum Tarihi: 1965

Doğum Yeri: Akçapınar Köyü, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Eski balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Babasından

Derlemenin Yapıldığı Yeri: Akçapınar Köyü, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 15 Kasım 2014

19) Adı: Durmuş

Soyadı: Öztaş

Doğum Tarihi: 1971

Doğum Yeri: Bozburun, Muğla

İkamet Ettiği Yeri: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı, kooperatif başkanı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Babasından

Derlemenin Yapıldığı Yeri: Bozburun Su Ürünleri Kooperatifi, Bozburun,
Muğla

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 1. 4 Mayıs 2015

2. 6 Mayıs 2015

3. 7 Mayıs 2015

20) Adı: Fatma

Soyadı: Özçelik

Doğum Tarihi: 1964

Doğum Yeri: Taşlıca Köyü, Bozburun, Muğla

İkamet Ettiği Yeri: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Babasından ve eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yeri: Serçe Limanı, Taşlıca Köyü, Bozburun, Muğla
(Teknesinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 5 Mayıs 2015

21) Adı: Fatma

Soyadı: Özçelik

Doğum Tarihi: 1959

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Serçe Limanı, Taşlıca Köyü, Bozburun, Muğla
(Teknesinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 5 Mayıs 2015

22) Adı: Hüsniye

Soyadı: Özçelik

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Serçe Limanı, Taşlıca Köyü, Bozburun, Muğla
(Teknesinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 5 Mayıs 2015

23) Adı: Nazgül

Soyadı: Özçelik

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Serçe Limanı, Taşlıca Köyü, Bozburun, Muğla

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 5 Mayıs 2015

24) Adı: Sevil

Soyadı: Ölmez

Doğum Tarihi: 1978

Doğum Yeri: Bozburun, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Babasından

Derlemenin Yapıldığı Yer: Germe Koyu, Bozburun, Muğla (Teknesinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 5 Mayıs 2015

25) Adı: Biray

Soyadı: Ölmez

Doğum Tarihi: 1975

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Germe Koyu, Bozburun, Muğla (Teknesinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 5 Mayıs 2015

26) Adı: Zafer

Soyadı: Kara

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Germe Koyu, Bozburun, Muğla (Arabasında)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 5 Mayıs 2015

27) Adı: Meliha

Soyadı: Öztaş

Doğum Tarihi: 1945

Doğum Yeri: Bozburun, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 5 Mayıs 2015

28) Adı: Recep

Soyadı: Öztaş

Doğum Tarihi: 1944

Doğum Yeri: Bozburun, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yeri: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarihi: 5 Mayıs 2015

29) Adı: Memduha

Soyadı: Günay

Doğum Tarihi: 1956

İkamet Ettiği Yeri: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yeri: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarihi: 5 Mayıs 2015

30) Adı: Sevim

Soyadı: Akgöz

Doğum Tarihi: 1959

Doğum Yeri: Söğüt, Muğla

İkamet Ettiği Yeri: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Babasından ve eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yeri: Bozburun, Muğla (Teknesinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarihi: 5 Mayıs 2015

31) Adı: Fatma

Soyadı: Demirci

Doğum Tarihi: 1956

İkamet Ettiği Yeri: Muğla

Tahsili: Okuma-yazması yok

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yeri: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

32) Adı: İbrahim

Soyadı: Demirci

Doğum Tarihi: 1954

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

33) Adı: Medine

Soyadı: Sağlam

Doğum Tarihi: 1976

Doğum Yeri: Turgut, Şelale, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

34) Adı: Nafize

Soyadı: Özçelik

Doğum Yeri: Bozburun, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

35) Adı: Ömriye

Soyadı: İlhan

Doğum Tarihi: 1950

Doğum Yeri: Bozburun, Muğla
İkamet Ettiği Yer: Muğla
Tahsili: İlkokul mezunu
Medenî Durumu: Evli
Mesleği: Balıkçı
Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden
Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)
Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

36) Adı: Salih

Soyadı: İlhan
Doğum Tarihi: 1947
Doğum Yeri: Bozburun, Muğla
İkamet Ettiği Yer: Muğla
Tahsili: İlkokul mezunu
Medenî Durumu: Evli
Mesleği: Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)
Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

37) Adı: Melek

Soyadı: Yılmaz
Doğum Yeri: Bozburun, Muğla
İkamet Ettiği Yer: Muğla
Medenî Durumu: Dul
Mesleği: Balıkçı, pansiyon işletiyor
Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden
Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)
Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

38) Adı: Sevim

Soyadı: Dinç
Doğum Tarihi: 1955
İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Bekâr
Mesleği: Balıkçı, çiftçi
Mesleği Kimden Öğrendiği: Babasından
Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla
Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

39) Adı: Gülseven

Soyadı: Kaya
Doğum Tarihi: 1955
Doğum Yeri: Bozburun, Muğla
İkamet Ettiği Yer: Muğla
Medenî Durumu: Evli
Mesleği: Balıkçı
Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden
Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)
Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

40) Adı: Salih

Soyadı: Kaya
Doğum Tarihi: 1950
İkamet Ettiği Yer: Muğla
Medenî Durumu: Evli
Mesleği: Balıkçı
Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)
Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

41) Adı: Neriman

Soyadı: Akyol
Doğum Tarihi: 1959
Doğum Yeri: Bozburun, Muğla
İkamet Ettiği Yer: Muğla
Medenî Durumu: Dul
Mesleği: Balıkçı
Mesleği Kimden Öğrendiği: Babasından ve eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

42) Adı: Ayfer

Soyadı: Kaya

Doğum Tarihi: 1944

Doğum Yeri: Bozburun, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Mesleği Kimden Öğrendiği: Eşinden

Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

43) Adı: Recep

Soyadı: Kaya

Doğum Tarihi: 1940

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı

Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla (Evinde)

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 6 Mayıs 2015

44) Adı: Cansel

Soyadı: Demirel

Doğum Tarihi: 1972

Doğum Yeri: Söğüt, Muğla

İkamet Ettiği Yer: Muğla

Medenî Durumu: Evli

Mesleği: Balıkçı, ağ yapımında usta, restoranda çalışıyor

Mesleği Kimden Öğrendiği: Babasından

Derlemenin Yapıldığı Yer: Bozburun, Muğla

Derlemenin Yapıldığı Tarih: 7 Mayıs 2015

EKLER

E.1. SOKÜM Başlıkları Tablosu

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS		
I. SÖZLÜ GELENEKLER VE ANLATIMLAR	1. Mîtlер	
	2. Efsaneler	2a. Kır Efsaneleri, 2b. Kent Efsaneleri, 2c. Memoratlar, 2ç. Menkıbeler
	3. Destanlar	
	4. Masallar	
	5. Halk Hikâyeleri	
	6. Fıkralar	
	7. Deyimler	
	8. Atasözleri	
	9. Küfürler	
	10. Argo Sözler	
	11. Yemin Sözleri	
	12. Selamlaşma Sözleri	
	13. Adlar	13a. Kişi Adları, 13b. Yer Adları 13c. Sülale Adları, 13ç. Lakaplar, 13d. Diğer
	14. Sözlü Tarih	
	15. Halk Şiiri	15a. Ninniler, 15b. Maniler, 15c. Türküler, 15ç. Ağıtlar, 15d. Destanlar, 15e. İlahiler, 15f. Tekerlemeler, 15g. Bilmeceler, 15ğ. Alkışlar, 15h. Kargışlar, 15ı. Diğer
	16. Sözlü Anlatımın Yardımcı Unsurları	16a. Jestler, 16b. Mimikler
	17. Diğer	

II. GÖSTERİ	1. Halk Müziği	1a. Âşık Müziği ve Gösterimleri, 1b. Tekke Şiiri ve Gösterimleri, 1c. Anonim Müzik ve Gösterimleri, 1ç. Türküleri	1a1. Âşık Fasılları, 1a2. Âşık Yarışmaları, 1a3. Türküleri	1b1. Zikir, 1b2. Sema, 1b3. Semah,	1c1. Türkü Türleri ve Ezgileri, 1c2. Türküleri, 1c3. Atışmalar, 1c4. Sıra Geceleri, 1c5. Yâren Sohbetleri,	1ç1. Vurmali Halk Çalgıları, 1ç2. Üflemeli Halk Çalgıları, 1ç3. Tezeneli Halk Çalgıları
-------------	----------------	---	--	------------------------------------	--	---

		Halk Çalgıları, 1d. Diğer	Hikâyeler , 1a4. Diğer,	1b4. Diğer,	1c5. Barana , 1ç4. Yaylı Sohbetleri, 1c6. Kına Geceleri, 1c7. Düğün Eğlenceleri, 1c8. Diğer	1ç4. Yaylı Halk Çalgıları,
	2. Halk Oyunları	2a. Halay, 2b. Zeybek, 2c. Bar, 2ç. Horon, 2d. Köçek, 2e. Diğer				
	3. Halk Tiyatrosu	3a. Köy Seyirlik Oyunları, 3b. Karagöz, 3c. Kukla, 3ç. Ortaoyunu, 3d. Pantomim, 3e. Meddah, 3f. Diğer				
III. TOPLUMSAL UYGULAMALAR, RİTÜELLER VE ŞÖLENLER	1. Törenler, Kutlamalar ve Ritüelleri	1a. Geçiş Törenleri, 1b. Kutlamalar, 1c. Ziyaret Yerleri, Adak- Kurban Uygulamaları, 1ç. Sihir-Büyü, 1d. Fal-Kehanet, 1e. Rüya, 1f. Bolluk ve Bereket Ritüelleri, 1g. Nazar, 1ğ. Uğur, 1h. Diğer	1a1. Doğum, 1a1a. Çocuksuzluk ve Çözüm Uygulamaları, 1a1b. Gebelik Dönemi, 1a1c. Doğum Sırası, 1a1ç. Doğum Sonrası, 1a2. Diş Hediği, 1a3. Sünnet, 1a4. Nişan, 1a5. Düğün, 1a6. Askerlik, 1a7. Gurbete Çıkma, 1a8. Hacca Gitme, 1a9. Ölüm, 1a10. Diğer	1b1. Bayramlar, 1b2. Panayırlar, 1b3. Festivaller, 1b4. Yıl Dönümleri, 1b5. Anma Günleri, 1b6. Kandiller, 1b7. Özel Günler, 1b8. Diğer	1c1. Türbe- Yatı, 1c2. Adak- Kurban,	
	2. Halk Hukuku	2a. Töre, 2b. Gelenek, 2c. Görenek, 2ç. Halk Hukuku Uygulamaları,	2ç1. Kan Davası, 2ç2. Namus Davası, 2ç3. Yemin, And İçme ve Sözünde Durma, 2ç4. Konuk Ağırlama, 2ç5. Yardımseverlik, 2ç6. Toplumsal Statü ve Farklılık Ölçütleri, 2ç7. Akrabalık Tanımı ve Biçimi, 2ç8. Diğer			
	3. Halk Sporları	3a. Cirit, 3b. Güreş, 3c. Bilek Güreşi, 3ç. Nişan Alma, 3d. Boğa Güreşleri, 3e. Deve Güreşleri, 3f. Horoz Döyüşleri, 3g. Köpek Döyüşleri, 3ğ. Çocuk Oyunları ve Oyuncakları, 3ğ1. Çocuk Oyunları, 3ğ2. Oyuncaklar, 3h. Diğer				

IV. DOĞA VE EVRENLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALAR	1. Mitik, Şamanik, Kozmogonik, Eskatolojik Halk İnanışları	1a. Tanrı, 1b. Melek, 1c. Şeytan, 1ç. Cin, 1d. Peri, 1e. Hızır, 1f. Al Karısı, 1g. Koncalus, 1ğ. Enkebut, Karabasan, 1h. Diğer
	2. Dünya ve Evrenin Yaradılışı ile İlgili Bilgi ve İnançlar	2a. Güneş, 2b. Ay, 2c. Yıldızlar, 2ç. Dünya, 2d. Diğer
	3. Kıyamet	3a. Kıyamet İşaretleri, 3b. Kıyamet Günü, 3c. Kıyamet Sonrası
	4. Halk Hekimliği	4a. Ocaklar ve Tedavi Yöntemleri, 4b. Halk Hekimleri, 4c. Halk İnançları, 4ç. Sımkçılar, 4d. Diğer
	5. Halk Baytarlığı ve Zoolojisi	
	6. Halk Takvimi ve Meteorolojisi	6a. Halk Takvimi, 6b. Halk Meteorolojisi
	7. Halk Biyolojisi	
	8. Halk Botaniği	
	9. Halk Matematiği	9a. Ölçü Birimleri, 9b. Tartı Birimleri, 9c. Hesaplama Yöntemleri, 9ç. Diğer
	10. Halk Mimarisi	10a. Konutlar ve Yapım Teknikleri, 10b. Ev İçi Mimari ve Dekorasyon, 10c. Hayvan Barınakları ve Samanlıklar, 10ç. Yiyecek-İçecek Depoları, 10d. Fırımlar ve Diğer Ekmek Pişirme Yerleri, 10e. Kulübeler, 10f. Çamaşırhane ve Yunaklar, 10g. Çeşmeler, 10ğ. İbadethaneler, 10h. Diğer
	11. Halk Ekonomisi	11a. Takas, 11b. Hizmet Karşılığı Mal, 11c. İmece, 11ç. Diğer
	12. Halk Taşımacılığı	12a. Kara Taşımacılığı, 12b. Tekerlekli Araçlar, 12c. Kızaklı Araçlar, 12ç. Irmak, Göl ve Deniz Taşımacılığı, 12ç1. Sallar, 12ç2. Tekneler, 12d. Diğer
	13. Halk Haberleşme Teknikleri	13a. Haberci/Ulak, 13b. Hayvan Kullanımı, 13c. Simge Eşya, 13ç. Mektup, 13d. Diğer
	14. Halk Tarım ve Hayvancılığı	14a. Ekincilik, 14b. Toplayıcılık, 14c. Avcılık, 14ç. Hayvancılık, 14d. Balıkçılık, 14e. Diğer
	15. Halk Mutfağı	15a. Gıda Depolama Kültürü, 15b. Yerel Bilgi ve Becerilerle Üretilen Yemekler, 15c. Mutfak, Araç ve Gereçleri, 15ç. Kutsal ve Törenselleştirilmiş Yiyecek

		Yemekler	Saklama Biçimleri, 15a2. Saklama Mekânları,
--	--	----------	---

V. EL SANATLARI GELENEĞİ	1. Geleneksel Meslekler	1a. Demircilik, 1b. Bakırcılık, 1c. Kalaycılık, 1ç. Yorgancılık, 1d. Semercilik, 1e. Marangozluk ve Oymacılık, 1f. Urgancılık, 1g. Tenekecilik, 1ğ. Dokumacılık, 1h. Örücülük, 1ı. Oyacılık, 1i. İşlemecilik, 1j. Dericilik, 1k. Saraçlık, 1l. Ebruculuk, 1m. Hattatlık, 1n. Nakkaşlık, 1o. Halk Resmi, 1ö. Diğer			
	2. Giyim-Kuşam ve Süslenme	2a. Kadın Giyimi, 2b. Erkek Giyimi, 2c. Süslenme, 2c2d. Kemer, 2c2e. Diğer, 2c3. İşleme, 2c4. Oya, 2c5. Diğer	2a1. Bebek, 2a2. Çocuk, 2a3. Genç Kız, 2a4. Nişanlı Kız, 2a5. Gelin, 2a6. Evli Kadın, 2a7. Hamile, 2a8. Dul, 2a9. Yaşlı Kadın, 2a10. Günlük Giyim, 2a11. Tören Giyimi, 2a12. Diğer,	2b1. Bebek, 2b2.Çocuk, 2b3. Sünnet Giyimi, 2b4. Delikanlı, 2b5. Damat, 2b6. Yaşlı Adam, 2b7. Günlük Giyim, 2b8. Tören Giyimi, 2b9. Mesleki Giyim, 2b10. Diğer,	2c1. Boya, 2c1a. Sürme, 2c1b. Rastık, 2c1c. Kına, 2c1ç. Dövme, 2c1d. Diğer, 2c2. Takı, 2c2a. Küpe, 2c2b. Gerdanlık, 2c2c. Bilezik, 2c2ç. Halhal,

E.2. Fotoğraflar

Bu kısımda yer alan fotoğraflar, projenin arşivinde bulunan 3.962 fotoğraf içinden, Kıyı Ege kadın balıkçılarının mesleki bilgisi, somut olmayan kültürel miras kapsamındaki bilgisi ve gündelik hayatını “görsel bir imge” olarak açıklayabilme niteliği gözetilerek seçilmiştir. Bu fotoğraflar da araştırmaya dahildir, çünkü; teknenin “ev haline” dönüşmesi, 9 metrelik bir teknede büyüyen ve büyütülen çocuklar görülmeden, basit mutfak araç gereçleriyle donatılan mükellef sofralar görülmeden yeterince anlaşılabilir veya tarif edilemez. Ya da ağ donatırken veya ağı toplarken ortaya koyulan ustalığın yüzlerce metrelik ağı karıştırmadan, bozmadan düzenlemek anlamına geldiği, bir oda dolusu ağı ve bunca ağıla baş edebilen bir çift el görülmeden yeterince anlaşılabilir veya tarif edilemez. Ya da paragatta yer alan yüzlerce olta iğnesi ve balık pul ve yüzgeçlerinden yaralanan ellerin kınayla tedavi edilmesi bilgisinde yer alan yaraların 70 yaşında bile tam anlamıyla iyileşemeyen izleri görülmeden kınanın balıkçının ellerindeki anlamı yeterince anlaşılabilir veya tarif edilemez.

Fotoğraf 1: Balıkçı Medine, eşiyle balığa çıktığında hem ağları atar, kaldırır hem de ağlardaki balıkları temizler. (İzmir)

Fotoğraf 2-3: Sabahın erken saatlerinde balığa çıkan balıkçılar, avdan döndüklerinde ağlarını temizleyip istifliyorlar. (Muğla)

Fotoğraf 4-5: Balıktan dönülünce keyif çayı içilir, ağlar temizlenmeye başlar. (Muğla)

Fotoğraf 6: Kadın balıkçı, tuttuğu balıkları, balıkların özelliklerini, hangi balığın nasıl avlanacağını bilir. Bildiklerini anlatırken de gülümsemekten çekinmez. (Muğla)

Fotoğraf 7-8: Avdan gelince ağılardaki balıklar temizlenip kovalara koyuluyor. (Muğla)

Fotoğraf 9: Balıkçı Medine, sabah balıktan dönünce ağ örmeye başlıyor. (İzmir)

Fotoğraf 10-11: Kadın balıkçı, ister tek başına (solda: Muğla) ister oğluyla (sağda: İzmir) olsun, mesleğin gerektirdiği her işi yapar.

Fotoğraf 12-13: Kadın balıkçılar kimi zaman gazeteye çıkararak (solda-İzmir); kimi zaman da “Ege’nin Kadın Balıkçıları” gibi projeler kapsamında verilen hediyeler (sağda-Muğla) ile takdir ediliyor.

Fotoğraf 14-15: Balıkçılar için tekne “ev” gibidir. Evde bulunan her eşya teknede de bulunur. Nazar boncuğu da teknenin vazgeçilmezidir. (İzmir)

Fotoğraf 16: Balıkçının evi ise, hiç değişmez. Hep aynıdır; ağlarla doludur. (Muğla)

Fotoğraf 17: Kadın balıkçı, hem paragatı yemler hem de paragatın efsanesini anlatır. (Muğla)

Fotoğraf 18: Paragata yem takmak uzun ve zahmetli bir iştir. (Muğla)

Fotoğraf 19-20: Ağları kaldıran ve tekrar denize bırakan kadın balıkçı. (İzmir)

Fotoğraf 21-22: Kadın balıkçı, balık avının tüm aşamalarını bilir. (İzmir)

Fotoğraf 23-24: Ağlar, balık pulları, ağlara takılan taşlar ve denizden yaralanan eller için tek çare kınadır. (Muğla)

Fotoğraf 25: Yrd. Doç. Dr. Pınar Fedakar ile balıkçı Gülümser, “evi” olarak gördüğü teknesi “Çapkın”ın önünde, yapılan görüşmelerden ve paylaşılanlardan dolayı gülümsüyorlar. (Muğla)

Fotoğraf 26: Derlemeci Nükte Sevim Derdiçok ve denizin kızı F. Özçelik, sohbet ediyorlar. (Muğla)

Fotoğraf 27-28: Eşi ölünce balıkçılığı bırakıp mezatta balık temizlemeye başlayan Sebiha, “Ellerim illa balığa degecek.” diyor. (İzmir)

Fotoğraf 29: Meslektaşları tarafından “balıkçıların piri” olarak adlandırılan Sevim, tek başına balığa çıkarak hem annesine hem babasına bakmış. (Muğla)

Fotoğraf 30: Derlemeci Nükte Sevim Derdiçok ile Bozburun'daki balıkçılar. (Muğla)

Fotoğraf 31-32-33-34: Balıkla yapılan çeşitli yemekler: Sübye (sol üst), balık çorbası (sağ üst), salyangoz (sol alt) ve hamsi köftesi (sağ alt). (İzmir)

Fotoğraf 35-36: Sübye güveç yemeği (solda) ve bir balıkçı sofrası (sağda). (Muğla)

Fotoğraf 37: Balıkçı Medine, bizim için palamut pişiriyor. (İzmir)

Fotoğraf 38-39: Balıkçı malzemeleri: Ağlar, mekikler, kurşunlar (solda) ve çapa (sağda). (Muğla)

Fotoğraf 40-41: Balıkçı malzemeleri: Irgat (solda) ve el terazisi (sağda). (İzmir)

Fotoğraf 42: Balıkçılar kocaman bir aile, bizi de o aileye kabul ettikleri için teşekkür ederiz. (İzmir)

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında İzmir’de doğan Nükte Sevim DERDİÇOK, ilk, orta ve lise öğrenimini İzmir’de tamamladı. Lisans eğitimini Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde “İzmir’den Derlenen Masallar Üzerine Bir İnceleme” başlıklı teziyle bitiren Derdiçok, 2012 yılında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim dalında yüksek lisans yapmaya başladı. 2014-2015 eğitim öğretim döneminde “Kıyı Ege Kadın Balıkçı Folkloru” adlı Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi’nde araştırmacı olarak görev almıştır.

ÖZET

KADIN BALIKÇI FOLKLORU: İZMİR VE MUĞLA ÖRNEĞİ

Derdiçok, Nükte Sevim

Yüksek Lisans Tezi, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Pınar FEDAKAR

Bu çalışmanın araştırma odağını, Kıyı Ege Bölgesi'ndeki Muğla ve İzmir illerinde, küçük ve orta ölçekli teknelerle, deniz balıkçılığı yapan kadınlar oluşturmuştur. Derleme alanını oluşturan iki il, 5 ilçe ve 3 köyde derleme yapılmıştır. Muğla'da 20 gün, ikamet yerimiz olan İzmir'de de 20 gün derleme yapılmıştır. Derleme kayıtlarından oluşan arşivde; 13 saatlik kamera kaydı, 8 saatlik ses kaydı ve 3.962 adet fotoğraf yer almaktadır. Araştırma alanını oluşturan iki ilde, toplam 44 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Kaynak kişilerden 30'u kadındır. Kaynak kişileri oluşturan kadınlar balıkçılık, ağ yapımı, ağ tamiri, midyecilik, mezatta balık satma işlerini yapmaktadır. Ayrıca bazı balıkçıların pansiyonculuk, çiftçilik ve tekne turu gibi ek işleri de vardır. Genellikle 50-60 yaş arası olan kadın balıkçılarla görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmayla kadın balıkçıların deniz ve balıkçılıkla ilgili sözlü kültür ürünleri, deniz ve balıkçılıkla ilgili faaliyetlerine bağlı kültürel hayatları, balıkçılıkla ilgili inançları ve geleneksel uygulamaları ile erkek balıkçılardan toplumsal cinsiyete bağlı olarak değişen mesleki ve kültürel özellikleriyle ve kadın balıkçıların anlattığı masal, efsane, fıkra, halk hikâyesi, atasözü, deyim, alkış ve kargış gibi sözlü kültür ürünlerine de yer verilmiş, kadın balıkçıların balığa çıkmadan önce, av sırasında ve sonrasında bolluk, bereketi artırmak, nazar veya kötü hava şartlarından korunmak gibi nedenlere bağlı inanç ve uygulamalar ve mesleği öğrenme yöntemi olan usta-çırak ilişkisi de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Balıkçı, Meslek Folkloru, Kıyı Ege, İzmir, Muğla.

ABSTRACT

FİŞHERWOMAN FOLKLORE: THE EXAMPLE OF İZMİR AND MUĞLA

Derdiçok, Nükte Sevim

M.A. Thesis, Department of Turkish Folklore

Thesis Advisor: Yrd. Doç. Dr. Pınar FEDAKAR

Fisherwomen who practice deep sea fishing with small and medium size fishing boats in Mugla and Izmir provinces of the Coastal Aegean Region constitute the focal point of this research project. The complitaion process has taken place in these three provinces, as well as 5 districts and 3 villages under their jurisdiction. 20 days were spent for compliling purposes in Izmir, where the research team resides. The archieve has been created with the contributions of 44 human subjects interviewed in the above-listed cities, and consists of 13 hours of video footage, 8 hours of voice recording, and 3962 photography. Women make up 30 of this human subjekr group, and have various occupations such as fish net making, fish net repairing, mussel selling, and direct fish sale. In addition, some fisherwomen have secondary jobs including hostel management, farming and boat tours. Interviews have generall been conducted with fisherwomen in the 50-60 age range. The objective of this project is to examine fisherwomen's sea and fishing related oral culture products, pre, mid and post-fishing trip ritual and supersitious exercises to increase the amounf of fish caught, and to be protected from the evil-eye and bad weather conditions as well as the master-apprentice relation as a method of teaching the job to younger women. This project also includes fisherwomen's sea and fishing activities related cultural lives, beliefs and traditions, accounts of fishermen in regard to how the occupational and cultural elements of fishing is changing over time based on social gender norms, and oral culture products such as stories, legends, anectores, folktales, proverbs, idioms, encouragements and imprecations.

Keywords: Fisherwomen, Occupational Folklore, Coastal Aegean, Izmir, Mugla.